

प्रथम साधारण सभा तथा पहिलो निर्वाचन कार्यक्रमबाट निर्वाचित संचालक समिति

२०५७ असोज ७ गते

लालकाजी गुरुङ
अध्यक्ष

क्या. देव बहादुर गुरुङ
उपाध्यक्ष

नरेन्द्र मिश्रकोटी
सचिव

अशोक कुमार श्रेष्ठ
कोषाध्यक्ष

गजकुमारी गुरुङ
सदस्य

हरि बहादुर ढकाल
सदस्य

मीरादेवी श्रेष्ठ
सदस्य

लेखा सुपरिवेक्षण समिति

मानुभक्त सापकोटा
संयोजक

अग्नी प्रसाद कँडेल
सदस्य

तिष्णु कुमारी गुरुङ
सदस्य

तेस्रो साधारण सभा तथा दोस्रो निर्वाचन कार्यक्रमबाट निर्वाचित संचालक समिति

२०५९ असोज १९ गते

लालकाजी गुरुङ
अध्यक्ष

गजकुमारी गुरुङ
उपाध्यक्ष

थइन्द्र ध्वज तुलाचन
सचिव

अशोक कुमार श्रेष्ठ
कोषाध्यक्ष

चन्द्र बहादुर गुरुङ
सदस्य

हरि बहादुर टकाल
सदस्य

एक बहादुर गुरुङ
सदस्य
२०५९-०७-०८ देखि २०६०-०५-२६ सम्म

लेखा सुपरिवेक्षण समिति

मानुभक्त सापकोटा
संयोजक

अग्नि प्रसाद कंडेल
संयोजक

विशेष साधारण सभाबाट निर्वाचित संचालक समिति

२०६० चैत्र २८ गते

गजकुमारी गुरुड
अध्यक्ष

चन्द्र बहादुर गुरुड
उपाध्यक्ष

शङ्कर ध्वज तुलाचन
सचिव

अशोक कुमार श्रेष्ठ
कोषाध्यक्ष

लाल काजी गुरुड
सदस्य

नरेन्द्र मिश्रकोटी
सदस्य

हरि बहादुर ढकाल
सदस्य

लेखा सुपरिवेक्षण समिति

मानुमत्त सापकोटा
संयोजक

अग्नि प्रसाद कंडेल
सदस्य

कुल प्रसाद गुरुड
सदस्य

९औं साधारण सभा तथा तेस्रो निर्वाचन कार्यक्रमबाट निर्वाचित संचालक समिति

२०६५ असोज ११ गते

गजकुमारी गुरुड
अध्यक्ष

चन्द्र बहादुर गुरुड
उपाध्यक्ष

नरेन्द्र मिश्रकोटी
सचिव

अशोक कुमार श्रेष्ठ
कोषाध्यक्ष
२०६६-०९-१२ सम्म

राजेन्द्र मान श्रेष्ठ
कोषाध्यक्ष
२०६८-०२-०७
निर्वाचित

हरि बहादुर ढकाल
सदस्य

गोपाल मान गुरुड
सदस्य

लेखा सुपरिवेक्षण समिति

टिकाराम ढड्डाना
संयोजक

केवल जवाली
सदस्य

नानीमाया गौतम
सदस्य

१३औं साधारण सभा तथा चौथो निर्वाचन कार्यक्रमबाट निर्वाचित संचालक समिति

२०६९ पौष ०७ गते

गजकुमारी गुरुड
अध्यक्ष

चन्द्र बहादुर गुरुड
उपाध्यक्ष

नरेन्द्र मिश्रकोटी
सचिव

अग्नि प्रसाद कंडेल
कोषाध्यक्ष

हरि बहादुर ढकाल
सदस्य

रतन भट्टचन
सदस्य

नवराज अधिकारी
सदस्य

लेखा सुपरिवेक्षण समिति

नानीमाया गौतम
संयोजक

सुक माया सुबेदी
सदस्य

विशेष साधारण सभा तथा निर्वाचन कार्यक्रमबाट निर्वाचित संचालक समिति

२०७३ फागुन २८ गते

गजकुमारी गुरुड
अध्यक्ष

अग्निप्रसाद कंडेल
उपाध्यक्ष

नरेन्द्र मिश्रकोटी
सचिव

नवराज अधिकारी
कोषाध्यक्ष

चन्द्र बहादुर गुरुड
सदस्य

हरि बहादुर ढकाल
सदस्य

नेत्रलाल मण्डारी
सदस्य

लेखा सुपरिवेक्षण समिति

टिकाराम ढुजाना
संयोजक

नानीमाया गौतम
सदस्य

सुक माया सुबेदी
सदस्य

१२औं साधारण सभा तथा छैठौं निर्वाचन कार्यक्रमबाट निर्वाचित संचालक समिति

२०७८ असोज २३ गते

अग्निप्रसाद कँडेल
अध्यक्ष

नरेन्द्र मिश्रकोटी
उपाध्यक्ष

नवराज अधिकारी
सचिव

नेत्रलाल भण्डारी
कोषाध्यक्ष

चन्द्र बहादुर गुरुड
सदस्य

हरि बहादुर ढकाल
सदस्य

गौमान गुरुड
सदस्य

टिकाराम ढुङ्गाना
सदस्य

रत्न भट्टवन
सदस्य

बिष्णु कुमारी गुरुड
सदस्य

मिति: २०८०/०९/०९ राजिनामा स्वीकृत

मिति: २०८१/०६/२० निर्वाचित

लेखा सुपरिवेक्षण समिति

सुकमाया सुबेदी
संयोजक

नानीमाया गौतम
सदस्य

राजु जैशी
सदस्य

राष्ट्रिय गान

सयौं थुङ्गा फूलका हामी एउटै माला नेपाली
सार्वभौम भै फैलिएका मेची-महाकाली ।

प्रकृतिका कोटि-कोटि सम्पदाको आँचल,
वीरहरुको रगतले स्वतन्त्र र अटल ।

ज्ञानभूमि शान्तिभूमि तराई पहाड हिमाल
अखण्ड यो प्यारो हाम्रो मातृभूमि नेपाल ।

बहुलजाति भाषा धर्म संस्कृति छन् विशाल
अग्रगामी राष्ट्र हाम्रो, जय जय नेपाल ।

सहकारीका ७ सिद्धान्त

१. स्वेच्छिक तथा खुल्ला सदस्यता
२. सदस्यहरूद्वारा प्रजातान्त्रिक नियन्त्रण
३. सदस्यहरूद्वारा अर्थिक सहभागिता
४. स्वायत्तता, स्वातन्त्रता
५. शिक्षा तालिम र सूचना
६. सहकारीहरू बीच पारस्परिक सहयोग
७. समुदायप्रति चासो

सहकारी मूल्य र मान्यता (Values & Norms)

मूल्य : विश्वास आधारभूत मूल्यहरू

- आत्मा सहयोग
- स्व-उत्तरदायित्व
- लोकतन्त्र
- समानता
- समता (न्याय)
- ऐक्यबद्धता

मान्यता : निर्दिष्ट आचारण नैतिक मूल्यहरू

- इमान्दारिता/पारदर्शिता
- खुलापन
- सामाजिक उत्तरदायित्व
- अरुहरूको हेरचाह

गण्डकी प्रदेश सरकार

फोन नं.: ०६१-४५७७०८

मा. पद्मा जि.सी. श्रेष्ठ
मन्त्री

कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय
पोखरा, नेपाल

प.सं.:

च.नं.:

मिति: २०८२।०३।१०

रजत जयन्तीको अवसरमा शुभकामना

समाजको आर्थिक गतिविधिलाई सकारात्मक उर्जा प्रदान गर्न र आर्थिकस्तर बृद्धिका लागि समुदायमा रहेका सदस्यहरुको आर्थिक सहभागिता मार्फत सञ्चालन हुने सहकारी संस्थाहरुको भूमिका महत्वपूर्ण छ। सबैका लागि एक र एकका लागि सबै भन्ने भावनालाई व्यवहारतः आत्मासात् गर्दै अघि बढ्न सक्दा सहकारी संस्थाको उद्देश्य पुरा हुनुका साथै हामीले लिएको साझा संकल्प 'समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली' को अभियानमा समेत टेवा पुग्दछ ।

अतः सिद्धान्त एवं उद्देश्यमा अडिग रही सञ्चालन भएकै कारण पोखरा महानगरपालिका वडा नं. ०८, नागदुङ्गा स्थित यस सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडको २५औं वर्षमा प्रवेश गरेको अवसरमा संस्थाले रजत जयन्ती मनाइरहँदा परिवार, समाज र राष्ट्रहितका लागि थप उत्तरदायी हुँदै अघि बढ्नुहुनेछ भन्ने अपेक्षा राख्दछु ।

अन्त्यमा, रजत जयन्तीको उपलक्ष्यमा संस्थामा आबद्ध शेयर सदस्य, सञ्चालक समिति, कर्मचारी लगायत सम्पूर्णमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद !

(Signature)

मा. पद्मा जि.सी. श्रेष्ठ
मन्त्री

असार १०, २०८२

पत्र सं. २०८१/०८२

च.नं.

६६२

गण्डकी प्रदेश सरकार

कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय

सहकारी रजिष्ट्रारको कार्यालय

पोखरा,

०६१-५९०९५०

इमेल : crogandaki@gmail.com

Website : coop.gandaki.gov.np

मिति २०८२/०३/१०

हार्दिक शुभकामना

सहकारी सम्बन्धी प्रचलित ऐन कानूनका साथै सहकारी मूल्य, मान्यता, सिद्धान्त र दर्शन बमोजिम सञ्चालन हुने व्यवसायिक सङ्गठन सहकारी हो। सहकारीले समुदायमा छरिएर रहेको पुँजी, प्रविधि र प्रतिभालाई स्वावलम्बन र पारस्परिकताको माध्यमबाट एकीकृत गर्दै सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्याउँछ।

नेपालमा सम्बत् २०१३ साल चैत्र २० गते चितवनमा स्थापना र सञ्चालन भएको बखान ऋण सहकारी संस्थादेखि हालसम्म आइसक्दा सहकारी अभियानले करिब सातदशक लामो ऐतिहासिक अनुभवलाई परिष्कृत गर्दै शोषणविहीन आर्थिक सम्बन्धहरू प्रवर्धन गर्दै अघि बढिरहेको छ। यस सिलसिलामा सहकारी क्षेत्रमा देखिएका कतिपय समस्या, चुनौती तथा विकृति विसङ्गतिउपर समीक्षा गर्दै सहकारीको सुदृढीकरण र सुधारमा लाग्नु उत्तिकै जरुरी भएको छ।

कास्की जिल्लाभर कार्यक्षेत्र रही सञ्चालित सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडको स्थापना भएको पच्चीस वर्ष पूरा भएको सन्दर्भमा रजत जयन्ती मनाउँदै स्मारिका प्रकाशन गर्न लागेको थाहा पाउँदा अत्यन्त खुसी लागेको छ। सहकारीका मूल्य, मान्यता र मर्मलाई अबलम्बन गरी सहकारीका शेर सदस्यहरूका आर्थिक, सामाजिक पक्षहरूलाई सबलीकरण गर्दै अघि बढिरहने कार्यमा संलग्न सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडका अध्यक्ष लगायत सम्पूर्ण सञ्चालक, लेखा सुपरीवेक्षण समिति, विभिन्न उपसमिति, शेर सदस्य, व्यवस्थापक, कर्मचारी लगायतका जिम्बेवार पदाधिकारीहरूले निर्वाह गर्दै आउनुभएको महत्वपूर्ण भूमिकाका लागि हार्दिक धन्यवाद तथा बधाइ दिन चाहन्छु।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडका हरेक गतिविधिले स्वनियमन, स्वनियन्त्रण, सुशासन, वित्तीय अनुशासन, जवाफदेहिता जस्ता पक्षलाई बढावा दिँदै अझ सशक्त रूपमा अघि बढ्न सफलता मिलिरहोस् भन्ने कामना व्यक्त गर्दछु। सदस्यको आर्थिक, सामाजिक, तथा सांस्कृतिक अवस्थामा सुधार ल्याउँदै समृद्ध सदस्य, सुशासनयुक्त सहकारी बनाउने परिकल्पनासहित अघि बढेको यस संस्थाले उद्देश्य पूरा गरी आफूलाई उत्कृष्ट सहकारी संस्थाको रूपमा स्थापित गर्नेछ भन्ने अपेक्षासहित हार्दिक शुभकामनासमेत व्यक्त गर्दछु।

भेषराज रिजाल

रजिष्ट्रार

स.वि.द.नं. : ३२९-०५०/५१

स्थायी लेखा नं. : ३०३४०३०५४

एउटै अभियान: एउटै आवाज, सुरक्षित साकोस: समन्त समाज

नेफ्स्कून

नेपाल बचत तथा ऋण केन्द्रीय सहकारी संघ लि.

आवद्धता

श्री अध्यक्षज्यू

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

पोखरा महानगरपालिका-८, नागदुङ्गा,
कास्की ।

शुभकामना

यस संघमा आवद्ध सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. को रजत जयन्तीको सुअवसरमा प्रकाशित “सनसाइन स्मारिका-२०८२” मा संघको तर्फबाट शुभकामना व्यक्त गर्दै संस्था सहकारी सञ्चालनका सार्वभौम मूल्य, मान्यता र सिद्धान्तलाई आत्मसात गरी नीति, विधि र प्रविधिको प्रधानता भित्र सदस्य केन्द्रित भई सुसञ्चालनमा रहेको छ, भन्ने पूर्ण विश्वासका साथ हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछु ।

संस्थाले ऐतिहासिक महत्वको क्षणलाई विशेष बनाउन “स्मारिका” प्रकाशन गर्न लागेको थाहा पाउँदा थप प्रफुल्लित भएको छु । सहकारी अभियान, नियामक निकाय, संस्था, सञ्चालक, कर्मचारी तथा सदस्यसँग प्रत्यक्ष र परोक्ष सम्बन्ध राख्ने विषयहरूमा उपयोगी सामाग्रीहरू समावेश गरिने प्रकाशन पठनीय र संग्रहणीय दस्तावेज हुने विश्वास लिएको छु । यस प्रकारको प्रकाशन सहकारी क्षेत्रमा रुचि राख्ने, संस्थाको समग्र अवस्था र गर्विलो इतिहासवारे चासो र चिन्तन राख्ने जिज्ञासु मास्तिष्कहरूलाई गहकिलो खुराक हुने छ, भन्ने मेरो बुझाइ रहेको छ ।

हामी साकोस अभियानको चरणबद्ध विकासका कार्यमा योजनाबद्ध रूपमा लागिपरेका छौं । वित्तीय वित्त प्रणाली, स्तरीकरण र स्थिरीकरण कोषको प्रभावकारी सञ्चालनमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रणनीतिक साभेदारी सहित अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तार र सफल अभ्यासहरूलाई नेपालको साकोस अभियानमा अवलम्बन गर्न प्रयत्नशील छौं । “स्वस्थ र सुरक्षित साकोसहरूको जवाफदेही एकीकृत सञ्जाल” भन्ने नेफ्स्कूनको परिकल्पना पूरा गर्न सद्भावपूर्ण सहकार्यको अपेक्षा गर्दै स्थानीयस्तरबाट समेत सुशासित साकोस अभियान निर्माणमा पहलकदमीको लागि अनुरोध सहित साकोसको उत्तरोत्तर प्रगतिका लागि पुनः हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

मिति: २०८२/०२/०४

चन्द्र प्रसाद ढकाल
अध्यक्ष

www.nefscun.org.np

नयाँ बानेश्वर, काठमाडौं, नेपाल
पो.ब.नं. : ९१६९, फोन नं. : +९७७-१-४७९९९६३, ४७९०२०१,
४७९३०७१, ४७९४५६९, ईमेल : nefscun@nefscun.org.np

NCF NATIONAL COOPERATIVE FEDERATION OF NEPAL LTD.
राष्ट्रिय सहकारी महासंघ लि. नेपाल

स.वि.द.नं.: ३१०/०४९/०४०

शुभकामना

मुलुकले आर्थिक समृद्धि, सामाजिक न्याय तथा गरीबी न्यूनीकरणका लागि सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्र सहितको तीन खम्बे अर्थनीतिलाई संविधानले नै प्राथमिकतामा राखेकाले सहकारी क्षेत्रको महत्व उजागर भएको व्यहोरा विदितै छ। समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्र निर्माणका लागि सहकारी क्षेत्रको भूमिका अपरिहार्य हुँदै आएकोले सम्पूर्ण सहकारी संघ/संस्थाको योगदान मुलुक निर्माणको आधार बन्ने हाम्रो विश्वास छ।

यसै सन्दर्भमा पोखरा महानगरपालिका न कास्कीमा रहेको **सनसाइन बचत तथा ऋण संस्था लि.** ले त्यस क्षेत्रका समुदायको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकासमा खेलेको भूमिका महत्वपूर्ण छ। सामाजिक उत्थानमा क्रियाशील सो संस्थालाई २५ औं वार्षिकोत्सव (रजत जयन्ती) को अवसरमा राष्ट्रिय सहकारी महासंघ लि. नेपालको तर्फबाट हार्दिक वधाई ज्ञापन गर्ने चाहन्छौं। साथै, संस्थाले विषम परिस्थितिमा समेत आफ्ना सदस्यहरूको उत्थानमा कार्य गरेको र सहकारी अभियानको सुदृढीकरणका लागि खेलेको महत्वपूर्ण भूमिकाको स्मरण गर्दै हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन समेत गर्न चाहन्छु।

रजत जयन्तीको पुनित अवसर पारेर त्यस संस्थाले **सनसाइन स्मारिका २०८२** प्रकाशन गर्न लागेको जानकारी पाउँदा खुसी लागेको छ। सो स्मारिका सहकारी अभियानका लागि महत्वपूर्ण सन्दर्भ सामाग्रीका रुपमा रहने छ भन्ने पनि विश्वास लिएका छौं।

उक्त संस्थामा आवद्ध सदस्यहरूको कारोवारलाई व्यवस्थित रुपमा सुसंचालन गर्न/गराउन त्यस संस्थाले गरेका प्रयासहरू प्रशंसनीय रहेका छन्। सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त अनुरूप सुसंचालनका लागि क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमलाई अझ व्यापक रुपमा संचालन गरी सहकारीको गुणात्मक विकासमा योगदान दिन सो संस्थाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आएको र अगामी दिनमा पनि गर्ने छ भन्ने विश्वास पनि लिएका छौं।

अन्त्यमा, सहकारी सिद्धान्तको पूर्णपालना र सुशासन कायम गर्दै सदस्यमुखी कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न विगतका अनुभवहरूले दिशानिर्देश गर्ने अपेक्षाकासाथ त्यस **पुनः रजत जयन्तीको अवसरमा संस्थाको उत्तरोत्तर प्रगतिको शुभकामना व्यक्त गर्दछु।**

जय सहकारी तथा धन्यवाद !

(ओमदेवी मल्ल)

(ओमदेवी मल्ल)

अध्यक्ष

📍 Pulchok, Lalitpur, Nepal
 G.P.O. Box: 11859, Kathmandu
 📞 +977-1-5010116, 5010033, 5010089
 ✉ ncf@wlink.com.np, ncfcoop@gmail.com

www.ncfnepal.com.np

जिल्ला सहकारी संघ लि.

दर्ता नं.: २/३४-१४(३५५)२०२६

पत्र सं. १३९
चलानी ०८१.०८२

कास्की, पोखरा

मिति: २०८२.०२.२१

श्री अध्यक्ष ज्यू,

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड

पोखरा —८, कास्की ।

यस जिल्ला सहकारी संघ लिमिटेड कास्कीको सदस्य संस्था सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड ले स्मारिका प्रकाशन गर्न लागेको जानकारी पाँउदा हामी हर्षित छौं ।

सदस्यहरुको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकास गर्ने उदेश्यले स्थापीत त्यस संस्थाले प्राप्त गरेको उल्लेखनीय सफलताको प्रशंसा गर्न चाहन्छौं । त्यस संस्थाले समुदायमा आधारित रही समुन्नत समाज निर्माणमा पुर्याउँदै आएको महत्वपूर्ण योगदान प्रति आभार व्यक्त गर्दै सहकारीको उदेश्य, ऐनकानून, सिद्धान्त, मूल्य, मान्यता र सुशासन लाई आत्मसात् गरी वर्तमान समयमा देखिएका विविध समस्याहरुका बिचबाट सम्भावना र अवसरको खोजी गर्दै सहकारी क्षेत्रको विकास र सिङ्गो सहकारी अभियानलाई मर्यादित रुपमा थप प्रभावकारी बनाउनका निमित्त यहाँहरुको तर्फबाट अतुलनीय योगदान रहिरहनेछ भन्ने विश्वास व्यक्त गर्दछौं ।

अन्यमा, त्यस संस्थाको बृहत्तर प्रगतीको हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

जय सहकारी ।

दिपकराज बाँस्तोला
अध्यक्ष

सहकारी संघ संस्थाहरूको प्रवर्द्धन विकास एवं बैकिङ्ग कारोबारको लागि सहकारी क्षेत्रको एक मात्र बैंक
National Co-operative Bank Limited (NCBL) **राष्ट्रिय सहकारी बैंक लिमिटेड**
(नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त संस्था)

शुभकामना

विगत २५ वर्षदेखि निरन्तर सहकारीको मर्म अनुसार सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थामा सुधार गर्दै **“समृद्ध सदस्य, सुशासनयुक्त उत्कृष्ट सहकारी”** बनाउने परिकल्पना सहित अगाडि बढिरहेको पोखरा महानगरपालिका-८, नागढुङ्गा, कास्की जिल्ला, स्थित **सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडले आफ्नो रजत जयन्तीको अवसरमा “सनसाइन स्मारिका-२०८२”** प्रकाशन गरि सदस्य तथा सरोकारवाला माभ्र जानकारीका लागि पुन्याउन लागेको थाहा पाउँदा मलाई अत्यन्त खुशी लागेको छ। यस अवसरमा म संस्थाका शेयर सदस्य, विभिन्न समिति/उपसमितिले सहका संयोजक तथा सदस्यहरू, सञ्चालक एवम् संस्था परिवारलाई बधाई दिन चाहान्छु।

यस सहकारी संस्थाले त्यस क्षेत्रमा नागरिकहरूलाई आर्थिक रुपमा सक्षम बनाउन पुन्याएको योगदानको कदर तथा प्रशंसा गर्दै नेपालमा न्यून आर्थिक वृद्धि, बेरोजगारी, आर्थिक विकासमा क्षेत्रीय असमानता, व्याप्त गरिबी र विप्रेषणमुखी अर्थतन्त्रलाई सुधार गर्नको लागि संस्थाले गरेको प्रयास र सहकारी पद्धति मार्फत समुदायलाई संगठित गराई देशको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक रुपान्तरणमा पुन्याएको योगदानको उच्च कदर गर्दछु।

सहकारी संस्था खासगरी स्थानीय समुदायको सहभागितामा स्थापना भई बचत परिचालन गर्दै आर्थिक एवम् सामाजिक कार्यका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय खाँचो पूरा गर्न स्थापित भएका हुन्छन्। यसको क्रमिक विकासको परिणामस्वरुप स्थानीय श्रम तथा सीपको उपयोग गरी उत्पादन अभिवृद्धि गर्नका लागि पूँजी निर्माणको कार्य पनि यसको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दछ। सहकारीका विश्वव्यापी सिद्धान्त, मुल्य र मान्यताहरूलाई स्थानीयकरण गर्दै उपलब्ध रहेको श्रम, सीप, प्रविधि र पूँजीलाई एकत्रित गरी उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगारी वृद्धिबाट राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा उल्लेख्य मात्रामा योगदान गरिरहेको छ। सहकारी क्षेत्र बहुआयामिक क्षेत्र भएको हुँदा राज्यको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लक्ष्य प्राप्तिका साथै स्थानीय स्तरका आर्थिक सामाजिक समस्याहरूको न्यायोचित समाधान गर्नका लागि सहकारीका मुल्य, मान्यता, निर्देशित सिद्धान्त र प्रयोगहरू सक्षम रहेका छन्। मुलुकले आर्थिक समृद्धि, सामाजिक न्याय तथा गरीबी न्यूनीकरणका लागि तीन खम्बे अर्थनीतिलाई प्राथमिकतामा राखेकाले सहकारी क्षेत्रको महत्त्व उजागर भएको व्यहोरा सर्व विदितै छ। वर्तमान सरकारको **“समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”** को दीधिकालीन सोचलाई पुरा गर्नको लागि सहकारी क्षेत्रको भूमिका पनि महत्त्वपूर्ण रहेको छ।

अन्तमा संस्थाले आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रमा पछि परेका आफ्ना सदस्यहरूलाई गरीबि न्यूनीकरण, लैंगिक समानता, सामाजिक सदभाव र विकास कायम गरी देशको समग्र आर्थिक विकास गर्न, रोजगारी सिर्जना गर्न, छरिएर रहेका स-साना पूँजिहरूलाई एकिकृत गरि सदस्यहरूकै संयुक्त सहभागितामा परिचालन गरी सहकारीको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सिद्धान्त अनुरूपको गतिविधि सञ्चालन गरी सहकारी अभियानमा अग्रणी स्थान हाँसिल गर्न सफल र सक्षम रहोस् भन्दै **“रजत जयन्तीको”** हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

जय सहकारी !!!

महेन्द्र कुमार गिरी
अध्यक्ष

मिति : २०८२-०२-१९ गते

दर्ता नं.: २०६/०५७/०५८

कास्की बचत तथा ऋण सहकारी संघ लि.
KASKI SAVING & CREDIT COOPERATIVE UNION LTD.

शुभकामना

कास्की बचत तथा ऋण सहकारी संघमा आवद्ध सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.को रजत एवं २५ औं बर्ष पूरा गरेको अवसरमा प्रकाशित गर्न लागेको “सनसाइन स्मारिका २०८२” का लागि कास्की बचत तथा ऋण सहकारी संघको तर्फबाट हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

सर्बप्रथम यस संस्था सञ्चालनका लागि सार्वभौम मूल्य, मान्यता र सिद्धान्तलाई आत्मासाथ गर्दै नीति बिधि र प्रबिधिमा रही सदस्य केन्द्रित भई सुसञ्चालन भएको छ भन्ने बिश्वास व्यक्त गर्दछौ ।

वित्तीय कारोबार सदस्य केन्द्रित, जोखिमको सबेदनशीलतालाई आत्मबोध गर्दै वित्तीय शुसासनमा रही गुणस्तरियता सेवा कायम गरी दिगो संस्था निर्माण र सदस्यको जीवनस्तर सुधारमा प्रतिबद्धताका साथ अगाडि बढ्न संघको तर्फबाट आग्रह गर्दछु ।

अहिले सहकारी क्षेत्रमा देखिएको अन्यौलातालाई चिदै यस सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.ले छुट्टै पहिचान बनाउँदै नीति, बिधि र प्रबिधिलाई आत्मसाथ गर्दै अगाडि बढ्दै सहकारीमा मूल्य मान्यता र सिद्धान्तलाई अबलम्बन गर्दै अगाडि बढेको यस संस्थालाई यहाँसम्म ल्याइ पुऱ्याउन सहयोग गर्नुहुने सञ्चालक समिति, लेखा समिति, बिभिन्न उपसमितिहरु, पूर्व सञ्चालकहरु, कर्मचारीहरु साथै सम्पूर्ण शेयर सदस्य महानुभावहरुमा पुनःहार्दिक बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

शेर बहादुर कार्की

अध्यक्ष

Email: kaskicoop.union@gmail.com

पोखरा-८, कास्की
फोन नं.: ०६९-५३२०९६

Regd. No.: 3950, Kaski

Pan no. : 612123050

कोअपरेटिभ म्यानेजर्स क्लब, कास्की CO-OPERATIVE MANAGERS' CLUB, KASKI

Pokhara-10, Kaski

शुभकामना

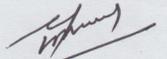
सहकारी मार्फत सहकार्यको भावनाको पुर्नजागरण गराई सहकारीता मूल्य, मान्यता, सिद्धान्त र विचारलाई प्रवर्धन गर्ने दिशामा अगसर भई यस सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. ले आफ्नो २५ औं स्थापना दिवस तथा रजत जयन्तीको अवसरमा “सनसाइन स्मारिका-२०८२” प्रकाशन गर्न लागेको जानकारी पाउँदा निकै खुसी लागेको छ ।

“व्यवस्थापकहरूको क्षमता, सहकारी संस्थामा एक रुपता” भन्ने मुख्य उद्घोषका साथ स्थापित यस कोअपरेटिभ म्यानेजर्स क्लब, कास्कीले संस्थाका व्यवस्थापक एवं कर्मचारीहरू, समिति, उप समिति, सदस्य लगायत सबैको ज्ञान, सिप र दक्षता अभिवृद्धी गर्नको लागि विभिन्न संघ संस्थाहरूसंग समन्वय गरी तालिम मार्फत सुशासनयुक्त सहकारी निर्माणमा नेपालमै पहिलो व्यवस्थापन प्रमुखहरूको पहलकदमी गर्ने एक अग्रणी संस्था हो । सहकारीका गतिविधिहरूलाई स्वच्छ, पारदर्शी, विश्वसनीय र विवेकी बनाउने दिशामा यस कोअपरेटिभ म्यानेजर्स क्लब, कास्कीले मार्गदर्शकको भूमिका निर्वाह गरेको कुरा सर्वविधितै छ ।

“एकको लागि सबै र सबैको लागि एक” भन्ने मान्यता अनुसार सबै सामुहिक कार्य नै सहकारीको एक सचित्र रुप हुन् । मानिसका आफ्ना समान आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक आवश्यकता प्राप्तिको लागि स्वेच्छाले एकतावद्ध व्यक्तिहरूबाट आत्म सहयोग, स्व-उत्तरदायित्व, प्रजातान्त्रिकपन, समानता, न्याय र ऐक्यवद्धता जस्ता मूल्य तथा सिद्धान्तबाट सहकारी निर्देशित छ । मानव समाजमा सदिऔं देखी चल्दै आएका धर्मभकारी, गुठी, पर्म, ढिकुरी जस्ता सामाजिक कार्यहरूको साकार रुप नै “सहकारी” हो ।

नेपाल जस्तो फरक र विशिष्टीकृत भुगोल, विभिन्न जातजाति, भेषभुषा, रहनसहन र सांस्कृतिक विविधता भएको मुलुकका लागि सहकारी नै आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरण र गरिवी निवारणको अचुक अस्त्र हो । सहकारी मार्फत सहकार्यको भावनाको पुनर्जागरण गराई सहकारीको मुलभूत सिद्धान्त, मूल्य मान्यता र विचारलाई प्रवर्धन गर्ने दिशामा यस कोअपरेटिभ म्यानेजर्स क्लब, कास्की लागि परेको छ ।

अन्त्यमा, यस सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. ले आफ्ना सदस्यहरूको बचत सुरक्षा गर्ने, उनीहरूको आर्थिक एवं सामाजिक विकास, आत्मनिर्भरता तथा सामाजिक कार्य, संस्कृतिको जगेर्ना, रोजगारी सृजना जस्ता कार्यमा सदैव एक अग्रणी संस्थाको भूमिका निर्वाह गरौस् भन्दै संस्थाले २५ औं वर्ष पुरा गरेको शुभ-उपलक्ष्यमा सहकारी सम्बन्धि रजत जयन्तीको अवसरमा “सनसाइन स्मारिका-२०८२” समेत प्रकाशित गर्न लागेकोमा हार्दिक बधाई सहित शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै आगामी दिनहरूमा अझै परिस्कृत र देशको एक उत्कृष्ट सहकारीको रुपमा स्थापीत हुन सकोस् भन्ने कामना रामेत गर्दछु ।

मोहन प्रसाद अधिकारी
अध्यक्ष

cmckaski@gmail.com

सनसाइन स्मारिका-२०८१

२५ औं वर्ष देखि निरन्तर सदस्य सेवामा समर्पित

; g; f0g : dfl/sf @% cfr
/ht jifk@)*!

प्रकाशक:

सनसाइन बचता तथा ऋण सहकारी संस्था लि., पोखरा-८, नागढुङ्गा, कास्की, फोन नं. ०६१-५८९६४०, ५८९६४१

स्मारिका प्रकाशन: २५ औं रजत वर्ष-२०८१ को अवसरमा स्मारिका बिमोचन: २६ औं वार्षिक साधारण सभा २०८२ पौष २५ गते

सम्पादक मण्डल:

संयोजक: नरेन्द्र मित्रकोटी
सदस्य: नवराज अधिकारी
सदस्य: नेत्रलाल भण्डारी
सदस्य: टिकाराम ढुङ्गाना
सदस्य: विष्णु कुमारी गुरुङ्ग
सदस्य: बुद्धि प्रसाद गुरुङ्ग

डिजाइन/लेआउट

नरेन्द्र मित्रकोटी, टिकाराम ढुङ्गाना, बुद्धि प्रसाद गुरुङ्ग

सल्लाहकार:

अध्यक्ष: श्री अमिन प्रसाद कँडेल
नि. अध्यक्ष: श्री गज कुमारी गुरुङ्ग
कानूनी सल्लाहकार: लिला बल्लो न्यौपाने

मुद्रण:

हिमदूत मिडिया प्रा. लि. (सञ्चार अफसेट प्रेस) फूलबारी, पोखरा

विषय सूची

पेज नं.

१. अध्यक्षको कलमबाट
- अमिन प्रसाद कँडेल २४-२६
२. सनसाइन बचता तथा ऋण सहकारी संस्थाको
ऐतिहासिक यात्रा - टिकाराम ढुङ्गाना २७-३२
३. बचत तथा ऋण सहकारीको व्यवस्थापन
- डा. शिवजी सापकोटा ३३-३६
४. सहकारीको वर्तमान स्थिति र भावी गन्तव्य
- चन्द्रबहादुर ठकुरी ३७-४८
५. सहकारी सिद्धान्त, व्यवहार र नियमन
- अधिवक्ता लिला बल्लो न्यौपाने ४९-५१
६. सहकारी सदस्य र सञ्चालनको नालीबेली
- भीम गुरुङ्ग ५२-५९
७. संशोधित सहकारी ऐन, राष्ट्रिय सहकारी
जारी गरेको मापदण्ड र सहकारीको भावी कार्यदिशा
- अधिवक्ता डी पी अधिकारी ६०-६८
८. सहकारी मापदण्ड २०८२, एक चर्चा
- नारायण प्रसाद आचार्य ६९-८२
९. सहकारी एक, जानकारी अनेक
- हरिबहादुर ढकाल ८३-८६
१०. सहकारी विगतदेखि वर्तमान
- राजु जैसी ८७-८९
११. सम्भ्रनामा सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी
संस्था लि. - गुरुप्रसाद ज्ञवाली ९०-९३
१२. सहकारीमा नियामकीय मापदण्डको प्रभाव
- रोशन पौडेल ९४-९८
१३. सहकारीमा सुशासन अवश्यकता र चुनौती
- बुद्धिप्रसाद गुरुङ्ग ९९-१०३
१४. पूर्व व्यवस्थापकको दृष्टिमा सनसाइन साकोस
- रोशन पौडेल १०४-१०७
१५. २५ वर्षको यात्रामा मेरो समर्पण र सहयात्रा
- राखीदेवी परियार १०८-११०

संस्थाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि:

सहकारी विभाग अन्तर्गत सहकारी प्रशिक्षण तथा डिभिजन कार्यालय, कास्कीको मिति २०५६ फागुन ५ गतेको निर्णयानुसार सिमित दायित्व भएको सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. नाम रहने गरी दर्ता भएको प्रारम्भिक सहकारी संस्थाको कार्यक्षेत्र कास्की जिल्ला रहेको छ। ४३ जना सदस्यबाट जम्मा रु. ४३,०००/- (अक्षरूपी त्रिचालिस हजार रुपैया मात्र) शेयर पूँजी संकलन गरी स्थापना भएको यस संस्थाले मिति २०५६ फागुन २९ गतेबाट औपचारिक रूपमा कारोवार सञ्चालन गरेको थियो।

संस्थाको संक्षिप्त परिचय:

संस्थाको नाम : सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.
 ठेगाना : पोखरा ८, नागदुङ्गा, कास्की, गण्डकी प्रदेश
 स्थापना मिति : २०५६ फागुन ५ गते
 दर्ता नं. : १५१/०५६/०५७
 दर्ता गर्ने निकाय : सहकारी रजिष्ट्रारको कार्यालय, गण्डकी प्रदेश, पोखरा, कास्की।

संस्थाको २०८२ असार मसान्तसम्मको अवस्था:

पोखरा-८, नागदुङ्गा, कास्कीमा कार्यालय रहेको यस संस्थाले कास्की जिल्ला कार्यक्षेत्र बनाई विगत २५ वर्षदेखि सदस्य सेवामा निरन्तर लागि रहेको छ। सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थामा सुधार गर्दै “समृद्ध सदस्य, सुशासन युक्त उत्कृष्ट सहकारी” बनाउने परिकल्पना सहित संस्था अगाडि बढिरहेको छ। सहकारीको मूल सिद्धान्त: सदस्यहरू बीचको सहकार्य, सामूहिक निर्णय, समुदाय केन्द्रित गतिविधि आदिको सेरोफेरोमा रही यस अवधि सम्म आईपुग्दा १९१५ जना सदस्यहरूको ४ करोड ४२ लाख ८५ हजार ८ सय शेयर पूँजी सहित कूल ४४ करोड ८० लाखको वासलात कायम गर्दै कास्की जिल्लामा आफ्नो विशेष पहिचान स्थापित गर्न सफल भएको छ।

संस्थागत संरचना :

सञ्चालक समिति	: ९ जना
लेखा सुपरिवेक्षण समिति	: ३ जना
सल्लाहकार	: ३ जना
ऋण उपसमिति	: ३ जना
शिक्षा उपसमिति	: ३ जना
महिला तथा सामाजिक उपसमिति	: ५ जना
कर्मचारी	: ९ जना

संस्थाको परिकल्पना (Vision):

“समृद्ध सदस्य, सुशासनयुक्त उत्कृष्ट सहकारी”

संस्थाको ध्येय (Mission):

संस्थाले परिकल्पना गरेको विन्दुमा पुग्न “आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी, संस्थागत सुशासन कायम राख्दै गुणस्तरीय वित्तीय तथा गैर वित्तीय सेवा मार्फत सदस्यहरूलाई समृद्ध बनाउने” संस्थाको ध्येय रहनेछ ।

संस्थाको उद्देश्य (Mission):

- (१) संस्थामा संलग्न सदस्यहरूमा मितव्ययिताको भावना जागृत गराई नियमित बचत गर्ने बानीको विकाश गर्ने ।
- (२) सदस्यहरूको व्यक्तिगत एवं सामूहिक क्षमता अभिवृद्धि गरी स्वावलम्बी एवं आत्मनिर्भर समाजको निर्माणमा योगदान पुऱ्याउने ।
- (३) सदस्यहरूको प्राथमिक आवश्यकता आय आर्जन र क्षमताको पहिचान गरी उत्पादनशील र आयमूलक क्षेत्रमा सदस्यहरू मार्फत लगानी प्रवर्द्धन गरी छरिएर रहेको पूँजीको उपयोग बढाउने ।
- (४) सदस्यहरूको दैनिक जीवनका विविध क्षेत्रमा संस्थागत सहयोग पुऱ्याउने खालका सेवामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी सहकारिताको महत्व र विश्वास स्थापित हुने काम समुदायमा प्रदर्शित गर्ने ।
- ५) वित्तीय साक्षरताको माध्यमबाट समुदायका सदस्यहरूको वित्तीय व्यवहारमा परिवर्तन गराउने ।

प्रदान गरिने सेवाहरू

क) बचत सेवा

- १) अनिवार्य बचत
- २) साधारण बचत
- ३) विशेष बचत
- ४) सनसाइन विशेष बचत
- ५) क्रमिक आवधिक बचत
- ६) बाल बचत
- ७) आवधिक बचत
- ८) सनसाइन प्रिमियम बचत
- ९) सनसाइन पर्व बचत
- १०) कर्मचारी बचत

ख) ऋण सेवा

- १) व्यापारिक/व्यवसायिक ऋण
- २) आकस्मिक ऋण
- ३) हायर पर्चेज ऋण
- ४) वैदेशिक रोजगार ऋण
- ५) शैक्षिक ऋण
- ६) आवधिक बचत धितो ऋण
- ७) कृषि ऋण
- ८) आवास ऋण
- ९) व्यक्तिगत ऋण
- १०) जग्गा खरिद ऋण

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८९६४०/५८९६४१

सम्पादकीय.....✍

नरेन्द्र मित्रकोटी
संयोजक, स्मारिका प्रकाशन उपसमिति

यतिबेला हामी सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. पोखरा-८ नागढुङ्गा कास्कीको रजत वर्ष कार्यक्रम अन्तर्गत “सनसाइन स्मारिका - २०८१” प्रकाशन गर्ने ऐतिहासिक अभियानमा जुटिरहेका छौं । यस रजत वर्षको अवसरमा सर्वप्रथम सहकारी अभियानमा सक्रियतापूर्वक लाग्नु हुने शेयर सदस्यज्यूहरू एवम् सहकारीकर्मी मित्रहरूप्रति संस्थाको तर्फबाट र मेरो व्यक्तिगत तर्फबाट हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

जुनसुकै संघ/संस्था वा अभियानको आफ्नै इतिहास हुन्छ । सनसाइन साकोसले पनि आफ्नो स्थापनाको २५ औं वसन्त पार गर्दै सहकारी अभियानमा एउटा छुट्टै इतिहास कायम गर्न सफल भएको छ ।

सनसाइन साकोसको २५ वर्षको सहकारी अभियानको इतिहासलाई फर्केर हेर्दा संस्थापक अध्यक्ष स्व. लालकाजी गुरुङ्गको दुरदृष्टिलाई सम्झन चाहन्छु । त्यसैगरी तत्कालीन कोषाध्यक्ष स्व.अशोक कुमार श्रेष्ठ, सल्लाहकार स्व.नरकाजी गुरुङ्ग, स्व.इन्द्र बहादुर गुरुङ्ग (ऋण उप.स.सदस्य), स्व. चन्द्र बहादुर कौशल (संस्थापक शेयर सदस्य), तत्कालिन कर्मचारी स्व.चन्द्र माया गुरुङ्ग लगायत जो आज हाम्रो सामु हुनुहुन्न उहाँहरू सबैप्रति भावपूर्ण श्रद्धासुमन व्यक्त गर्दछु । सहकारी स्थापनादेखि आर्थिक सशक्तिकरणमा लागि उहाँहरूले निर्वाह गर्नुभएको भूमिका सधैं प्रसंशनीय रही रहने छ ।

स्व.लालकाजी गुरुङ्गको सहकारी स्थापनाको परिकल्पना साकार पार्ने क्रममा अहोरात्र खटेर संस्था विकासको लागि अविरल सहयोग पुऱ्याउनु हुने मेरा प्रिय मित्र सञ्चालक टिकाराम ढुङ्गाना लगायत सहयोगीप्रति आभारी छु । साथै स्थापनाकालदेखि हालसम्म विभिन्न पदीय

जिम्मेवारी वहन गर्दै आफ्नो कार्यक्षेत्रमा क्रियाशील ऋण प्रमुख बहिनी राखिदेवी परियार लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी भाइ-बहिनीहरूको लगनशीलता र क्रियाशीलता प्रशंसनीय छ । संस्थाको सफलता भन्नु नै शेयर सदस्यहरूको संस्था प्रतिको विश्वास र उत्तरदायित्व, कर्मचारीहरूको अनुशासन र ईमानदारीतामा निर्भर रहने हुनाले विगतमा जस्तै आउने दिनहरूमा पनि आफ्नो दायित्व त्यसरी नै निर्वाह गर्ने छौं भन्ने कुरामा विश्वस्त छु ।

हामीलाई समानरूपमा मार्ग निर्देशन गर्ने आधार नै सहकारी मूल्य मान्यताहरू, हामी बिच स्थानीय विश्वास र एकता, प्रजातान्त्रिक नियन्त्रण र सामाजिक उत्तरदायित्व नै हुन् भन्ने कुरा कहिल्यै विर्सने छैनौ । संस्था स्थापनाको २५ वर्षे यो इतिहास उसको साक्षीको रूपमा स्थापित हुनेछ । इतिहासबाट पाठ सिक्दै उक्त विरासतलाई कायमै राख्न सहकारीको मूल्य, मान्यता, सिद्धान्त, मर्म र भावनालाई अंगिकार गर्दै वर्तमान हाँके क्षमता, चुनौतीपूर्ण भए पनि हरेक चुनौतीलाई अवसरका रूपमा प्रयोग गर्दै अगाडि बढ्ने प्रेरणा प्राप्त होस् भन्ने अपेक्षा राख्दछु ।

यसकारण कि इतिहासले अभियानको यथार्थ धरातलमा उभ्याएको हुन्छ, परिवर्तनका क्षेत्रहरूलाई औल्याएको हुन्छ । इतिहासले विगत र वर्तमानलाई तुलना गरी हरेक अभियानलाई थप निखारापन दिन संकेत गरिरहेको हुन्छ । वर्तमान परिप्रेक्षमा सहकारी अभियानमा देखा परेका विकृति, विसंगति र त्यसबाट उत्पन्न गम्भीर चुनौतीहरूप्रति सचेत र सजग रहँदै सनसाइन साकोसमा आवद्ध सम्पूर्ण आदरणीय शेयर सदस्यहरूको संस्था प्रतिको धारणामा सकारात्मक परिवर्तन ल्याई संस्थाप्रतिको विश्वास र जिम्मेवारी अभिवृद्धि गराउनु आजको प्रमुख आवश्यकता हो । संस्था विकास र संस्थाको सवलीकरण एवं शेयर सदस्यहरूको समृद्धिको लागि सम्पूर्ण शेयर सदस्यहरूको समान भूमिका र सहभागिता रहने हुनाले सबैले आ-आफ्नो स्थानबाट दायित्व वहन गर्नुहुन समेत आवश्यक ठान्दछु ।

स्मारिकाको परिकल्पनादेखि परिकल्पनालाई साकार पार्ने कार्य पक्कै पनि सहज थिएन । यद्यपी स्मारिका प्रकाशन कार्यलाई सफल पार्ने क्रममा सहयोग पुऱ्याउनु हुने स्मारिका प्रकाशन उप-समितिका सदस्य मित्रहरू श्री नवराज अधिकारी, श्री नेत्रलाल भण्डारी, श्री टिकाराम ढुंगाना, श्री बिष्णुकुमारी गुरुङ्ग (एकता) तथा व्यवस्थापक श्री बुद्धि प्रसाद गुरुङ्गप्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

साथै, विशेषगरी “सनसाइन स्मारिका-२०८१” प्रकाशनलाई सफल पार्न आफ्नो महत्वपूर्ण लेख,

रचनाहरु उपलब्ध गराइ सहयोग गर्नु हुने व्यक्तित्वहरु र शुभकामना प्रदान गर्नु हुने विभिन्न संघ, संस्थाहरु सबै सबैप्रति हृदयदेखि नै विशेष धन्यवाद सहित हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

“सनसाइन स्मारिका-२०८१” लाई अन्तिम रूप दिई यहाँहरु समक्ष पुऱ्याउने क्रममा आदरणीय अध्यक्ष श्री अग्नीप्रसाद कँडेलज्यू एवम् स्मारिका प्रकाशन उपसमितिमा रहनुभएका सल्लाहकारज्यूहरु, आदरणीय दिदी श्री गजकुमारी गुरुड, कानुनी सल्लाहकार श्री लिला वल्लौ न्यौपाने, सल्लाहकार क्या.हितमान गुरुडबाट प्राप्त अमूल्य सल्लाह, सुभाबप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

साथै स्मारिकालाई प्राविधिक हिसाबले सहयोग पुऱ्याउनुहुने अन्य मित्रहरु र हिमदूत मिडिया प्रा. लि. (सञ्चार अफसेट प्रेस) फूलबारी, पोखराप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

(यस “सनसाइन स्मारिका-२०८१” मा समावेश गरिएका लेख, रचनाहरु लेखकका निजी बिचार हुन् ।)

धन्यवाद !

जय सनसाइन, जय सहकारी !

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८२६४०/५८२६४१

अध्यक्षको कलमबाट

अग्नि प्रसाद कँडेल
अध्यक्ष, सनसाइन साकोस

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.पोखरा-८ नागढुङ्गा, कास्कीको मिति २०८१/०९/२५ गते विहिवारका दिन सम्पन्न सञ्चालक समितिको बैठकको निर्णय वमोजिम संस्थाले आफ्नो स्थापनाकालको २५ औँ वसन्त पार गरेको विशेष अवसरमा विविध कार्यक्रम सहित स्थापना दिवस मनाउने र संस्थाको इतिहासमा एउटा खुट्टकिलो निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ पहिलो पटक सनसाइन स्मारिका -२०८१ प्रकाशन योग्य कामको रूपमा दर्ज हुनेछ ।

सर्वप्रथम म यस संस्थाका दिवङ्गत हुनु हुने संस्थापक अध्यक्ष स्व.लालकाजी गुरुड, सचिव स्व. थन्द्रध्वज तुलाचन, संस्थापक कोषाध्यक्ष स्व.अशोक कुमार श्रेष्ठ, सल्लाहकार स्व.मे.नरकाजी गुरुड, ऋण उपसमिति सदस्य स्व. इन्द्रबहादुर गुरुड, संस्थापक शेयर सदस्य स्व. चन्द्र बहादुर कौशलप्रति भावपूर्ण श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछु ।

साथै विभिन्न कालखण्डमा सल्लाहकारको भूमिकामा रहनुहुने भरतकुमार कर्माचार्य, रामप्रसाद श्रेष्ठ, नारायण बहादुर श्रेष्ठ, रुद्रिकुमारी गुरुड, प्रेमकुमारी गुरुड, चिनबहादुर गुरुड लगायत सम्पूर्णलाई संस्थाप्रति पुन्याउनु भएको योगदानको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै गहिरो स्मरण गर्दछु ।

वास्तवमा सहकारी, इमान्दारिता र निरन्तरताको संगम स्थल हो । संस्था स्थापनाको २५औँ बसन्त पार गर्दै गर्दा हामीले सहकारी अभियानको सन्दर्भमा विभिन्न आरोह-अवरोह एवं चुनौतीहरू पार गर्दै सफल र सक्षम सनसाइन साकोस निर्माण गर्न सफल भएको छौँ । हाम्रा पाइलाहरू अगाडि

बढी रहँदा यो अभियान सहकारी यात्रामा कयौँ तिता-मिठा अनुभवहरू आज इतिहास बनेका छन् । हरेक चुनौतीहरूलाई अवसरका रूपमा प्रयोग गर्दै सनसाइन साकोस र व्यवस्थापनलाई कास्की जिल्लाकै उत्कृष्ट साकोसको रूपमा घोषित हुँदै पुरस्कृत हुन पाउँदा म संस्थाको वर्तमान अध्यक्षको हैसियतले स्थापना कालदेखि हालसम्म विभिन्न जिम्मेवारीमा रहनुभएका सञ्चालक ज्यूहरू, सल्लाहकार ज्यूहरू, आन्तरिक लेखा सुपरिवेक्षण समिति, ऋण उपसमिति, शिक्षा उपसमिति, महिला तथा सामाजिक उपसमिति कर्मचारी भाइ-बहिनीहरू शेर्य सदस्यज्यूहरू तथा विभिन्न संघ-संस्था, एवं नियमनकारी निकायप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । यहाँहरू सबैको साथ सहयोगको परिणाम नै हाम्रो सफलता हो भन्ने ठान्दछु ।

देशममा घट्टने र घटेका विभिन्न राजनीतिक एवं सामाजिक घटनाक्रमहरूको पछाडि शासकीय अस्थिरता, सहकारी ठगी र सुशासनको अभाव जस्ता कारणले गर्दा सहकारीको विकासक्रम सोचे जस्तो हुन सकिरहेको छैन । हुनत कुनै पनि मुलुकको आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लागि सरकारी प्रयासले मात्र सम्भव छैन र हुँदैन । किनकी समाजको आवश्यकता र चाहना असीमित हुन्छन् । तसर्थ सरकारी निकायसँग हातोमालो गर्दै नीति, विधि र प्रविधि मैत्री बनाउदै समाजको न्यूनतम चाहना र आर्थिक आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यका साथ सहकारी संस्था जन्म भएको हो । जनताका न्यूनतम आर्थिक एवं सामाजिक समस्या हल गर्न सहकारी एउटा अब्बल र विश्वासनीय आधार बन्दै आएको छ । यसो भनिरहँदा वर्तमान परिप्रेक्षमा सहकारी क्षेत्रमा देखिएका केही विकृति र आर्थिक अनुशासनहिनताका कारण सहकारीमा विश्वासको शंकट पैदा हुने गरेको छ । मुख्य गरी सहकारीलाई बदनाम गर्ने कार्ये विकृत सोच र क्रियाकलाप भएका राजनीतिक आड भरोशामा रहेका ठग मनोवृत्ति भएका व्यक्तिहरूबाट नै हुने गरेको पाईन्छ । यति मात्र नभई सहकारी संस्था सञ्चालनमा व्यक्तिवादी सोच हावी हुनु विशेष गरी नियमनकारी निकायबाट अनुगमन र नियमन हुन नसक्नु अर्को असफलताको कारक हो । खासगरी सहकारीलाई देशको अर्थतन्त्रको एउटा मेरुदण्डको रूपमा सरकारले अडिगाकार गरे पनि व्यवहारमा भने अत्यन्तै भद्दा र फितलो मात्र हैन व्यवहारिक रूपमा नीति र उद्देश्य विहीन गन्तव्य जस्तो अवस्थाबाट गुज्रिरहेको छ । जसको परिणाम इमान्दार र असल मनशायले सञ्चालनको लागि स्थापना भएका संस्थाहरू निरिह र गलत मनसायबाट स्थापना भएको संस्थाहरूले लुटको धन्दा मच्चाइरहेको अवस्था हाम्रो सामु तितो वास्तविकता भएर उभिएको यथार्थ हामीबाट लुकेको छैन ।

सवल र सक्षम सहकारी संस्था संचालनमा उचित तरिकाले आन्तरिक व्यवस्थापन सहकारीको

मर्म, भावना, नीति, विधि र प्रक्रियामा आधारित हुनसके मात्र सहकारी प्रतिको विश्वास शेयर सदस्यहरूमा स्वतः जागृत भएर आउने हुन्छ ।

सहकारी संस्थामा आवद्ध शेयर सदस्यहरूले आफु सदस्य रहेको संस्थामा नियमित बचत तथा आवश्यक ऋणको कारोवार गरी शेयर सदस्य स्वयमूले संस्थालाई स्वःनियमन राख्न अग्रसर रहनु पर्दछ किनकी सहकारी संस्थामा शेयर सदस्यहरू नै संस्था मजबुद र भरपर्दो बनाउने मुख्य आधारशीला हुन् । यसर्थ शेयर सदस्यज्यूहरू आफै संस्थाप्रति वफादार र जिम्मेवार बन्दै संथाको दिगो विकासको लागि क्रियाशील हुनु आजको आवश्यकता हो ।

मुलुकको वर्तमान आर्थिक परिस्थितिले समग्र वित्तीय क्षेत्र (बैंक, फाइनान्स, सहकारी) मा थप चुनौती बढेको हामीले महसुस गरेका छौ । तर पनि समय परिवर्तनशील छ । हरेक चुनौतीहरूलाई अवसरमा परिणत गर्दै अगाडि बढ्नुको विकल्प छैन । आउने दिनहरूले सहकारी क्षेत्रमा आशाका किरणहरू अवस्य फैलाउने छ । सनसाइन साकोसको रजत महोत्सव वर्षले सम्पूर्ण शेयर सदस्यमा नयाँ जोश, जागर र एक आपसमा सहकार्यको भावना वृद्धि हुदै जानेछ । हाम्रा हरेक सफलता र समस्याहरूमा एकजुट हुँदै अगाडि बढ्ने प्रेरणा सबैमा मिलोस् कामना गर्दछु ।

अन्तमा सनसाइन स्मारिका प्रकाशन गर्ने कार्यमा निरन्तर खट्नु हुने स्मारिका प्रकाशन उपसमितिका संयोजक प्रिय सहपाठी मित्र श्री नरेन्द्र मित्रकोटी सदस्यहरु श्री नवराज अधिकारी, श्री नेत्रलाल भण्डारी, श्री टिकाराम ढुङ्गाना, श्री बिष्णु कुमारी गुरुड र सम्पूर्ण बोर्ड सदस्यज्यूहरू सबै प्रति र व्यवस्थापक श्री बुद्धि प्रसाद गुरुडलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

साथै स्मारिका प्रकाशनका सन्दर्भमा आफ्ना महत्वपूर्ण लेख, रचना कविता तथा शुभकामना सन्देश प्रदान गरी सहयोग पुऱ्याउनुहुने सहकारी मन्त्रालय, रजिष्ट्रारको कार्यालय, पोखरा महानगरपालिका, सहकारी निकायका विभिन्न संघ, संस्थाहरूप्रति म स्वयम् अध्यक्षको तर्फबाट र सिङ्गो सनसाइन साकोस परिवारको तर्फबाट सबैमा हार्दिक आभार एवम् धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

जय सनसाइन

जय सहकारी !

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८९६४०/५८९६४१

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको ऐतिहासिक यात्रा

टिकाराम दुजाना
संचालक, सनसाइन साकोस

संस्था स्थापनाको पृष्ठभूमि

कुनै पनि कार्य गर्नको लागि सपना देख्नु पर्छ भन्ने आम भनाइ छ यो लेखको शुरु गर्नुपूर्व सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था स्थापना गर्ने सपना देख्ने पहिलो परिकल्पनाकर्ता स्व. लालकाजी गुरुडलाई स्मरण तथा श्रद्धासुमन व्यक्त गर्दछु । जसको अवधारणा र अग्रसरतामा सहकारीको स्थापना भयो । उहा अहिले हामी विच हुनुहुन्न तर उहाँले स्थापना गरेको संस्था २५ वर्ष पुगी सकेको छ । स्थापनाको समयमा स्थानिय समाज सेवी व्यापारी कर्मचारी कृषक लगायत बिभिन्न पृष्ठभूमिका व्यक्ति एकताबद्ध भएका थिए । प्रारम्भमा सहकारी संस्था स्थापनाका लागि अहिले जस्तो प्रबिधिको बिकास भैसकेको थिएन । संस्था दर्ताको लागि विनियमको मस्यौदा पाउन गाह्रो थियो । समाजमा सहकारीको बारेमा बुझाउन कठिन थियो । संस्था स्थापना गर्नको लागि चाहिने २५ जना सदस्य नपाइने अवस्था थियो । स्थानीय समूदायमा आर्थिक सामाजिक समावेशिताको उद्देश्य बोकेर सहकारी स्थापना गर्ने युवा अवस्थाको हुटुहुटी ठूलो थियो । सहकारी कास्की जिल्लामा मात्रै होइन केन्द्रमै दर्ता गरेर नेपाल भरी कार्यक्षेत्र बनाई ठूलो आकारको संस्था बनाउनको लागि विनियम र आवश्यक कागजात सहित संस्थापक अध्यक्ष स्व. लालकाजी गुरुड र संस्थापक सचिव तथा हालका उपाध्यक्ष नरेन्द्र मित्रकोटी समेत काठमाडौं जानुभएको थियो । त्यसबेला काठमाडौं गई संस्था दर्ताको लागि आवश्यक कानुनी कागजातको तयारी गर्ने कार्यमा म आफैले समेत सहयोग गरेको थिएँ । संस्था दर्ता गर्न काठमाडौं जानुभएका साथीहरूलाई सहकारी विभागले कास्कीमा नै दर्ता गरी संस्था चलाउनु भनी फिर्ता पठायो । काठमाडौंबाट फर्केपछि अव संस्था कास्कीमा भए पनि दर्ता गर्नुपर्दछ भनी सबै जना कस्सिएपछि तत्कालिन सहकारी कार्यालय कास्कीमा २०५६ साल फागुन ५ गते विधिवत दर्ता गरी संस्था स्थापना भएको हो । संस्था दर्ता गर्ने क्रममा बिशेष कार्य र संस्थाको नाम “सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.”

राख्नु उपयुक्त हुन्छ भनी नामको प्रस्ताव संस्थापक सचिव तथा हालका उपाध्यक्ष नरेन्द्र मित्रकोटीले प्रस्ताव गर्नुभएको थियो । लोगोको परिकल्पनाकार समेत वहाँनै हुनुहुन्छ । सोही नाम र लोगो सर्वसहमत पारित भएको थियो । संस्था स्थापनादेखि हालसम्म पनि यो अभियान र संस्थामा हामी सँगसँगै क्रियाशील छौं । यस स्मारिका प्रकाशनको ऐतिहासिक सन्दर्भमा उहाँले संस्थालाई पुऱ्याउनु भएको योगदान संस्थाको इतिहासमा अमूल्य छ । संस्था स्थापना देखि २५ वर्षको काल खण्डमा संस्थासँग धेरै व्यक्तिहरू संचालकको रूपमा, समिति, उप समिति, सल्लाहकार र कर्मचारीको रूपमा जोडिनु भएको थियो । उहाँहरू मध्ये कति जना त यस संसारबाट विदा भइसक्नु भएकोछ कति जना समयक्रमसँगै संस्थाबाट विदा लिनु भएकोछ भने कति जना यस अभियानमा अहिलेसम्म सँगसँगै रहेका छौं । यो अभियानमा सबैको महत्वपूर्ण योगदान र भूमिका रहेको छ । संस्थासँग जोडिनु भएका सबैको नामनामेसी र योगदानको वारेमा व्याख्या गर्न यी हरफमा संभव छैन । तर यस स्मारिकामा संभव भएसम्म उहाहरूलाई समेट्ने प्रयास गरिएको छ । सबैको योगदान उच्च मूल्याङ्कन सहित स्मरणयोग्य रहेको छ ।

संस्था स्थापनाको बेला ४३ जना शेयर सदस्य थिए । जसले रु ४३००० बराबरको शेयर पूँजी संकलन गरी संस्था स्थापना भएको थियो । संस्था स्थापना पश्चात हिसाव राख्ने सफ्टवेयर नहुनु लेजरको भरमा संस्थाको वित्तीय कारोवार राख्नुपर्ने समस्या थिए । यस्ता कठिनाइका विच पनि सात जना संचालक समिति ३ जनाको लेखा समिति शिक्षा उपसमिति र केहि कर्मचारीको प्रतिबद्ध सहकार्यमा संस्थाको स्थापना भएको हो । आपसी विश्वास र पारदर्शितामा आधारित सहकारी केवल आर्थिक विकासको माध्यम मात्रै होइन, सामाजिक रुपान्तरणको पनि एउटा वलियो आधार हो । जब सहकारी संस्था सबल हुन्छ तब समुदायमा आर्थिक सशक्तिकरण, समान अवसर र समावेशी बिकासको ढोका खुल्दछ भन्ने उद्देश्यका साथ संस्था स्थापना भएको हो ।

प्रारम्भिक कार्य र चुनौतीहरू :

संस्था स्थापना भएको केहि समयपछि पोखरा १ वगर र पोखरा १० अमरसिंह चोकमा सेवा केन्द्र खोली केहि बर्ष कारोवार संचालन गरिएको थियो । सोहि क्रममा वगर सेवा केन्द्र सोचे जस्तो नभएकोले संचालक समितिको निर्णयले बन्द गरिएको थियो । अमरसिंह सेवा केन्द्रको कारोवार राम्रै हुदै गएको थियो । त्यस समयमा पनि केहि सहकारीले सदस्यको बचत संकलन गरी सञ्चालकहरू पोखराबाट भागेका थिए । सोहि कारणले सहकारी विभागको निर्देशनमा तत्कालिन जिल्ला सहकारी कार्यालय कास्कीले २४ घण्टा भित्र सेवा केन्द्र बन्द गर्ने पत्र थमायो । २४

घण्टाको छोटो समयमा न सदस्यलाई सूचना प्रवाह गर्ने अवस्था थियो न कार्यालय सार्न संभव थियो । नियमनकारी निकायको आदेश सिरुपर गर्दै सदस्यलाई सूचना प्रवाह समेत गर्न नपाउदै सेवा केन्द्रको कारोवार नागदुङ्गा स्थित कार्यालयबाट गर्ने गरी सेवा केन्द्र वन्द गरिएको थियो । संस्था सञ्चालनको इतिहासको यो तितो यथार्थ हो ।

शुरुमा बचत संकलन र ऋण प्रवाह मात्रको काम थियो । सहकारी सम्बन्धी जनशक्ति अभाव सहकारी तालिमको प्रयाप्तता नहुनु लेखा प्रणालीको जटिलता, सदस्यलाई विश्वास दिलाउने चुनौती जस्ता धेरै समस्या आए । तर स्थानीय सहभागिता र नेतृत्वले ती सबै पार गर्दै लगेको पाइन्छ । सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था स्थापना कालदेखि नै समुदायमा आर्थिक पहुँच पुऱ्याउने, बैकिङ र लघुवित्त पहुँच नपुगेका वर्गलाई सेवा दिने र सदस्यहरूको आर्थिक सशक्तकरणमा योयदान पुऱ्याउने संस्थाका रूपमा परिचित रही आएको छ । संस्था स्थापनाका बेलाका चुनौतीहरू फरक थिए । तर पछिल्लो समय सहकारी क्षेत्रमा देखा परेका अपारदर्शिता, अनियमितता र जोखिमपूर्ण लगानीका कारण सनसाइन जस्ता संस्थाहरूका लागि पनि थप चुनौती बनेका छन ।

विकासक्रम र उपलब्धि :

संस्थाले बचत योजना, सहूलियतपूर्ण ऋण बाल बचत महिला लक्षित कार्यक्रम वित्तीय साक्षरता तालिम, प्रशिक्षण सामुदायिक सेवा जस्ता गतिविधि प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिरहेको छ । सानो पूँजी सीमित सदस्य र सीमित साधन श्रोतबाट शुरु भएर पारदर्शिता, सदस्य सहभागिता, दुरदर्शी सञ्चालक र कुशल नेतृत्वको भरमा समृद्ध संस्था वन्न सकिन्छ भन्ने उदाहरण स्वयं सनसाइन हो ।

संस्था सञ्चालनको २५ वर्ष भन्दा लामो यात्रामा संस्था तथा अध्यक्ष विभिन्न पुरस्कारबाट सम्मानित हुनुभएको छ । संस्थाका कार्यक्रमले धेरै सदस्यको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याएको छ । कृषकले सहूलियतपूर्ण ऋण लिएर पशुपालन व्यवसाय शुरु गरेका छन । महिलाहरूले घरेलु उद्योग संचालन गरी आत्मनिर्भर बनेका छन ।

प्रमुख नेतृत्व र व्यवस्थापन :

संस्थाको सफलतामा समर्पित नेतृत्वको ठूलो भूमिका छ । प्रारम्भदेखि हालसम्म संस्थापक अध्यक्ष स्व. लालकाजी गुरुङ निवर्तमान अध्यक्ष गज कुमारी गुरुङ र वर्तमान अध्यक्ष अग्नी प्रसाद कँडेलको कुशल नेतृत्व स्वयंसेवीको रूपमा संस्थाका लागि दिएको समय, योगदान, इमान्दारिता र पारदर्शितामा आधारित निर्णय प्रक्रिया नै संस्थाको मुख्य मेरुदण्ड हो । सञ्चालक समिति, लेखा सुपरिवेक्षण समिति, विभिन्न उपसमिति र कर्मचारी व्यवस्थापनको कार्यकुशलता र जवाफदेहिताले नै संस्था यहाँसम्म आइपुगेको छ ।

अहिलेको चुनौती र समाधान :

राज्यको कमजोर नियमनका कारण सहकारीमा उत्पन्न चुनौतीलाई नकरात्मक भन्दा सकारात्मक रूपमा लिन सकेमा यस संस्थाले भन्ने विश्वसनीयता हासिल गर्न सक्दछ । अहिले अग्रसर देखिएको राज्यको कडा नियमनले सहकारी क्षेत्रलाई डर होइन सुधार र पारदर्शिताको मार्ग निर्देश गर्ने हो भन्ने बुझाइ लिन जरुरी छ । सबै कुरालाई सकारात्मक र अवसरका रूपमा लिई सनसाइन जस्ता सहकारीले अब व्यवसायिकता, जवाफदेहिता र डिजिटल प्रणालीलाई आत्मसाथ गर्दै सदस्य हितलाई सर्वोपरि ठानी अगाडि बढ्नुपर्छ । अब सहकारी ठूलो व्यालेन्स सिटको भन्दा पनि सन्तुलित र स्वस्थ व्यालेन्ससिट बनाउनेतर्फ लाग्नु पर्ने बेला आएको छ । वास्तवमा सहकारीलाई सहकारी कै रूपमा विकास गर्न सहकारीकर्मीले विगतको समीक्षा गर्दै अगाडि बढ्नु पर्दछ । हिजोका दिनमा सहकारी खोल्ने कार्यक्षेत्र पाएसम्म देशैभरि ठाउ-ठाउमा शाखा तथा सेवाकेन्द्र ठूलो ठूलो बचत ठूलो ठूलो गैरवित्तीय लगानी, अनुत्पादक क्षेत्रको लगानी ठूलो व्यालेन्ससिट क्षमता भन्दा बढि सञ्चालन खर्च, कमाउने भन्दा तिर्ने व्याज खर्चको भारले र वित्तीय अराजकताले तहसनहस हुन पुगेको नेपालको सहकारी आन्दोलन यति बेला अस्तित्वको लडाइमा छ । सहकारीमा आफै शुद्धिकरणको थालनी भएको छ यो न राज्यले चाहेर हो न सहकारी अभियानले चाहेर हो वा सहकारीका आम सदस्यले चाहेर हो । समय आफैले सहकारी अभियानको शुद्धिकरणको प्रादुभाव गरेको छ ।

वर्तमान अवस्था र भावी कार्यदिशा :

नेपालमा सहकारी आन्दोलनको इतिहास लामो रहेता पनि नियमन र सुशासनको दृष्टिले यो क्षेत्रमा अभै पनि प्रशस्त सुधारको खाँचो छ । दुइ दशक भन्दा बढि समयसम्म कार्यान्वयनमा रहेको सहकारी ऐन २०४८ लाई विस्थापित गर्दै सहकारी ऐन २०७४ लागु गरिएको छ । सहकारी ऐन २०७४ लाई उत्कृष्ट ऐन भन्दै प्रशंसा गरिए पनि ऐन लागू भएको सात वर्षपछि समेत सहकारी

क्षेत्रमा सुधार भन्दा बढि समस्या थपिएको देखिन्छ । अहिले आएर सहकारी ऐन संसोधन, नयाँ मापदण्डहरु राष्ट्रिय सहकारी प्राधिकरण र सहकारी ऋण असुली न्यायाधिकरण गठन जस्ता प्रयास हुदैछन, तर यिनले साँच्चै सहकारी क्षेत्रमा आशातीत सुधार ल्याउछ वा पुरानै यथास्थिति दोहोरिने हो हेर्न वाँकी नै छ ।

सहकारी अब पनि सुधार्न सकिने क्षेत्र हो, यदि सबै पक्षले आफ्नो जिम्मेवारी इमानदारीपूर्वक बुझे भने । राज्यले स्पष्ट नीति र दृढ नियमन गर्नुपर्छ, अभियानले मूल्य र सिद्धान्तमा आधारित कार्यक्रम ल्याउनुपर्छ, सञ्चालकले सेवा भाव र पारदर्शिताको अभ्यास गर्नुपर्छ र सदस्यले सचेत नागरिकको रूपमा सहभागिता बढाउनुपर्छ ।

सहकारी केवल कागजी संस्था होइन । यो सामुदायको प्रतिबिम्ब हो । यसमा अनियमितता, गुटबन्दी वा अपारदर्शिता हुँदा केवल संस्था मात्र होइन, सम्पूर्ण समुदायको सपना र भरोसा संकटमा पर्छ सहकारीलाई आधुनिक सोच, प्रविधि र व्यवसायिक दृष्टिकोण सहित अघि बढाउनु आवश्यक छ । सहकारीको वल सामुहिकता हो जहाँ एउटा सदस्यको सफलताले अरुलाई पनि प्रेरणा दिन्छ ।

सुशासन र दिगोपनका लागि गरिएका प्रयास

सहकारी संचालनमा नीति, विधि र प्रविधिको बहससँगै संस्थाले नेपाल बचत तथा ऋण केन्द्रीय सहकारी संघबाट संचालित स्तरिकरण कार्यक्रम अन्तर्गत CURBS कार्यक्रम हुदै अहिले प्रोबेशन कार्यक्रममा आवद्ध छ । नियमनकारी निकाय प्रभावकारी नभएको अवस्थामा जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण कार्यक्रम संस्थाका लागि निकै उपयोग भएको मैले महसुस गरेको छु ।

स्तरिकरण कार्यक्रमका फाइदा

- » सहकारी नीति, विधि र प्रविधिका आधारमा संचालन गर्न प्रेरित गरेको छ ।
- » संचालक विच साभा धारण साभा बुझाइको विकास भएको छ ।
- » संस्थामा पल्स अनुगमन प्रणाली लागु भएको छ ।
- » संस्था सञ्चालनको लागि आवश्यक २० वटा भन्दा बढि आन्तरिक नीति तथा कार्यविधि तयार भइ लागु भएका छन् । संस्थाको विनियम २०५६ लाइ पुर्नलेखन सहित २०८० तयार गरिएको छ ।
- » प्राथमिक पूँजी कोष, संस्थागत पूँजी कोष र ऋण जोखिम कोषको अन्तर्वस्तु र यी कोषको परिचालन र बृद्धिमा संचालकमा साभा धारणाको विकास भएको छ ।

- » संस्थालाई सदस्य केन्द्रित र सुशासनयुक्त संस्था बनाउन सहजीकरण भएको छ ।
- » जोखिमको पहिचान गरी जोखिम न्यूनिकरण गर्दै संस्था संचालन गर्न सहयोग पुगेको छ ।

निष्कर्ष

नेपालको संविधान २०७२ ले देशको आर्थिक विकासको आधार तय गर्दा “सहकारी सहितको तीन खम्बे अर्थनीतिलाई” प्रमुख मार्गदर्शन सिद्धान्तको रूपमा अंगिकार गरेको छ । यस अर्थनीतिले निजी क्षेत्र, सार्वजनिक क्षेत्र (सरकारी) र सहकारी क्षेत्रलाई समान रूपमा महत्व दिँदै समावेशी, न्यायसंगत र दिगो आर्थिक विकासको आधारशिला बसाल्ने प्रयत्न गरेको छ । सहकारी क्षेत्र अझैपनि विविध चुनौतीको सामना गरिरहेको छ । प्राविधिक ज्ञानको कमी, पारदर्शिताको अभाव, सरकारी नियमनको कमजोरी, सदस्यहरूको सीमित सहभागिता आदि तर यिनै समस्यालाई सुधार गर्दै सहकारीले ग्रामीण अर्थतन्त्र सशक्त बनाउन, उत्पादनमूखी संरचना विस्तार गर्न, र वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न ठुलो सम्भावना बोकेको छ ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था “समृद्ध सदस्य, सुशासनयुक्त उत्कृष्ट सहकारी” भन्ने मुल मन्त्र र साभा संकल्पका साथ वढेको एक सहकारी संस्था हो जसले स्थानीय तहमा रहेर पनि राष्ट्रकै सहकारी आन्दोलनमा आफ्नो योगदान पुऱ्याउन लागी परेको छ । यस सहकारीले सामुहिकता, पारदर्शिता, उत्तरदायित्व र समानता जस्ता मूल्यलाई व्यवहारमा उतारी सदस्यको हित र सहकारी आन्दोलनमा सहजीकरण गरेको छ । सहकारी संस्था सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणको एक महत्वपूर्ण माध्यम हो । यसले साभा प्रयास, पारदर्शिता र आत्म निर्भरताको भावनालाई जीवन्त बनाउँछ । अवका दिनमा सहकारीले सदस्यको निराशा, व्यवस्थापनको कमजोरी, नियमनको अभाव, सञ्चालकको निस्कृयता र विश्वासको संकटलाई निराकरण गर्दै सदस्य केन्द्रित सबल संस्था बनाउनु पर्ने अवस्था आएको छ ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागाढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८९६४०/५८९६४१

बचत तथा ऋण सहकारीको व्यवस्थापन

डा. शिवजी सापकोटा
प्रमुख कार्यकारी अधिकृत, नेफ्सकून

विश्वमा सहकारी उद्यम मार्फत समुदायका व्यक्तिको जीवनस्तर परिवर्तनको शुरुवात भएको १८० वर्ष पूरा भएको छ । संसारका प्राय सबै मुलुकहरुमा प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत समुदायस्तरमा सेवा प्रवाह गरिहेका यस्ता संगठनहरु नेपालमा पनि भण्डै ७० वर्षको इतिहास कायम गर्दैछ । सदस्यहरु मार्फत, सदस्यहरुका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सिद्धान्तमा आधारित सामूहिक पहल सहकारी हो । प्रतिपादित सिद्धान्तको परिधिभित्र रही आवद्ध समुदायका व्यक्तिहरुको जीवनमा परिवर्तन ल्याउने र व्याप्त गरिवीसँग लड्ने महत्वपूर्ण नीति हो भन्न सकिन्छ ।

विश्वका करिब ३० लाख विभिन्न प्रकृतिका सहकारीहरुमा जनसंख्याको १२% अर्थात करिब १ अरब सदस्यहरुको आवद्धता र सहकारी मार्फत २४०९ अर्ब डलरको पूँजी परिचालन भएको बृहत क्षेत्र हरेक व्यक्तिको जीवनयापनमा अभिन्न अंगको रुपमा स्थापित भईरहेको छ । हरेक राष्ट्र, क्षेत्र र विश्व स्तरमा सहकारीले गरेका राम्रा उपलब्धि, सामना गरेका चुनौतीहरु र आगामी मार्गचित्रका बारेमा विषय छलफल, नयाँ विचार, समस्या र समाधानका विषयहरुमा व्यापक चर्चा परिचर्चा हुँदै सन् १८४४ देखि २०२४ सम्म यसको यात्रा निरन्तर भईरहेको छ । नेपालको सन्दर्भमा कुरा गर्ने हो भने वि. सं २०१३ सालदेखि औपचारिक स्थापना र प्रवर्द्धन, वि.सं. २०४८ को सहकारी ऐन पश्चात सहकारीमा जनलहर, संस्थागत सञ्चालन, सहकारी मार्फत समुदायको दीगो विकास, हरेक क्षेत्रमा प्रजातान्त्रिक निर्णय प्रक्रिया र सामुदायिक क्रियाकलापहरुमा व्यापक जनसहभागिता, सामुदायिक सचेतना र सूचना तथा जानकारीमा महत्वपूर्ण भूमिका सहकारीको रहेकोछ । संख्यात्मक हिसाबले ३० हजार सहकारी, अधिकांश सहकारीहरु बचत तथा ऋणको सेवा प्रवाह, समुदाय स्तर वित्तीय पहुँच विस्तार, उद्यमशिलता विकास र रोजगार सृजनामा अहम

भूमिका खेलेको छ ।

चरणबद्ध विकासका आयामहरूलाई हेर्ने हो भने सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन, विकास, व्यावसायिकरण, गुणस्तर सुनिश्चितता र प्राविधिक सञ्जाल विकास र जवाफदेहीताको चरणमा पुगेको वित्तीय सहकारीको समग्र अवस्था पछिल्ला केही वर्षहरूमा संस्थाको आकार, कारोबार र वित्तीय सन्तुलन भन्दा पनि लोभ लालच, मनोमानी र असमान निर्णयले सुशासन र व्यवस्थापनका कारणबाट धर्मिलिन पुगेकोछ ।

नेपालको हकमा भने सरकारी तहबाट, अभियानका तहबाट एवम् संस्था स्वयमूले सहकारीलाई नीति, विधि र प्रविधि मार्फत सदस्यहरूको बचत सुरक्षाको प्रत्याभूति दिने र समुदायका व्यक्तिहरूको जीवनस्तर परिवर्तनका लागि सहकारी भन्ने मुलनारालाई स्थापित गर्न क्रियाशिल रहेको देखिन्छ । तर वि स २०४८ को ऐनलाई २६ वर्षपछि मात्र अर्को अग्रगामी ऐन कार्यान्वयनमा आएकोछ । विश्वमा १८० वर्ष लामो इतिहास बनाएको, हाल पनि जीवन्त र पवित्र संगठनको रूपमा क्रियाशिल सहकारीको पद्धति र छवी नेपालमा भर्खरै पुग्न लागेको ३५ वर्षमा विभिन्न विचलनहरू आउनु, संकटमा पर्नु, शंकाको घेरामा पर्नु, विश्वास आर्जन गर्न नसक्नुले सञ्चालन पद्धतिमा केही खोट छ वा राज्य यस पद्धतिको सुपरिवेक्षणमा उदासिन छ भन्ने बुझ्न सकिन्छ । जसको कारण सबै वर्गका मानिसहरूको बचतले भविष्य उज्वल बनाउँछ भन्ने धारणामा कुठाराघात गरेको समाचार आजभोलि दिनानुदिन हेडलाईन बनेका छन् ।

वि.सं. २०४६ सालमा प्रजातन्त्र प्राप्त, सहकारीको बृद्धि र विकासका लागि उपलब्ध सहज कानूनी वातावरण, भौगोलिक सामिप्यतामा सहकारी विभाग मातहतका डिभिजन सहकारी कार्यालयहरू, विनियम, प्रतिवेदन, नीतिहरू र लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको अद्यावधिक अवस्थाले सहकारी क्षेत्रलाई केही हदसम्म सरकारी संयन्त्रले नजर लगाएको अवस्था थियो । यस समय सहकारी संस्थाहरूमा सिद्धान्त, मूल्य, मान्यता, मापदण्ड, सुशासन, व्यवस्थापन, कानूनी संहिताका विषयहरू अनिवार्य र मसिनो ढंगबाट सहजिकरण भईरहेका थिए । २०७२ को नेपालको संविधानले राज्यमा तीन तहको सरकार र सबै तहका सरकारहरूमा सहकारीको क्षेत्राधिकार रहनु र संख्यात्मक हिसाबले करिब ३२००० सहकारीहरूलाई क्षेत्राधिकार भएका निकायहरूमा पूर्वाधार विकास विना हस्तान्तरण गरिनुले सहकारी अनुगमन, सुपरिवेक्षण र नियमन अत्यन्त कमजोर भएकोछ । स्थानीय तहमा ८०%, प्रदेश तहमा १९% र संघीय तहमा हाराहारी १% रहनुले सहकारी नियमन र व्यवस्थापनमा स्थानीय तहमा अत्यधिक बोझ पुगेकोछ । दक्ष जनशक्तिको अभाव,

अपर्याप्त प्रविधि, अनुगमन, सुपरिवेक्षण र नियमनका लागि लाग्ने श्रोतहरु र ज्ञानसिपको कमीका कारण अधिकांश सहकारीका फाईलहरु समेत सम्बन्धित निकायहरुले खोलेर अध्ययन समेत गर्न सकेका छैनन् । यस्तो अवस्थामा बनेका नियम कानूनहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुनु, एकले अर्कोलाई दोष देखाउने र जिम्मेवारीबाट पन्छिने प्रवृत्तिले वास्तावमा सहकारी व्यवस्थापन चुनौतीको रूपमा रहेकोछ । कानूनी संरचनामा समावेश भएका अधिकांश व्यवस्थाहरुले सहकारीको उचित सम्बोधन गर्ने त छन् तर ऐन जारी भएको ७ वर्ष पुरा हुँदा पनि कार्यान्वयनमा जान सकेका छैनन् । भएका व्यवस्थाहरुको प्रविधिक व्यवस्थापन भईदिएको भए सहकारी क्षेत्रमा यति धेरै समस्याहरु आउने थिएनन् । वित्तीय सहकारीको सफल व्यवस्थापनलाई हेर्नेहो भने विश्वमा तीन तरिकाबाट सञ्चालित छन् र दीगो भरपर्दो एवम् सुरक्षित सेवाहरु प्रदान गरिरहेकाछन् ।

क) सेल्फ रेगुलेशन (स्वःनियमन) : सहकारीहरु नितान्त सदस्यहरुको संगठन हो, प्रमुख निर्णयकर्ता साधारण सभा हो, साधारण सभाबाट संस्थाको दैनिक कामकारवाहीहरु अधि बढाउने अधिकार सहितको जिम्मेवारी सञ्चालक समितिमा दिइएको हुन्छ, सञ्चालक समितिले गरेका क्रियाकलापहरु नीति, नियमसँगत छन् छैनन् सोको परीक्षण गरी प्रतिवेदनको रूपमा साधारण सभामा लेखा सुपरिवेक्षण समितिले प्रस्तुत गर्ने र संस्था सञ्चालन विश्वव्यापी सिद्धान्त, मापदण्डमा चलाउने पद्धति सेल्फ रेगुलेशन हो । विश्वका केही मुलुकहरु भारत, बंगलादेश, थाईल्याण्ड, इण्डोनेशिया, नेपाल, श्रीलंकामा यो पद्धतिमा वित्तीय सहकारीहरु सञ्चालित छन् । सहकारीको सुन्दरता सेल्फ रेगुलेशनमा छ, तर यसका लागि सदस्यहरुको क्रियाशिल सहभागिता र विश्वास, सञ्चालक समितिको स्वयम्सेवी र सेवाभाव, कर्मचारीहरुको लगनशिलता, मेहनत, पारदर्शिता र जवाफदेहीता समिश्रणको रूपमा रहेकोहुन्छ ।

ख) रेगुलेशन (नियमन) : वित्तीय कारोबार गर्ने सहकारीहरुलाई सहकारीका ७ सिद्धान्त र वित्तीय सहकारीका ४ सिद्धान्त भित्र रहेर मात्र आर्थिक कारोबारहरुमा पारदर्शिता होला र सुशासनको प्रत्याभूति दिन सक्ने अवस्था हन्छ भन्नेमा दुविधा भएका कारण सहकारीहरु नियमनमा चल्नु पर्छ यिनिहरुलाई सघन सुपरिवेक्षण मार्फत मात्र सदस्यको बचतको प्रत्याभूति संस्थागत ढंगले दिलाउन सकिन्छ भनी उच्च नियमनमा राखी सञ्चालन गरिने पद्धति रेगुलेशन हो । विश्वका धेरै मुलुकहरु अष्ट्रेलिया, जर्मनी, अमेरिका, यूरोपेली देशहरुमा यस्तो व्यवस्था छ । किनकी वित्तीय सहकारीहरु पैसाको कारोबार गर्न सहकारीहरु हुनु यीनिहरुलाई पनि बैंकहरु सरह नियमन, मापदण्ड र

निर्देशनहरु आवश्यक पर्ने हुन्छ ।

ग) इण्टिग्रेसन (सञ्जालीकरण) : सहकारीको मुल्य, मान्यता, सिद्धान्त र मापदण्डहरुलाई सुचक बनाई केन्द्रीय संघले वा कुनै एजेणसीले वित्तीय सहकारीहरु बीच एक स्तरीय नीति, विधि र प्रविधि निर्माण गरी अनुगमनको जिम्मेवारी सरकारसँग लिएर प्राविधिक व्यवस्थापन, पृष्टपोषणका साथै बैधानिक प्रतिवेदन पेश गर्ने गरी निर्माण गरिएको सञ्जाल मार्फत सञ्चालन व्यवस्थापनको पद्धति हो । यो विश्वमा क्यानडा, ब्राजिल, केन्या, दक्षिण कोरियामा उदाहरणीय छ । पछिल्लो समय विश्वस्तरमा असल अभ्यास भईरहेको सञ्जाल व्यवस्थापन र सहकार्य विशेषगरी बचत तथा ऋण सहकारीहरुमा लागु हुन्छ किनकी वित्तीय कारोबार गर्ने सहकारीहरु अन्य भन्दा बढी जोखिममा रहन्छन् । नियमित सुपरिवेक्षण, तत्काल पृष्टपोषण र सदस्यहरुको बचतको प्रत्याभूति यसमा महत्वपूर्ण शर्तहरु हुन् । नेपालको हकमा नीतिगत अभ्यास नभएपनि बचत तथा ऋण सहकारी (साकोस) अभियानमा एकरूपता प्रणाली मार्फत नीति, विधि र प्रविधिमा ल्याउने प्रयास गरेकोछ जसले जिल्ला संघ, प्रदेश संघ र केन्द्रीय संघ बीचको सहकार्य र सञ्जाल व्यवस्थापनले अभियानमा बनाउने बुझाई र कार्यान्वयनलाई एकरूपता कायम गरेको छ । सञ्जाल व्यवस्थापनमा केन्द्रीय संघले तय गरेका नीतिहरु, विधिहरु, सञ्चालन प्रक्रिया, पहिचान, स्तर कानूनी परिपालना, सुशासन, प्रशासनिक तथा लेखा व्यवस्थापन, प्रतिवेदन, वित्तीय प्रतिफल एवम् दर र प्रविधिमा स्तरीकृत गरेको हुन्छ र त्यसमा जोडिएका संघहरु, प्रारम्भिक संस्थाहरु इन्टिग्रेसनमा जान्छन् भने सञ्जाल सहकार्यमा यिनै विषयहरुलाई प्रवर्द्धन, विकास, बजारीकरण र स्तरीकृत नमुना कार्यान्वयनमा जोड दिने कार्य गर्नेछन् ।

हाल नेपालको सहकारी क्षेत्रको दीगो सञ्चालन व्यवस्थापनमा प्रश्न चिन्ह लागिसकेको छ विभिन्न आयोगहरुको निर्माण र उनीहरुको प्रतिवेदनले सहकारीको विश्वव्यापी सिद्धान्त, मूल्य मान्यता विपरित सञ्चालन, संकलित बचत रकमको पचलन, हिनामिना र कमजोर सुशासन व्यवस्थापन देखाएकोछ । समस्याहरुमा वित्तीय कारोबार गर्ने सहकारीहरुको सुशासन, नेतृत्व निर्माण, Fit and Proper (उपयुक्त नेतृत्व परीक्षण वा योग्यता), वित्तीय मापदण्डको नियमित सुपरिवेक्षण र समायोजनको क्षेत्रहरु विशेष छन् । यहाँ सहकारी ऐनमा व्यवस्था भएका विभिन्न प्रावधानहरुको कार्यान्वयनलाई सरल ढंगबाट राज्यले वा सम्बन्धित निकायले केही कदमहरु चाल्न सकेमा सहकारी क्षेत्र विस्तारै सुधार गर्न सकिन्छ । अब विश्वमा अभ्यासमा रहेका तीन पद्धतीहरुमा रेगुलेशन सहितको इण्टिग्रेसनको अभ्यासलाई आत्मसात गर्नुको विकल्प छैन ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

पोखरा-८, नागाढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८९६४०/५८९६४१

सहकारीको बर्तमान स्थिति र भावी गन्तब्य

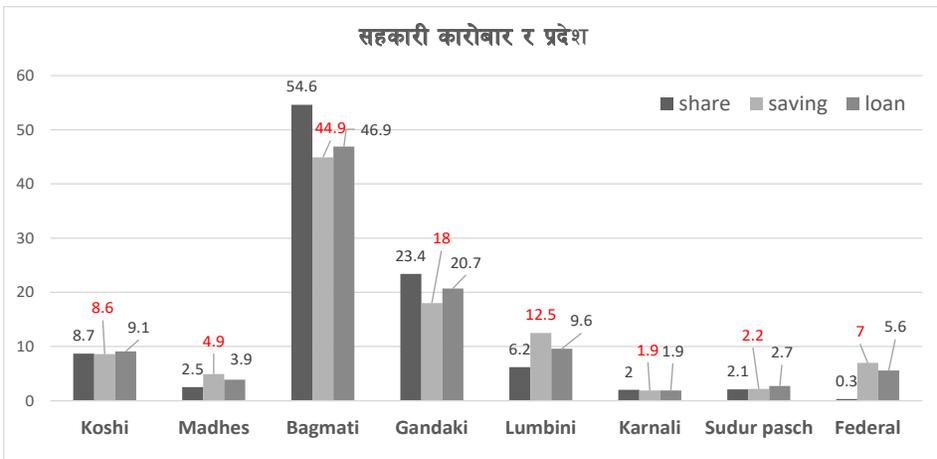
चन्द्र बहादुर ठकुरी

पूर्व प्राचार्य, सहकारी प्रशिक्षण तथा डिभिजन कार्यालय, कास्की

बिषय प्रवेश

सहकारीहरु सदस्यहरुको व्यवसायिक आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न सदस्यहरुकै सकृय संलग्नतामा स्थापित, सदस्यहरुले नै संचालन गर्ने समुदायमा आधारित ब्यवसायिक इकाई हुन् । सहकारीहरु सामुदायिक संगठन वा लोक कल्याणकारी कार्य गर्ने निकाय भन्ने होइनन् । नेपालका अधिकांश सहकारी संस्थाहरु समुदायमा आधारित रहेका छन् । तर सामुदायिक सेवा गर्न होइन ब्यवसाय गर्न स्थापना गरिन्छन् । यसै आधारमा हेर्दा कार्यक्षेत्र बिस्तार वा असल अभ्यासको बिस्तारका लागि ठुलो कार्यक्षेत्र भएका सहकारी संस्थाहरुलाई समुदायमा आधारित मान्ने हो वा होइन बहसको बिषय हुनसक्छ । आधुनिक प्रविधिको अगिकार र बिश्वमा ब्यवस्थापनमा आएका ब्यवस्थापनका नयां नयां परिवर्तनका कारण सहकारीहरु सरल ब्यवस्थापनमा आधारित संगठन रहेनन् । यसकारण परिवर्तित सन्दर्भका कारण सहकारी क्षेत्रमा समेत जोखिम बृद्धि भैरहेकोले यसमा सर्तकता आवश्यक देखिएको छ ।

श्रोत : सहकारी बिभाग । सहकारी फलक २०७७

सहकारीको ब्यवस्थापनमा देखिएको अवस्था:

१. तरलता ब्यवस्थापनमा कमजोरी : तरलता ब्यवस्थापन बर्तमान सन्दर्भमा पहिलो सदस्यहरूले आफ्नो बचत रकम फिर्तामाग गरेको अवस्थामा फिर्ता दिन सक्ने अवस्था कायम गर्नु हो । सहकारी संस्थाहरूमा तरलता ब्यवस्थापनमा देखिएको कमजोरी पटक पटक देखा परेको छ र सहकारी संस्थाहरू नियतवश वा बाध्यतावश बन्द भएको अवस्था दोहोरिएको छ ।
२. ऋण असूली ब्यवस्थापनमा समस्या : ऋण असूली नहुने, ऋण बेपत्ता हुने, ऋणी सुकुम्बासीहुने वा ऋणी टाट पल्टेको अवस्थामा हुने, ऋण वापत राखेको धितो कच्चा हुने, अधिमूल्याङ्कन हुने वा वास्तविकतासँग नमिल्ने अवस्थाहरू धेरै सहकारीहरूमा दोहोरिएका समस्याहरू हुन् ।
३. संस्थागत प्रत्यक्ष लागत नियन्त्रण समस्या : सहकारी संस्थाहरूमा लागत नियन्त्रणको प्रयासहरू जति गरिए तापनि ती प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् ।
४. साधारण सभा लागत नियन्त्रण : सहकारी संस्थाहरूको साधारण सभा अब भोज सभामा परिवर्तित भएको छ र भोजको ब्यवस्था नभएमा गणपूरक संख्या नै नपुग्ने हो कि भन्ने सन्त्रास रहेको छ ।
५. सदस्यको दोहोरोपना : आवश्यकता भन्दा बचन राखि दिन, सामाजिक घुलमिल हुन तथा बिना धितो सबै संस्थाबाट ऋण खाएर ब्यवसायिक कारोबार संचालन गर्ने सोचले दोहोरो सदस्यता हटाउने प्रयास पूर्ण रुपमा हटाउन सकिने अवस्था छैन । केवल ऋण सूचना केन्द्रलाई सकृय बनाउन सकिएको अवस्थामा दोहोरो ऋण सम्म नियन्त्रण गर्न सकिने अवस्था रहेको छ ।
६. सहकारी नियमन निरीक्षण तथा सुधार : सहकारी नियमन र सुधारको प्रयास धेरै गरिएता पनि त्यसको प्रभावकारिता देखिएको छैन । संघीय प्रणालीमा स्थानीय तह मातहत ७९.८० प्रतिशत र प्रदेश मातहत १९.२० प्रतिशत सहकारीको क्षेत्राधिकार रहेको छ । तर सहकारी नियमनका हिसावले संस्थागत दक्षता र भौतिक पूर्वाधार कमजोर रहेको एवं जनशक्तिको कमी देखिएकाले नमूना अनुगमनमा नै चित्त बुझाउनु पर्ने अवस्था रहेको छ ।

७. सरकारको नीतिगत तथा कानूनी अन्याय : नेपाल सरकारको सहकारी सम्बन्धी नीति तथा कानूनमा अन्याय रहेको कारणले सहकारीहरूले कार्य सम्पादन गर्न कठिनाई भोग्नु परेको र ब्यवसायिक कारोबारमा गरिएको लगानी फिर्ता हुन कठिनाई रहेको छ ।

क्र.सं.	देखिएका समस्याहरू	देखिएका असरहरू	यसको सन्देशहरू
१	बचत फिर्ता गर्न नसक्नु	संस्थामा तरलता नहुनु	सहकारीप्रति अविश्वास, बदनामी
२	ऋण असूली नहुनु	ऋणीको तिर्ने अवस्था नहुनु	सहकारीको पैसा तिर्न पर्दैन रे
३	ऋण मागमा अति कमी	उच्च लागत बचत निष्कृत्य	ब्यापारमा मन्दी छ
४	उत्पादनको बजारीकरण नहुनु	लगानी फिर्ता नहुनु	सामानको म्याद गुज्रिन सक्ने
५	संचालन लागत बृद्धि	संचालन लागत कम नहुनु	नोक्सान बृद्धि वा नाफा कम,
६	प्रत्यक्ष लागतमा बृद्धि	लामो अवधिको मुद्दती बचत	बिश्लेषण क्षमता कमजोर
७	बजार प्रतिस्पर्धा	बचत लागत बढी, ऋण कम	अपचलन वा निजी उपयोग बृद्धि
८	बैंक मुद्दती ब्याज कम	बिस्तीय आयमा कमी	ब्याजदर घटाउन दवाव

८. सहकारी क्षेत्रको सुरक्षा प्रबन्ध ब्यवस्थापन : सहकारी संस्थाहरूको सुरक्षा ब्यवस्थापन कमजोरी हुदा चोरीका घटनाहरू पटक पटक दोहोरिने गरेका छन् ।
९. सहकारी क्षेत्रको यथार्थ प्रतिबेदन नहुनु : सहकारी क्षेत्रको सर्वोच्च नियामक संघीय सहकारी बिभागको जनशक्ति खुम्चिएको र तालुक मन्त्रालयमा सहकारी केवल एउटा शाखाको रूपमा खुम्चिएको अवस्थाले गर्दा सहकारी क्षेत्रको योजना निर्माणका लागि यथार्थ प्रतिबेदन तथा तथ्यांकको अभाव रहेको छ ।

सहकारी असफलताका कारक तत्वहरू:

- १) अभियानसंग सम्बन्धित
- २) सहकारी नियामक निकायसंग सम्बन्धित अवेवस्थाहरू:
  - क) सहकारी क्षेत्रलाई नियामक र सरकारी निकायहरूबाट अपेक्षा बमोजिम मद्दत नगरिनु
  - ख) सहकारी ऐनमा कार्यक्षेत्र बिस्तारको लागि तोकिएको ब्यवस्था सहकारी नियामक निकायबाटै उलङ्घन गरी कार्यक्षेत्र बिस्तारको स्वीकृति दिनु (शिव शिखर कृषि सहकारी संस्थाको दर्ता र कार्यक्षेत्र बिस्तार)

ग) सहकारी एकीकरणलाई उद्देश्य प्राप्तिको लागि होइन कि कार्यक्षेत्र बिस्तारको रूपमा उपयोग गर्नु,

घ) सहकारी नियामक निकायको क्षमता विकास नगरी डिभिजन सहकारी कार्यालयहरू खारेज गरी सहकारी नै नबुझेका सीमित कर्मचारीका भरमा सहकारीको नियमन गर्ने प्रयास गर्नु,

ङ) बित्तीय तथा ब्यवसायिक कारोबार गर्ने निकाय विकास कार्यालय होइनन र तिनमा संघीय सरकारको प्रत्यक्ष नियन्त्रण र निर्देशन आवश्यक हुन्छ। सो कुरालाई सरकारी तवरमा हलुका रूपमा लिदा सहकारी क्षेत्रले अपेक्षित मार्गदर्शन र नेतृत्व पाउन नसकेको अवस्था हो।

च) सहकारी क्षेत्रको नियमनको लागि स्थानीय तह र प्रदेश सरकारमा बजेटको कमी र भौतिक पूर्वाधारको कमी हुनु। उदाहरणको लागि नगरपालिकाको सहकारी शाखालाई सवारीसाधनको ब्यवस्था समेत रहेको छैन।

छ) सघन अनुगमन गरिएको संस्थामा के कस्ता सुधार भए त्यसको अनुगमन नहुनु र सजायको ब्यवस्थालाई पालना नगर्नु।

ज) सघन अनुगमन गरिएका सहकारी संस्था उपर कारवाही अघि बढाउन खोजेमा राजनीतिक

समस्या, कारण र जिम्मेवार निकाय

क्र. सं.	समस्याको बिबरण	समस्याको कारण	सम्बन्धित निकाय
१	ठुलो कार्यक्षेत्र बनाई रकम अपचलन	कार्यक्षेत्र बिस्तार र भ्रष्टीकरण	सहकारी नियामक
२	बचत फिर्ता गर्न नसक्नु	तरलता ब्यवस्थापन नहुनु	सहकारी संस्था, नीति
३	ऋण असूली नहुनु	ऋण ब्यवस्थापनमा कमजोरी	संस्था, मंत्रालय, सुरक्षण
४	ऋण मागमा अति कमी	बजार माग संकुचन, आय कमजोर	कर प्रणाली, मौद्रिक नीति
५	उत्पादनको बजारीकरण नहुनु	आपूर्ति उच्च र मागमा कमी	कमजोर प्रतिस्पर्धी क्षमता
६	संचालन लागत बृद्धि	कर्मचारी, संचालन र सा. सभा	सहकारी संस्था
७	प्रत्यक्ष लागतमा बृद्धि	बचतको ब्याजदर उच्च	सहकारी संस्था
८	तीब्र बजार प्रतिस्पर्धा	ब्याजदर तथा ऋण लगानी	सहकारी संस्था

प्रभावको प्रयोग गरी दवाव सृजना हुनु ।

भ) एउटै ब्यक्ति वा समूहले बिभिन्न जिल्लामा सहकारी गठन गरी रकमको प्रलोभन दिएर कारोबार गर्दा समेत कारवाहीको दायरामा ल्याउन नसकिने ब्यवस्था र अवस्था ।

ज) सरकारले स्वीकृत गरेको लेखा नवपवर्तन मात्र प्रयोग गर्न पाउनु पर्ने ब्यवस्थाको सट्टा जथाभावी सफ्टवेयर प्रयोग गरिनु र नियामक निकायका ब्यक्तिहरूलाई सो बिषयमा ज्ञान नहुनु ।

ट) सहकारी ऐनमा समावेश गरिएका बचत सुरक्षण कोष, ऋण सुरक्षण कोष, कर्जा सूचना केन्द्र, सहकारी कर्जा असूली न्यायाधीकरण जस्ता निकायहरूको स्थापना र संचालनमा सरकारको उत्साहित उपस्थिति नहुनु ।

ठ) सरकारको प्राथमिकता सहकारी एकीकरण हो कि सहकारी बिस्तार स्पष्ट नहुनु । यसले गर्दा केही सहकारी एकीकरण भैरहने र नयां नयां सहकारी दर्ता भैरहने क्रम भैरह्यो ।

ड) सरकारी नियामक निकायसंग संकट ब्यवस्थापनको संयन्त्र र अनुभव नहुनु । माथि उल्लेख गरिएका समस्याहरूको जरामा गएर खोतल्दा त्यसको कारण र जिम्मेवार निकाय निम्नानुसार खुट्ट्याउन सकिन्छ :

समस्याको परिवेश

क) सहकारी ऐन २०७४ लागु हुनु पूर्व नै काठमाडौंको एउटा सहकारी संस्थामा भुक्तानी दिन नसक्ने अवस्था सृजना भैसकेको थियो । उक्त संस्थाले बचतकर्ताबाट उठाएको रकमको ९७ प्रतिशत रकम आफुखुसी आवासीय परियोजना लगायत संचालकहरूको नाउँमा दर्ता गरिएका २१ वटा कम्पनीमा अपचलन गरिएको थियो । सहकारी ऐन, २०४८ मा कानूनी कारवाही गर्न सक्ने प्रावधानको अभाव रहेको थियो ।

ख) मुलुकी प्रशासन संघीय संरचनामा प्रवेश पछि सहकारी बिभाग मातहतका डिभिजन सहकारी कार्यालयहरू खारेजी भए र तिनले गर्ने सहकारीको नियमन तथा प्रबर्द्धन कार्यहरू स्थानीय तहको पालिका सरकार, प्रदेश सरकारमा हस्तान्तरण गरिए तापनि ति निकायहरूको क्षमता

विकास पक्ष ओभेलमा परिरह्यो ।

ग) अर्कोतर्फ पालिकाहरु तथा प्रदेश सरकारले संबिधान र सहकारी ऐन, २०७४ मा ब्यवस्था भएको अधिकार सदुपयोग गरी आफ्नो तहको सहकारी ऐन निर्माण गरी नयां सहकारी दर्ता कार्य सुचारु गरेका कारण सहकारी एकीकरण कार्य ओभेलमा पर्नुका साथै नयां संस्थाहरु हुंदा ब्यवसायिक कारोबारमा तिब्र प्रतिस्पर्धा शुरु भयो ।

घ) बि.सं. २०७६ को मार्गबाट कोभिड १९ बिश्वब्यापी महामारी नेपालमा समेत फैलिएको अवस्थामा सदस्यले बचत जम्मा गर्ने तर ऋण माग अति कम हुनुका साथै ऋण तिर्न नसक्ने अवस्था सृजना हुन गयो । यसले सहकारी संस्थाहरुमा अधिक तरलता चापमा बृद्धि भयो । यस बखतमा बचत रकम अपचलन गरी घरजग्गा खरिदमा लगानी गर्न पुगे ।

ङ) यसै समयमा बैंकिंग क्षेत्रमा तरलता संकट आउने अनुमान गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले घरजग्गामा लगानी गर्न नियन्त्रण गरेपछि सहकारीले बिभिन्न किसिमबाट गरेका लगानीका घरजग्गा बिक्री भएनन भने मूल्यमा गिरावट शुरु भयो । संचालकहरु तिनै घरजग्गा धितोमा ऋण लिएर अर्कोतर्फ रकम लगानी गर्ने गलत निर्णय गर्न पुगे ।

च) कोभिड १९ महामारी लगत्तै बैंकिंग क्षेत्रमा आएको तरलता कमीलाई पुर्तालि गर्न बैंकहरुले ब्याजदर १४ प्रतिशतसम्म पुराएको अवस्थामा सहकारी संस्थाहरुले समेत ४/५ बर्षको लागि ब्याजदर बृद्धि गरी मुद्दती बचतमा तुलो रकम संकलन गर्न पुगे । यस अवधिमा सहकारी संस्थामा राखिएको रकम भिकेर बैंकमा जम्मा गर्ने होड चल्यो । सहकारी संस्थाहरुले ऋण लगानी नहुदा तुलो रकम राष्ट्रिय सहकारी बैंकमा मुद्दती खाता खोली जम्मा गरे ।

छ) २०७९ मा स्थानीय तहको निर्वाचनपछि महानगरपालिका लगायतले फुटपाथ पसल हटाउने अभियान शुरु गरेपछि फुटपाथ पसलेहरु बिस्थापन भए । यसले संस्थाहरुको दैनिक बचत तथा ऋण किस्ता संकलन परिमाण असूल हुन नसक्ने अवस्थामा पुगी सहकारी संस्थामा बित्तीय परिचालन क्षमता कमजोर हुदै गयो ।

ज) सहकारी ऐनमा रहेको सन्दर्भ ब्याजदरको प्रावधानमा टेकेर ऋणको ब्याजदर १६

प्रतिशतबाट माथि लिन नपाउने गरी सूचना जारी गरेपछि अधिकांश सहकारी संस्थाको आय मार्जिन दर घट्न गयो । फलतः शेयर लाभांश समेत न्यून भै सहकारीप्रति बितृष्णा जाग्न पुगेको महसूस गरियो ।

भ) बैंक तथा बित्तीय संस्थाहरूले छिटो ब्याजदर घटबढ गरेता पनि सहकारी बिभागले त्यो दर स्थिर राख्दा बढी ब्याजदरमा संकलित रकमको आय मार्जिन न्यून भै आयगत जोखिममा बृद्धि भयो । फलत सहकारी संस्थाहरू लाभको लोभमा फस्दा सहकारी संस्थाहरूले सदस्यको बचत फिर्ता दिनै नसक्ने अवस्थामा पुगे ।

ज) सहकारी संस्थामा राखेको बचत फिर्ता माग गर्ने सदस्यहरूको भिड बृद्धि हुदै गयो । बचत फिर्ता गर्न नसक्ने भएपछि संचालक र कर्मचारीहरू संस्था तालाबन्द गरी बेपत्ता भए अब बचतकर्ताको ठुलो संख्याले नियामक निकायमा दवाव दिन थाले । नियामक निकायहरूले ठगीमा कारवाहीको लागि नेपाल प्रहरीलाई पत्राचार गरे ।

ट) सहकारी क्षेत्रलाई बित्तीय सेवा प्रदान गर्न स्थापना गरिएको सहकारी बैंक समस्याग्रस्त भएका सहकारीलाई ऋण प्रवाह गर्दा बैंकसँग गैर बैकिङ्ग सम्पत्ति थुप्रिन र तरलताको अभावमा बैंक नै समस्यामा पर्न सक्ने अवस्था आकलन गरी ठुलो ऋण लगानी स्थगित गर्नाले समस्याग्रस्त सहकारीले ऋण पाउने अवस्था समेत रहेन ।

ठ) नेपाल प्रहरी र सरकारी वकिल कार्यालयले पीडित बचतकर्ता (कथित सदस्य) को निवेदन लिई सरकारबादी मुद्दामा ठगी मुद्दा अभियोजन गरी अदालतमा मुद्दा दर्तागर्ने क्रम शुरु भयो र संचालकहरू पक्रेर थुन्नेक्रम शुरु भयो । साथै सरकारले समस्याग्रस्त सहकारी संस्थाहरू मध्ये केहीलाई समस्याग्रस्त घोषणा गरी फरफारक गर्न ब्यवस्थापन समितिको गठन गरेको र सो समितिले निरन्तर काम गरिरहेको अवस्था छ ।

सहकारी समस्याको समाधानमा नियामक निकायको जिम्मेवारी

१. सहकारी दर्ता, सदस्यता र संचालक समिति गठन
२. सहकारी सिद्धान्तको पालना तथा सहकारी ऐनको ब्यवस्था पालना
३. सहकारी संस्थाहरूको निरीक्षण, अनुगमन तथा सघन निरीक्षण कार्य

४. सहकारी संस्थाको कार्यक्षेत्र बिस्तार
५. सहकारी कारोबारको क्षेत्र र परिमाण
६. सहकारी बितीय जोखिम, महामारी र संकटमा सुरक्षा ब्यवस्था
७. सहकारी नीति, सहकारी ऐन, सहकारी नियमावली र प्रचलित नेपाल कानूनको परिमार्जन
८. दक्ष जनशक्तिको विकासका लागि औपचारिक र अनौपचारिक शिक्षा र तालिम
९. संगठन संरचनाका लागि समन्वय तथा सहजीकरण
१०. सहकारी नियामक निकायको सुदृढिकरण
११. सहकारी क्षेत्रको अध्ययन तथा अनुसन्धान र निष्कर्षहरूको उपयोग गरी सुधार कार्य ।

सहकारी समस्या समाधानमा संस्थाको जिम्मेवारी

१. सहकारी सिद्धान्त र सहकारी कानूनको पालना
२. विषयगत संघ तथा सहकारी बैंकमा आवद्धता
३. सहकारी शिक्षा तथा तालिम मार्फत सञ्चालक र कर्मचारी क्षमता विकास
४. सकृय लेखा समिति तथा आवधिक हिसाव जाँच प्रतिबेदनको ब्यवस्था
५. बचत संकलन तथा ऋण लगानीमा लाभ लागत बिश्लेषण
६. बितीय अनुशासनको पालना
७. बितीय अपचलन नियन्त्रणको प्रभावकारी संरचना
८. ऋण लगानी तथा असूलीको प्रभावकारी र सुरक्षित ब्यवस्था
९. खर्च कटौति योजना तयारी तथा कार्यान्वयन
१०. सहकारीमा जोखिम ब्यवस्थापन रणनीति तयारी
  - क) संस्थाको बचत रकमलाई गैर बैंकिंग सम्पत्तिमा प्रयोग गर्नु
  - ख) लेखापरीक्षकले थाह पाएका र देखेका कुराहरु सुधारको लागि प्रतिबेदनमा उल्लेख गर्ने ब्यवस्था,
  - ग) बिना धितो र अपर्याप्त जमानीमा स्थायी ठेगाना नखुलाई र कमजोर कागजात बनाई ऋण प्रवाह गर्नु,
  - घ) सहकारी ऐनमा राखिएको अन्तरसहकारी कारोबार शब्दलाई प्रयोग गरी बाठा सहकारी संचालकले साना सहकारी संस्थाको रकम जम्मा गर्ने ब्यवस्था मिलाउनु,

सहकारी ऐन संशोधन, २०८१ को ब्यवस्था :

सहकारी ऐनको ब्यवस्था अप्रभावकारी भएको सन्दर्भमा त्यसमा संशोधन आवश्यक महसूस गरी नेपाल सरकारले केही दफाहरूमा संशोधन गरी अध्यादेश प्रतिस्थापन बिधेयक संसदमा प्रस्तुत गरेको छ ।

- » प्राथमिक पूँजीकोषको १० गुणासम्म बचत संकलन गर्न सक्ने,
- » प्राथमिक पूँजीकोषको १५ प्रतिशतसम्म प्रति ब्यक्ति ऋण लगानी गर्न सक्ने,
- » रु.३० लाखभन्दा बढी बचत संकलन, ऋण लगानी र शेयर कारोबार गर्दा अनिवार्यरूपमा मुद्रा निर्मलीकरण नियन्त्रण इकाईमा जानकारी पठाउनु पर्ने,
- » संचालक समितिका अध्यक्ष लगायत पदाधिकारीहरू दुई कार्यकालभन्दा बढी संचालक समितिमा बस्न नपाउने,
- » कुनै एक संस्था वा संघमा संचालक रहेकोमा सो भन्दा तल वा माथि संचालक रहेको भएमा पद त्याग गर्नु पर्ने ब्यवस्था राखिएको छ ।
- » सहकारीतर्फ कर्जा सुरक्षण निगमले नै १० लाख भन्दा बढी रकम लगानीको बीमा गर्ने,
- » रु.३ लाखभन्दा बढी रकम जमानीमा लगानी गर्न नसक्ने,
- » संचालक समितिका पदाधिकारीहरूले आफूले राखेको बचत र शेयर रकमले खाम्ने रकममा ९० प्रतिशतले हुने रकमसम्म मात्र ऋण लिन सक्ने,
- » जमानीमा ऋण लगानी गर्दा कम्तिमा २ जना जमानी राख्नु पर्ने ब्यवस्था
- » समस्याग्रस्त सहकारी संस्थाका सदस्यहरूलाई भुक्तानी दिनु पर्ने रकम मध्ये ६० प्रतिशत वा सो भन्दा बढी रकम भुक्तानी गरेको अवस्थामा जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयको राय लिई अदालतमा दायर भएको मुद्दामा मिलापत्र हुन सक्ने ब्यवस्था
- » राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणको गठन भै राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्ड खारेज भएको परिप्रेक्ष्यमा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको दर्तासम्बन्धी अधिकार प्राधिकरणले रजिष्ट्रारलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्ने ब्यवस्था रहेको छ । यो ब्यवस्थाले दोहोरपना कति हट्टै वा सृजना हुन्छ भविष्यले देखाउने कुरा हो ।

सहकारी क्षेत्रका समस्या समाधानका कानूनी पक्ष:

१) सहकारी ठगी सम्बन्धी मुद्दा जिल्ला अदालतमा दायर भै बिचाराधीन रहेको अवस्थामा मिलापत्रको विकल्पसम्म प्रयोग गर्न सकिने देखिन्छ । मिलापत्र नभएको अवस्थामा अदालतले गर्ने फैसला कुर्नु पर्ने हुन्छ । तर अदालतबाट फैसला गर्दा बिगो बरावर जरिवाना र दण्डको ब्यवस्था रहेको अवस्था छ । अदालतबाट जरिवानाको फैसला भएकोमा सरकारी बाँकी सरह असूल हुने

अवस्थामा बचतकर्ता सदस्यहरूले फिर्ता पाउने रकम कुन हदसम्म पाउन सक्ने हो । यकिन गर्न सकिने अवस्था रहेको छैन । खासगरी प्रहरी प्रतिबेदन र सरकारी वकिल कार्यालयले हचुवा छानविनका आधारमा बिगो कायम गरेकोमा अदालतबाट सोही बिगो कायम अवस्थामा समस्याग्रस्त सहकारीको ऋण तथा संचालकले मासेको रकम असूल उपर गर्दा जरिवानासम्म पनि नपुग्ने अवस्था आउन सक्ने तर्फ सचेत हुनु पर्ने अवस्था रहेको छ । यसैले सहकारी क्षेत्रमा देखिएका नियतवश गरिएका बदमासीहरू बाहेकको अवस्थालाई सजायको सहजीकरण गर्न सकेमा उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

२) समस्याग्रस्त सहकारीको बित्तीय अवस्थालाई ४ बर्गमा बाँडेर दायित्वभन्दा सम्पत्ति बढी रहेको, सम्पत्ति र दायित्व बराबर रहेको, सम्पत्ति भन्दा दायित्व केही बढी रहेको र दायित्व तिर्ने अवस्था नै नभएको वा टाट पल्टेको अवस्थामा बाँडेर पहिलो र दोश्रो अवस्थामा तरलताको ब्यवस्थापन गरी १ देखि २ बर्षको संचालन समय दिएर सुधार गर्न लगाउने, तेश्रो अवस्थामा संचालकहरूले श्रोतको ब्यवस्था मिलाउन समय दिने र निजहरूलाई नियन्त्रित अवस्थामा राखी सहकारी संचालन गराई बचत फिर्ता गर्ने ब्यवस्था मिलाउन समय तोक्न सकिन्छ । चौथो अवस्थामा संचालक तथा कर्मचारीको लापरवाहीको अवस्था र अपचलनको अवस्था भएकोमा कानून बमोजिम सजाय नै गर्नु पर्ने प्रक्रिया अवलम्बन गर्न सकिएमा फलदायी हुन सक्छ ।

३) बचत रकम भुक्तानी दिन नसकेको तर समस्याग्रस्त घोषित नभैसकेको सहकारी संस्थाहरूको हकमा नियामक निकायले अगुवाई गरी संचालकहरूको सम्पत्ति रोक्का गर्ने वा त्यसको ब्यवस्थापन गरी साना बचतकर्ताको रकमलाई पहिले भुक्तानी ब्यवस्था मिलाउन सकिने हुन्छ । यसो गर्दा संचालकहरूले अधिविकर्ष कर्जा लिन सक्ने वातावरण सरकारले मिलाई दिनुपर्ने हुन्छ ।

४) सहकारी ठगीमा मुद्दा दायर भएका तर तिर्नु बुझाउनु पर्ने रकम बुझाएका ब्यक्तिहरूको हकमा समस्याग्रस्त भएकासहकारीका संचालक बाहेकका सदस्यहरूको ऋण तथा पाउनु पर्ने असूली बचत फिर्ता ब्यवस्था तदर्थ समिति गठन गरी त्यसको सहजीकरणमा उनीहरूबाट जम्मा भएको रकम एकिन गरी उनीहरूलाई चुक्ता कागजात प्रदान गरी बचतकर्तालाई बितरणको मार्ग प्रशस्त गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

५) समस्याग्रस्त सहकारी समस्या समाधान ब्यवस्थापन समितिले काम कारवाही गरेको

कुराको हकमा सबै क्षेत्रबाट सहयोग प्रदान गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

६) फरार भएका ब्यक्तिको हकमा उनीहरूलाई थुन्नु भन्दा उनीहरूको सम्पत्तिबाट असूल उपर हुने बिश्वासिलो कार्ययोजना पेश भएको अवस्थामा भाग्न लुकन छिप्न नपाउने ब्यवस्था मिलाएर सम्पत्ति विक्री गरेर वा बैंकमा धितो राखेर कर्जा लिएर फिर्ता दिलाउने ब्यवस्था मिलाउन सकिन्छ ।

भावी मार्गचित्र :

- क) समस्याग्रस्त सहकारी ब्यवस्थापन समितिले बिक्री गर्ने घर जग्गा सम्पत्ति बिक्री नभएमा सकार गर्ने ब्यवस्था रहेको छैन । यस्तो अवस्थामा जमीननै दिएर ब्यवस्थापन गर्नु पर्ने अवस्था हुन सक्छ ।
- ख) सहकारीले बचतबाट किनेर जमिन बैंकमा राखेकोमा बैंकले लिलाम गरी गैरबैंकिङ सम्पत्तिसमेत लिलाम गरेको अवस्थामा संस्थाबाट असूल हुने रकम न्यून हुनसक्ने छ ।
- ग) समितिले लिलाम बिक्री गर्ने सम्पत्तिको मूल्याङ्कन मालपोत कार्यालय र प्रचलित दरको औषतमा कायम गरेकोमा सजाय पाउने पदाधिकारीले सजाय भुक्तान गरेपछि वा निजका अंशियारले मुद्दा दायर गरेको अवस्थामा भ्रमेला थप हुने देखिन्छ ।
- घ) सहकारी ऐनमा गरिएको संशोधनले मुख्य बिषय संशोधनबाट समेटेको अपेक्षा राखिएता पनि सहकारी क्षेत्रमा आउने समस्याको कारक पहिचानमा त्रुटी भएकोले भविष्यमा समेत यो अवस्था दोहोरिन सक्ने सम्भावना देखिन्छ
- ङ) केही सहकारी संस्थाहरूमा समस्या देखिएकोमा ब्यवस्थापन समितिले फछ्यौट गर्न सक्ने अपेक्षा राख्न सकिन्छ । तर ठुलो परिमाणमा सहकारी क्षेत्रमा समस्या देखिएमा त्यसको ब्यवस्थापनको लागि प्रभावकारी संरचना र पूर्वाधार सृजना गर्नुपर्ने हुनसक्छ । मुख्य कुरा सहकारी संस्थाको रकम अपचलन गरेकोमा सो गर्नेलाई तत्काल प्रहरी कारवाही गरी सजाय दिलाउने ब्यवस्था मिलाउने र ऋण लिएर नतिर्नेको हकमा उनीहरूलाई कालो सूचीमा राख्ने वा उनीहरूको बैंक खाता रोक्काको ब्यवस्था मिलाउने लगायतको कार्यहरूलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने हुन्छ ।
- च) बर्तमानमा सहकारी सम्बन्धी मुद्दामा रीसिबीका कारण उजुर परेर मुद्दा परी जमानीमा रहेका ब्यक्तिहरूलाई सम्बन्धित अदालतमा महिनै पिच्छे तारिख धाउने ब्यवस्थालाई परिमार्जन गरी निज रहे बसेको जिल्लाको अदालतमा बिद्युतीय तारिख लिन पाउने सुविधा दिएमा अनाहकमा दुःख दिइएका ब्यक्तिहरूप्रति सुलभ न्याय हुन सक्थ्यो कि ?

- छ) सहकारी संस्थाहरूको संख्या र कारोबार तथा मुद्दाको पर्न सक्ने चापका हिसावले जिल्ला अदालतभित्र वा उच्च अदालतमै विशेष इजलासको ब्यवस्था गर्न सकेमा मुद्दाको फैसला छिटो भै शिघ्र न्याय पाउने अपेक्षा पूरा हुनेछ ।
- ज) सहकारी ऐनमा राखिएको अन्तरसहकारी कारोबार गर्न पाउने दफालाई खारेज गरी सहकारी बैंक तथा संघ मार्फत गर्नु ब्यवस्था मिलाउने र सहकारी प्रबर्द्धन कोष तथा स्थिरीकरण कोष परिचालनमा संघहरूको जिम्मेवारीमा दिएर सरकारले प्रतिनिधि मार्फत पहरेदारको काम मात्र गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- झ) संस्थाले ऋणीको सम्पत्ति रोक्काको लागि लेखि पठाउदा र अग्राधिकार कायम गर्ने कुरा ऐनमा मात्र सीमित रहेकोले प्रभावकारी कार्यान्वयन गराई सहकारी बिरुद्धका ऐन तथा नियमहरूमा परिमार्जन आवश्यक देखिन्छ ।

उपसंहार :

सरकारले सहकारी क्षेत्रबाट के कस्ता उपलब्ध चाहेको हो सो अनुसारको भौतिक पूर्वाधार र सेवाहरू उपलब्ध गराउनु सरकारको दायित्व हो । सहकारी क्षेत्रले उत्पादनमूलक क्षेत्रमा कार्य गर्नु पर्ने भएमा सोही अनुसारको लगानीको बाधा अड्चन फुकाउनु पर्ने हुन्छ । बर्तमान अवस्थामा नेपालका बैंकहरूले गरेको लगानीको ७० प्रतिशत हिस्सा गैर उत्पादनमूलक रहेको प्रतिबेदनले देखाएको अवस्थामा सहकारी जस्तो सानो बित्तीय हिस्सा ओगटेको क्षेत्रले ठुलो नतिजा प्रदान गर्न सक्ने कुरा होइन । तैपनि सहकारी क्षेत्रले दुध, तरकारी, उखु, जुनार, खसी बोका, माछा, चिया, काफि तथा जडिबुटीमा आशा जगाउने कार्य गर्नका लागि सरकारको साथ सहयोग र समस्या समाधान कार्य अति आवश्यक हुन्छ ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागाढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८९६४०/५८९६४१

सहकारी, सिद्धान्त, व्यवहार र नियमन

लिला वल्लौ न्यौपाने

कानुनी सल्लाहकार, सनसाइन साकोस

परिचय

सहकारी शब्द अति पृथ सहकार्यबाट सहकारी भएको शब्द हो । यो शब्द आज जताततै सुनिने शब्द हो । यसको माध्यमबाट समाजमा छरिएर रहेको पूँजी, ज्ञान, सिप र श्रम प्रविधिलाई पारिवारिक रूपमा एकिकृत गर्ने सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक विकास गरी देशको अर्थतन्त्रको विकास गर्ने गरी सहकारी संस्थाको स्थापना भएको संस्था भन्ने बुझिन्छ । देशमा भएको गरीवि निवारण गर्ने सहकारीको प्रमुख उद्देश्य रहेको हुन्छ । वर्तनाम अबस्थामा सहकारी स्थापना भएपछि त्यसलाई विभिन्न विधामा अगाडि वढ्ने क्रममा विभिन्न माध्यमबाट सहयोगको आवश्यकता रहने भयो । नेपालमा सहकारी संस्थाको स्थापना २०१३ सालमा भएकोमा अहिले ६९ बर्ष भयो । यो उमेरका हिसावले गणना गर्दा पनि करिब ७ दशक भयो । आज ३१ हजार भन्दा वढी सहकारी खुले एवं लाखौं लाख वढी मानिस यसमा आबद्ध भएका छन् । रोजगारीको अबसर पनि मिलेको अबस्था छ । त्यस अबसरमा केही सकारात्मक अबस्था देखिए पनि सहकारीले जुन गति र प्रकृत्यामा चलनु पर्ने हो त्यस अनुसार चलन सकेको अबस्था छैन । २०४८ साल भन्दा अगाडिका सहकारी र सो पछिका सहकारी मध्यमा अगाडिका सहकारीमा सरकारी नियन्त्रण थियो । कहिले भूमिसुधार, कहिले कृषि विकास बैंक मार्फत चल्यो । २०४७ सालसम्म सोही नियम र प्रकृत्याबाट अगाडि वढेको सहकारी २०४८ मा आएर नयाँ ऐन आयो । नयाँ ऐन २०४८ वमोजिम नयाँ आशाका किरण थप भएपनि त्यो आशातित रूपमा अगाडि वढ्न भने सकेन । देशभर धमाधम सहकारी खुले, खुलाईए तर गुणात्मक वृद्धि हुन सकेन भन्ने कुरा वर्तमान अबस्थामा सहकारीमा भएको विचलन ज्वलन्त उदाहरण हो । राम्रो काम गर्ने सहकारी र नराम्रो काम गर्ने सहकारीहरू सबै एकै ठाउँमा गोलमटोल अबस्थामा छन् । राम्रो काम गर्नेले पनि नराम्रो काम गर्ने सहकारीसँग एकै ठाउँमा रहदा काम गर्न अत्यन्त गाह्रो भएको छ । नराम्रो काम गर्ने सहकारीका सञ्चालक समिति तथा कर्मचारीले अरबौं रुपैया हिनामिना गरी कतिपय फरार छन् भने कति आज

कारागारको चिसो भूईंमा बस्न बाध्य छन् । यो परिस्थितिले सर्व साधारण व्यक्तिदेखि लिएर आम मानिसमा त्यसको प्रभाव परेको छ । गरिव दीनदुखीहरूले आफ्नो गास कटाएर संकलन गरेको रकम बचतकर्ताहरूले फिर्ता पाउन सकेका छैनन् । गरिवि निवारणको लक्ष्य राखेको संस्थाले सम्बन्धित पक्षबाट राखिएको डिपोजिट धरौटी रकम समेत फिर्ता गर्न सकेको अबस्था छैन । सहकारी मार्फत शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि तथा पशुपंछी एवं विविध विषयमा योगदान एवं सहयोग गर्न तत्परता देखाएको भएता पनि सहकारी स्वेच्छिक भनिएपनि राजनैतिक गन्ध आएको विषयमा दुई मत छैन । बहुदल आयो, त्यसपछि गणतन्त्र आयो, आसातित परिवर्तन हुन सकेन । उल्टै युवाहरू विदेशिन बाध्य भए । गणतन्त्र आएपनि हामीले जति विकासको आसा गरियो त्यो हुन सकेन । विकास नै भएन होईन विकास भएको छ ज्यादै कम मात्रामा असारे विकास भएको छ । विकास ज्यादै धिमा गतिमा भएको छ । विकासको तिव्र आसा अपेक्षा गरेको संस्थाबाट विकासमा तगारो लागेको अबस्था छ । सहकारीका ७ सिद्धान्तहरू हरेक कार्यक्रममा वाचन गर्ने गरिन्छ । त्यो मध्ये पहिलो स्वेच्छिक तथा खुल्ला सदस्यता हो । यसमा सबै जातजाति वा लिङ्गप्रति समान अवसर रहन्छ । कसैलाई भेदभाव गरिदैन । आफ्नो सेवा क्षेत्रका सबै सदस्यले लाभ लिन सक्छन् । दोस्रो सिद्धान्त प्रजातान्त्रिक नियन्त्रण, तेस्रो सदस्यहरूको आर्थिक सहभागिता, चौथो स्वायत्तता र स्वतन्त्रता, पाँचौ शिक्षा, तालिम, सूचना, छैठौँ सहकारी बीच सहयोग, सातौँ समुदायप्रति चासो रहेको छ ।

व्यवहार: सहकारीले आफ्नो सिद्धान्तलाई पर्दा पछाडी राखी व्यवहारलाई अतिरन्जित तरिकाले अगाडि वढ्दा अहिले थुप्रै सहकारीमा समस्या आएको छ । सीमा छाडिएको छ । सीमा नाघिएको छ अर्थात लगानी गर्न हुने कानून वमोजिम मिल्ने, १० लाख थियो तर लगानी गर्दा करोड भन्दा वढी गरियो । करिव १० जनालाई १० का दरले दिदा एकजना विग्रेमा पनि नौजनाले आफूले लिएको ऋण तिर्छन् । सहकारीलाई समस्या हुँदैन थियो। तर १० जना शेयर सदस्यको भारी एक जनाले वोक्दा त्यो भारी वोक्ने ब्यक्ति ढल्न सक्ने भयो । त्यस प्रकृयाले सहकारीको NORMS विग्निएको छ । त्यसखालको व्यवहार प्रवृत्तिबाट बच्ने प्रयास गर्नु पर्ने टड्कारो अबस्था छ ।
नियामक निकाय: अहिले जताततै सहकारी पीडितहरूका आवाजहरू निस्कदै छन् । समानताको सिद्धान्त पारस्परिक सहयोग र विश्वासका कुरा हराएका छन् । नियामक निकाय निकम्वा जस्तो देखिएको छ । सहकारीलाई तीन खम्बामध्ये एक खम्बा मानिन्छ तथापी त्यो कुरामा मात्र सीमित भएको छ । पक्कै पनि राष्ट्रलाई सहकारीबाट योगदान गर्न सक्ने कुरामा कुनै शंका छैन, थिएन । हाम्रो देशमा २०४८ अघि र यस पछिका सहकारीमा खास ठुलो अन्तर भएन भन्दा अलिक अन्याय

होला । समग्रमा सहकारी नियामक निकाय दरिलो खम्वाको रुपमा स्थापित हुन जरुरी हुँदाहुँदै त्यसो हुन नसक्दा समस्या आएको हो । वेलैमा सोच्च जरुरी छ ।

धन्यवाद
जय सहकारी

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागाढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८२६४०/५८२६४९

सहकारी, सदस्य र सञ्चालनको नालीबेली

भीम गुरुङ्ग

प्रमुख कार्यकारी अधिकृत

पोखरा रोयल बचत तथा ऋण सहकारी

१) सहकारीको परिचय र वर्तमान अवस्था

सरल भाषामा सहकारी भनेको सहकार्य हो । सह भन्नाले संगसंगै र कार्य भन्नाले काम भन्ने बुझिन्छ । अर्थात मिलेर काम गर्ने । तर संगसंगै गरेको सबै काम सहकारी भने होईन । यसको आफ्नै सञ्चालन विधि, सिद्धान्त र मूल्य मान्यता रहेका हुन्छन् । हामीले परापूर्व कालदेखि नै सहकारीको अभ्यास गर्दैआइरहेका छौं । अर्मपर्मा, धर्मभकारी, भेजा, ढिकुटी जस्ता अनौपचारिक संगठनहरु सहकारीका प्रारम्भिक रूप हुन् । अन्तर्राष्ट्रिय सहकारी महासंघको परिभाषामा सहकारी त्यस्ता व्यक्तिहरुको स्वायत्त संगठन हो, जो स्वेच्छिक रूपमा एकजुट भई आफ्ना समान आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक आवश्यकता र आकांक्षहरुको परिपूर्ति संयुक्त स्वामित्व र प्रजातान्त्रिक ढंगले नियन्त्रित उधम मार्फत गर्दछन् । यसबाट हामीले के बुझ्न सकिन्छ भने, सहकारी एउटा व्यावसायिक संगठन हो, जहाँ व्यक्तिहरु सदस्यको रूपमा आवद्ध हुन्छन् र त्यहि संस्था मार्फत आफ्ना सबैखाले आवश्यकताहरुको समाधान खोज्ने गर्दछन् । यतिखेर नेपालमा ३१ हजारभन्दा बढी सहकारी संघ संस्थाहरु सञ्चालनमा रहेका छन् भने ती संस्थाहरुमा ७५ लाखभन्दा बढि मानिसहरु सदस्यको रूपमा आवद्ध भएका छन् । हामीले बुझ्नुपर्ने विषय भनेको अन्य संघ संस्था वा बैकमा मानिसहरु ग्राहकको रूपमा आवद्ध हुन्छन् भने सहकारीमा सदस्यको रूपमा । सहकारीमा मानिसहरु सदस्यको रूपमा किन आवद्ध हुन्छन् ? त्यसो हो भने सदस्यको के कस्तो भूमिका हुन्छ भन्ने विषयको समेत चिरफार गर्न जरुरी छ । यसकै सेरोफेरोमा रहेर यो लेख तयार गरिएको छ ।

२) शेयर सदस्य को हो त :

“सदस्य” भन्नाले सहकारी संस्थाको सदस्यता प्राप्त गरेको व्यक्ति सम्भन्नु पर्छ । (सहकारी

ऐन २०७४) सहकारी संस्थामा कारोबार गर्नका लागि सबैभन्दा पहिला शेयर सदस्य बन्नु पर्दछ । सहकारी ऐनमा १६ वर्ष उमेर पुगेको नेपाली नागरिकले सहकारीको सदस्य बन्न पाउने उल्लेख गरेको छ । सदस्य बन्नको लागि संस्थामा निवेदन दिनुपर्ने हुन्छ । संस्थाको कार्यक्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूले कमसेकम एक कित्ता बराबरको शेयर खरिद गरिसके पश्चात मात्र कारोबार गर्न योग्य मानिन्छ । यो विषय सहकारी सिद्धान्त, ऐन नियम र संस्थाको विनियममा व्यवस्था गरिएको हुन्छ । त्यसो हो भने सदस्य अर्थात **MEMBER** को हो त ? यसलाई तल उल्लेख गरिएको शब्दहरूबाट अभ्र स्पष्ट पार्न खोजिएको छ ।

२.१) पैसा उत्पादन गर्ने (**M=Money grower**)

सहकारीका सदस्य भनेको पैसा उत्पादन गर्ने व्यक्ति हो । अर्थात सदस्यले सहकारीको सदस्य भईसके पश्चात शेयर लगानी गर्ने, शेयरको लाभ हासिल गर्ने, ऋण सेवा लिने, ऋणको किस्ता तथा ब्याज भुक्तानी गर्ने साथै साथै सोहि पैसा मार्फत आफ्नो व्यवसाय सञ्चालन गर्ने, जसले संस्थाको पैसा परिचालन र कूल सम्पत्ति वृद्धि गर्ने काम गर्दछ । त्यसैले संस्थाको सम्पत्ति तथा पूँजी वृद्धि गर्ने प्रमुख पात्र भनेको नै सदस्य हो ।

२.२) समिति र कर्मचारीको मूल्याङ्कनकर्ता (**E=Evaluator**)

समितिले कस्तो नीति तथा कार्यक्रम निर्माण गर्दछन्, त्यसको सदुपयोगिता तथा नतिजा कस्तो आईरहेको छ, उपसमितिले त्यस्तो कार्यक्रमहरूमा कतिको समय दिन्छन्, सहभागी वा साथ दिन्छन्, कर्मचारीहरूको सदस्य प्रतिको र काम प्रतिको लगाव वा भुकाव कस्तो छ ? कामको नतिजा वा कार्य सम्पादन कस्तो भन्ने विषय समेत सुक्ष्म रूपमा मूल्यांकन गर्नु सदस्यको काम हो ।

२.३) पैसा बचत कर्ताको रूपमा (**M=Money Saver**)

सहकारीको काम मध्ये एउटा प्रमुख काम भनेको बचत गर्ने संस्कारको विकास गराउनु हो । सदस्यहरूलाई अनिवार्य मासिक बचत, ऐच्छिक बचत, आवधिक बचत जस्ता शिर्षकहरू मार्फत बचत गर्न प्रेरित गराउने काम सहकारीको हो । त्यसरि नै सहकारीले सदस्यहरूलाई पारिवारिक बजेट तथा व्यक्तिगत बजेट निर्माण गराई समग्रतामा बचत अभियान सञ्चालन गर्न सिकाउछ । यिनै गतिविधिबाट सदस्य नै सहकारी संस्थाको प्रमुख बचत कर्ताको रूपमा परिचित भएको छ ।

२.४) ऋण लिने व्यक्तिको रूपमा (B=Borrower)

सहकारीमा सदस्यको अर्को काम भनेको ऋण लिनु हो । कुनै सदस्यले जम्मा गरेको रकम अर्को सदस्यले ऋणको रूपमा उपभोग गर्छन् । यो एउटा वित्तीय चक्र हो । शेयर वा बचतको रूपमा जम्मा भएको रकमलाई ऋण प्रवाह भए पश्चात नै सहकारीले आम्दनी गर्दछन् । जति धेरै सदस्यले ऋण लिन्छन् सहकारीको पूँजीको परिचालन र जोखिम समेत न्यून हुने गर्दछ ।

२.५) कमाउने सहयात्रीको रूपमा (E=Earning Partner)

सदस्य सहकारीको धन आर्जन गर्ने सहयात्री हो । जसरी संस्थाले सदस्यहरुबाट गरेको वित्तीय गतिविधीबाट धन आर्जन गर्दछन् त्यसरी नै सदस्यले पनि सहकारीबाट रकम लिएर विभिन्न व्यावसायिक गतिविधि मार्फत धन सिर्जना गर्न सक्नुपर्दछ । यसको लागि सदस्य संस्थाको एउटा जिम्मेवार सहयात्री हो ।

२.६) लाभग्राहीको रूपमा (R=Return receiver)

सहकारीले आर्जन गरेको नाफा वा ख्याती सदस्यले नै प्राप्त गर्ने हो । चाहे त्यो ब्याजको रूपमा होस्, चाहे लाभांश वा संरक्षित पूँजी फिर्ता कोष । सहकारीको सबै खाले लाभ सदस्यहरुको कारोबार र योगदानको आधारमा वितरण हुन्छ । तसर्थ सदस्य एउटा प्रमुख लाभग्राही हो ।

३) सदस्यले थाहा पाउनुपर्ने विषयहरु :

३.१) संस्थाको कार्यक्षेत्र :

कुनै पनि सहकारीको सदस्य हुनुपूर्व त्यो सहकारीको स्वीकृत कार्यक्षेत्र कति छ, सदस्य बन्न मिल्छ कि मिल्दैन ? सहकारीको सदस्य वडापत्र र ब्रोसरहरुमा उक्त विषय खुलेको छ छैन आदि ध्यान दिनु पर्दछ ।

३.२) सञ्चालक तथा कर्मचारीहरु :

सहकारीका सदस्यले थाहा पाउनुपर्ने अर्को कुरा भनेको आफु सदस्य बन्न लागेको वा बनेको सहकारीको सञ्चालकहरु को कस्ता छन्, उनीहरुको सामाजिक वा व्यावसायिक पृष्ठभूमि कस्तो छ, सहकारी सम्बन्धी अनुभव, व्यक्तिगत आचरण र वित्तीय अनुशासनमा कतिको पारदर्शी देखिन्छन् भन्ने कुराको हेक्का राख्नुपर्दछ । त्यसरी नै संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरुको आनी बानी,

पदीय आचरण र उनीहरूबाट दिने सेवाको स्तर, उनीहरूसँगको सम्बन्ध र पारदर्शिता सम्बन्धमा समेत सदस्यले थाहा पाईराख्नुपर्दछ ।

३.३) संस्थाको नीति तथा कार्यविधिहरू :

सहकारी संस्था नीति, विधि र प्रविधिमा चल्ने व्यावसायिक संस्था हो । कुनै पनि काम गर्नुपूर्व संस्थाले कस्तो नीति अख्तियार गरेको छ भन्ने विषय प्रमुख हो, तसर्थ सहकारीका सदस्यले संस्थाको विनियम, नीति, नियम, निर्देशिका तथा कार्यविधिहरू भए नभएको बारे जानकारी हुन जरूरी छ । कतिपय संस्थाहरूमा नीति भन्दा पनि नेता हावी हुने कारण समस्या परेका छन् ।

३.४) सेवा सुविधाहरू :

सहकारीका सदस्यले संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधाको बारेमा थाहा हुनुपर्दछ । संस्थाले प्रदान गर्ने वित्तीय तथा गैर वित्तीय सेवाहरू, त्यसको दररेट, छुट सुविधा, दण्ड जरिवाना र ती सेवाहरूको सकारात्मक प्रभाव बारे समय समयमा जानकारी लिईरहनु पर्दछ । त्यसरी नै संस्थाका सञ्चालक र प्रमुख अधिकारीहरूले के कस्तो सुविधा उपभोग गर्छन् भन्ने सन्दर्भमा समेत सुक्ष्म रूपमा दृष्टि पुऱ्याउनु पर्दछ ।

३.५) सहकारी कानूनमा भएका व्यवस्थाहरू :

३.५.१) नेपालको सन्दर्भमा सहकारीको ७५३ पालिका, ७ प्रदेश र एक संघीय गरी ७६१ वटा कानून बनेका छन् । ती कानूनहरूमा सहकारीका सदस्यले पालना गर्नुपर्ने नियमहरू, काम कर्तव्य र सदस्यको अधिकार आदिको बारेमा व्यवस्था गरेको छ । त्यसरी नै राष्ट्रिय सहकारी नीति, बेला बेलामा नियामक निकायबाट जारी गर्ने निर्देशनहरू, मापदण्ड, सहकारी संघहरूबाट दिने मार्गदर्शन तथा सहकारीको सन्दर्भमा आउने सकारात्मक तथा नकारात्मक समाचारको बारेमा समेत सचेत हुन जरूरी छ ।

३.५.२) सहकारी संस्थाले आवाहन गरेको वार्षिक साधारण सभामा उपस्थित हुनुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ, यदि लगातार तीन पटकसम्म विना सूचना अनुपस्थित भएमा सदस्यता खारेज हुने व्यवस्था रहेको छ । त्यसरी नै कुनै सदस्यले संस्थालाई तिर्न बुझाउन पर्ने दायित्व निर्धारित समयमा भुक्तानी नगरेमा त्यस्तो सदस्यले अन्य सदस्य सरहको सुविधा प्राप्त गर्न सक्नेछैन ।

३.५.३) सहकारी संस्थाबाट ऋण लिई भाखाभिन्न ऋण नतिर्ने र ऋण अपचलन गरेको पाईएमा

त्यस्ता सदस्यलाई कालो सूचीमा नाम प्रकासन गर्ने व्यवस्था रहेको छ । त्यसरी नै सहकारीका सदस्यले कस्तो संस्थाको सदस्य बन्न पाईन्छ, कति ठाँउमा सदस्य लिन सकिन्छ, कानूनमा के व्यवस्था छ, भन्ने कुराको समेत जानकारी राख्न आवश्यक छ ।

४) सदस्यको भूमिका तथा कामहरु :

४.१) नियमित बचत र ऋण

बचत सहकारीको मेरुदण्ड हो, बचत विना सहकारीको कल्पना पनि गर्न सकिदैन । अभ्र सहकारीका सदस्यहरुले नियमित रुपमा बचत गर्नु यसको सुन्दर पक्ष समेत हो । हरेक सहकारीका सदस्यहरुले मासिक रुपमा आफ्नो आयस्रोत बमोजिम नियमित बचत गर्नुपर्दछ । त्यसरी नै संस्थाबाट ऋण सुविधा लिएको छ भने तालिका बमोजिम किस्ता भुक्तान गर्ने, असल ऋणी तथा बचत कर्ता सदस्यहरुको सिफारिस गर्ने र आफ्नो ऋणलाई मुख्य प्रयोजनमा लगाउनु पर्दछ ।

४.२) वस्तु तथा सेवाको उपभोग

सदस्यको अर्को महत्वपूर्ण काम भनेको संस्थाले उत्पादन गरेको वस्तु तथा सेवाको नियमित उपभोग तथा सेवा लिनु हो । संस्थाले गरेको बचत निक्षेपको प्रकारहरुमा खाता सञ्चालन गर्ने ऋण सेवा लिई उधमी बन्ने, आधुनिक विधुतीय वित्त जस्ता सेवाहरु र संस्थाबाट उत्पादित वा बजारीकरण गरिने अन्य वस्तु भए सोको अनिवार्य प्रयोग सदस्यहरुको मूल कर्तव्य हुन आउछ ।

४.३) संस्थाको प्रचार प्रसार

सहकारी संस्थाहरु सदस्य केन्द्रित व्यवसाय हो । यसको विकासको लागि एक सदस्य अर्को नयाँ सदस्यको लागि पहलकदमी गर्नुपर्ने हुन्छ । सहकारीले अन्य संघसंस्थाहरु जस्तो विज्ञापनमा विश्वास नगर्ने हुँदा आन्तरिक सदस्य सञ्जाल मार्फत संस्थाको राम्रो काम तथा उद्देश्यको बारेमा प्रचार प्रसारमा जुट्नु सदस्यको महत्वपूर्ण काम हो ।

४.४) विभिन्न समिति उपसमितिमा प्रतिनिधित्व :

सहकारी संस्था सञ्चालनको लागि सदस्यहरु मध्येबाट नै सञ्चालक समिति, उपसमिति, सल्लाहकारहरु निर्वाचन वा मनोनित हुने व्यवस्था छ । यसको लागि सदस्यहरुले स्वेच्छिक रुपमा समिति उपसमितिमा रहेर कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ । तिनै समितिका सदस्यहरु मध्येबाट सहकारी अभियानको जिल्ला तथा केन्द्रीय निकायमा समेत प्रतिनिधित्व गर्न सक्ने अवस्था हुन्छ । जसको

लागि सदस्यहरूलाई सहकारी सम्वन्धी तालिम तथा ज्ञान आर्जनको लागि अवसर प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ ।

५) सहकारी संस्थाबाट सदस्यलाई के फाईदा छ ?

५.१) लगानीमा प्रतिफल

सहकारीका सदस्यहरूले संस्थामा शेयर लगानी गरेका हुन्छन् । संस्थाले हरेक वर्ष गरेको कारोबारबाट प्राप्त नाफा सदस्यहरूलाई वितरण गर्ने गरिन्छ । तसर्थ प्रत्येक वर्ष सहकारीका सदस्यहरूले लगानीको आधारमा प्रतिफल प्राप्त गर्ने हुँदा सहकारी सदस्यहरूको लागि लगानी गर्न पाउने एउटा राम्रो क्षेत्र हो ।

५.२) बचतमा ब्याज

सहकारीका सदस्यहरूले पाउने अर्को प्रत्यक्ष लाभ भनेको बचतमा प्राप्त ब्याज हो । सामान्यतया सहकारी संस्थाहरूले सदस्यहरूले गरेको विभिन्न शिर्षकको बचत निक्षेपमा प्रतिस्पर्धी ब्याज प्रदान गरिरहेको हुन्छ । यसबाट सदस्यसंग निश्क्रिय रूपमा घर तथा पसलमा भएको रकमले थप ब्याज समेत आर्जन गरिरहेको हुन्छ ।

५.३) कारोबारको आधारमा संरक्षित फिर्ता कोष

सहकारीको अर्को सुन्दर पक्ष भनेको कारोबारको आधारमा पाउने लाभ हो । सहकारी ऐनले नै निर्दिष्ट गरे बमोजिम सहकारीका सदस्यहरूले संस्थाले व्यवस्था गरेको संरक्षित पूँजी फिर्ता कोषमा रहेको रकम मध्ये ६० प्रतिशत ऋण तर्फको कारोबारमा र ४० प्रतिशत बचत तर्फको कारोबारको आधार मानी प्रतिफल वितरण गर्ने गरिन्छ ।

५.४) नेतृत्वको अवसर

सहकारीको सञ्चालक समिति, लेखा सुपरिवेक्षण समिति, सल्लाहकार र उपसमितिहरू सदस्यहरूबाटै छनोट हुनेहुँदा संस्थाको नेतृत्वदायी भूमिकामा आउन अवसर प्राप्त गरेको हुन्छ ।

५.५) तालिम, गोष्ठी र भ्रमणको अवसर

सहकारीले आफ्ना सदस्यहरूलाई सहकारी तथा अन्य विभिन्न विषयमा प्रशिक्षण गराई क्षमता अभिवृद्धि गरिरहेको हुन्छ, सदस्यहरूको मागको आधारमा विभिन्न तालिम, गोष्ठी र अध्ययन भ्रमण सदस्यहरूको लागि आवश्यक अर्को अवसर समेत हो ।

५.६) ऋण सुविधा

सहकारीका सदस्यले व्यवसाय वा अन्य उद्योग धन्दा सञ्चालन गर्नका लागि संस्थाबाट धितो वा विनाधितोमा ऋण सुविधा प्राप्त गर्दछन् । आफ्नै संस्थाबाट ऋण सुविधा पाउने भएकोले उनीहरूले गर्वानुभूति गरेका हुन्छन् ।

५.७) वीमा तथा रेमिटान्सको सुविधा

सहकारी संस्थाहरूले आफ्ना सदस्यहरूलाई लक्षित गरी जीवन तथा निर्जीवन वीमा कम्पनीहरूसँग सम्झौता गरी वीमाको कार्यक्रम र रेमिटान्स कम्पनीहरूको सहकार्यमा रकमान्तर सेवाहरू प्रदान गरिरहेको हुन्छ । त्यसरी नै विभिन्न व्यावसायिक कम्पनीहरूसँगको साभेदारीमा विविध खालका छुट सुविधाहरू प्रदान गरिरहेका हुन्छन् । यो सबै सामुहिक भावना र एकताको प्रतिक भएकाले सम्भव भएको हो ।

६) उपसंहार :

सारंशमा भन्नुपर्दा सहकारी भनेको नै सदस्य केन्द्रित व्यवसाय हो । यो सदस्यद्वारा स्थापित, सदस्यहरूद्वारा सञ्चालित र सदस्यद्वारा नै नियन्त्रित हुने गर्दछ । यसकारण पनि सदस्य छ त सहकारी छ, सदस्य छैन सहकारी पनि छैन । सबै सहकारीले सदस्यलाई काम, कर्तव्य तथा हक अधिकारको बारेमा सचेतना अभियान सञ्चालन गर्नुपर्दछ भने सबै सदस्यले कारोबार गर्नुभन्दा पहिला सहकारी संस्थाको बारेमा बुझेर सदस्य बन्नुपर्दछ । यो एउटा सामाजिक अभियान पनि हो । समाजमा सामाजिक न्याय स्थापना गर्न सहकारीको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । त्यसैले त सहकारीलाई कतै सामाजिक बैकिङ्गको रूपमा तथा कतै More than Bank भनेर पनि परिभाषित गर्ने गरिन्छ । तर यसको लागि सहकारीमा कारोबार गर्ने व्यक्तिहरू भनेको ग्राहक होईनन् सदस्य हुन् भन्ने बुझ्नु र सोहि बमोजिमको भूमिका खोज्ने र कर्तव्य पालना गर्नु सहकारी र सदस्यको समेत हितमा हुनेछ ।

आजकल सहकारीको विषयमा निकै नकारात्मक भ्रमहरू फैलिईरहेको छ । सहकारी भनेकै ठगी, अविश्वास र अव्यवस्थित संस्था हो कि भन्ने गलत व्याख्या जवरजस्त रूपमा स्थापित हुन खोजिरहेको छ । यसको लागि सुशासनमा सञ्चालन भईरहेको संस्था र यसका सदस्यहरूले आफ्ना सहकारीका असल अभ्यासहरूलाई समुदायमा प्रचार प्रसार गर्दै गलत भाष्य निर्माण हुनसक्ने तर्फ

विशेष योजना बनाएर सहकारीको शुद्धिकरण, सुदृढिकरण र पुनर्जागरण अभियान सञ्चालन गनुपर्ने आवश्यकता छ। सहकारीलाई सहकारीकै मूल्य मान्यता र सिद्धान्तमा स्थापित गर्न, यसका सदस्यहरूको सक्रियता, खबरदारी र जिम्मेवारी महत्त्वपूर्ण विषय हो भने संस्था सञ्चालनको मुख्य भागमा देखिने सञ्चालक र कर्मचारी व्यवस्थापनले स्पष्ट परिकल्पनाका साथ योजना र कार्यक्रम सहित सदस्य सेवामा लाग्नु नै वर्तमानको आवश्यकता हो।

संसोधित सहकारी ऐन, राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणले जारी गरेको मापदण्ड र सहकारीको भावी कार्यदिशा

अधिवक्ता डि. पि. अधिकारी (बिज्ञ सदस्य, पोखरा महानगरपालिका सहकारी समिति)

अधिवक्ता डि. पि. अधिकारी (बिज्ञ सदस्य, पोखरा महानगरपालिका सहकारी समिति) संघीय सहकारी ऐन २०७४ जारी भएपछि राज्यको पुनर्संरचना बमोजिम प्रदेश र स्थानीय तहमा समेत सहकारी ऐन र नियमावलीहरू पारित भै जारी हुन थाले पछि नेपालको सहकारी सम्बन्धी कानूनमा कुनै कमि कमजारी नरहने अपेक्षा हुनु स्वभाविकै थियो। त्यसभन्दा पहिले केन्द्रीय स्तरको एक मात्र सहकारी ऐनले शासित भएको नेपालको सहकारी क्षेत्रमा २०७४ पछि राम्रै सुधारको अपेक्षा गरिएको थियो। तर कानूनको उचित प्रयोग, प्रभावकारीता र नियामकीय प्रभावको कमि तथा कमजोरीकै कारणले हुन सक्छ, नेपालको सहकारी क्षेत्रमा धेरै अनपेक्षित बिचलन आयो र समग्र सहकारी क्षेत्र नै बदनाम बन्ने तर्फ उन्मुख भएको अवस्थाका बिच अझैपनि यस क्षेत्रमा सुधार गर्न सकिन्छ, सतप्रयास गर्ने हो भने सहकारी क्षेत्रले पुनर्जीवन पाउन सक्छ भन्ने आशा र अपेक्षाका साथ सवै असल सहकारीकर्मीहरू आ-आफ्नो ठाउँबाट जुटेको र जागेको अवस्था छ। यसै क्रममा मिति २०८१/०९/१४ गतेका दिन सहकारी सम्बन्धि केहि नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्ने अध्यादे २०८१ जारी भयो तर यसको प्रावधानहरू त्यति समसामयिक र सहकारी मैत्री नभएको भन्ने आलोचना र सुभाव बमोजिम यसलाई संसदबाट प्रतिस्थापित गरि सहकारी सम्बन्धि केहि नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्ने ऐन २०८१ पारित गरिएको र यो नयां संसोधन २०८१ चैत्र १८ गते देखि लागू भएको अवस्था छ।

यसले सहकारी ऐन २०७४, राष्ट्र बैंक ऐन २०५८, निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोष ऐन २०७३ लाई आंशिक संसोधन गरेको छ भने राष्ट्रिय सहकारी बिकास बोर्ड ऐन २०४९ खारेज गरेकोछ। यसका मुख्य मुख्य बिशेषताहरू देहाय बमाजिम रहेको ब्यहोरा निवेदन गर्न चाहन्छु:

१. यसले बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको हकमा जोड दिएको छ ।
२. बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थालाई संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी ३ तहमा बर्गिकरण गरिएको छ । तर एक बर्ष भित्र प्राधिकरण वा प्राधिकरणले तोकेको निकायमा दर्ता हुनुपर्ने छ ।
३. एक ब्यक्ति एकै प्रकृतिको एक भन्दा बढि सहकारीको सदस्य बन्न नपाईने । बनेको भएमा यो ऐन लागू भएको मितिले एक बर्ष भित्र एक सहकारीमात्र कायम गर्नुपर्ने । २०७४ को ऐनमा भएको एकै स्थानीय तहको प्रावधानलाई यसले खारेज गरेको छ ।
४. बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र लेखा समितिको संयोजकमा २ कार्यकाल भन्दा बढि अबधिको लागि निर्वाचित हुन नपाउने ।
५. बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थामा ब्यक्तिगत बचत तथा ऋणको सीमा:सहकारी संस्थामा सदस्यको बचतको सीमा संस्थाको प्राथमिक पूँजिकोषको १० प्रतिशतसम्म । सहकारी संस्थाले आफ्नो सदस्यलाई प्राथमिक पूँजि कोषको १५ प्रतिशत भन्दा बढि ऋण प्रवाह गर्न पाईने छैन ।
६. सहकारी संस्थामा दश लाख रुपैया भन्दा बढि रकम जम्मा गर्ने सदस्यले अनिवार्य रुपमा सो रकमको श्रोत खुलाउनुपर्ने छ । अन्यथा सहकारी संस्थाले सो रकम स्वीकार गर्ने छैन ।
७. लाभांश रकम शेयर पूँजिको १५ प्रतिशत भन्दा बढि बितरण गर्न नपाईने ।
८. बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाले अनिवार्य रुपमा कर्जा सूचना केन्द्रको सदस्य बनी बचत तथा ऋणको कारोवार गर्नुपर्ने ।
९. कर्जा सूचना केन्द्रले कर्जा सम्बन्धी सूचनाहरु प्राप्त गर्ने, ति सूचनाहरु सदस्य संस्थाहरु बिच आदानप्रदान गर्ने, ऋण नतिर्नेको कालो सूचि तयार गर्ने, १० लाख भन्दा बढिको ऋण प्रवाह गर्दा कर्जा सूचना केन्द्रलाई जानाकारी गराउनुपर्ने, प्रत्येक ३ महिनामा कर्जा नतिर्नेको नाम कर्जा सूचना केन्द्रलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने ।
१०. बचत तथा ऋणको मुख्या कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाले सुरक्षित सदस्य संस्थाको रुपमा निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषको सदस्यता लिनुपर्ने ।
११. राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणको ब्यवस्था संधिय, प्रादेशिक तथा स्थानीय तहमा बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको नियमन गर्नको लागि राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणको ब्यवस्था गरिएको । प्राधिकरण एक अविच्छिन्न

उत्तराधिकारीवाला स्वायत्त, स्वशासित तथा कानूनी ब्यक्ति सरह हुने । यसमा अध्यक्ष सहित ५ जना सदस्य रहने, बरिष्ठ कर्मचारीले सचिवको रूपमा कार्य गर्ने र पदावधि ४ वर्षको हुने ।

१२. प्राधिकरणको काम कर्तव्य र अधिकार:

बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको दर्ता, नियमन, सुपरिवेक्षण, अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रणाली लगायतका बिषयमा राष्ट्रिय मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गराउने, नियामकिय मापदण्ड (Prudential standard) जारी गर्ने, नियमन, सुपरिवेक्षण, अनुगमन गर्ने गराउने, केहि अधिकार रजिष्ट्रार, प्रदेश रजिष्ट्रार र स्थानीय तहको सहकारी हेर्ने अधिकृत मार्फत कार्यान्वयन गराउन सक्ने, उजुरी लिने, जाँचबुझ गर्ने, निर्देशन दिने, संस्थाहरूको prudential audit गराउने, निरीक्षण गर्न निरीक्षण अधिकारी तोक्ने, प्रदेश र स्थानीय तहसँग समन्वय गरि संयुक्त रूपमा नियमन, सुपरिवेक्षण, अनुगमन गर्ने गराउने । जिल्ला अदालतलाई भए सरहको कार्य गर्ने अधिकार हुने । उजुरी सुन्ने, प्राधिकरण समक्ष उपस्थित गराई बयान गराउने, साँक्षी बुझ्ने, कुनैपनि सरकारी वा गैर सरकारी निकायबाट कागज वा लिखत मगाउन सक्ने, स्थलग निरीक्षण गर्ने, दसि प्रमाण पेश गर्न आदेश दिने, गल्ती गरेको देखिएमा त्यस्ता संस्थाहरूलाई ५ देखि १५ लाखसम्म जरिवाना गर्ने र संस्था खारेजीको लागि सम्बन्धित निकायलाई लेखि पठाउने । त्यस्तै संस्थाका पदाधिकारी वा संचालक, ब्यवस्थापक वा कर्मचारीले अनियमितता गरेको देखिएमा त्यस्ता संस्थाहरूलाई १ देखि ५ लाखसम्म जरिवाना गर्ने र कानून बमोजिम आवश्यक कारवाहीको लागि लेखी पठाउने । प्राधिकरणको निर्णय चित्त नवुभ्नेमा त्यस्तो निर्णय भएको मितिले ३५ दिन भित्र सम्बन्धित उच्च अदालतमा पुनरादेन गर्न सक्ने प्राधिकरणका सदस्यको कार्य बिभाजन प्राधिकरणले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ । प्राधिकरणमा अध्यक्ष सहित ५ जना सदस्यले बिभागीय मन्त्र समक्ष सपथ लिनुपर्ने । प्राधिकरणको छुट्टै कोष रहने । प्राधिकरणले बिशेषज्ञ, प्राविधिक र सहायक स्तरका कर्मचारी करारमा राख्न सक्ने ।

१३. समस्याग्रस्त सहकारी भएको ब्यहोराको लागि २५ जनाले निवेदन दिन सक्ने पुरानो प्रावधानको सट्टा १० प्रतिशत सदस्यले निवेदन दिन सक्ने भनि राखिएको छ । समस्याग्रस्त सहकारीको अध्ययन अनुसन्धानको लागि एक बिज्ञ टोली गठन गर्न सक्ने । जुन संस्थाको अनुगमन र अनुसन्धानको लागि बिज्ञ टोली गठन भएको हो त्यसले त्यो मात्र संस्थाको

- अनुगमन र अनुसन्धान गर्नेछ । अर्थात छुट्टाछुट्टै सहकारीको लागि छुट्टाछुट्टै बिज्ञ टोली गठन गरिने ।
१४. समस्याग्रस्त सहकारीको सदस्यको ५ लाखसम्मको बचतलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी फिर्ता गर्ने । सो भन्दा माथिको हकमा मापदण्ड बनाई आनुपातिक रूपमा भुक्तानी गर्ने सोको लागि ब्यवस्थापन समितिले संस्थाको सम्पत्ति वा धितो सुरक्षण बिक्री गर्न सक्नेछ । मुद्धा दायर भै अदालतबाट रोक्का भएकोमा सो धितो बिक्रीबाट सदस्यको रकम फिर्ता हुने सुनिश्चितता देखिएमा समितिले रोक्का फुकुवाको लागि अदालत समक्ष अनुरोध गर्न सक्ने । अदालतले पनि अन्य कारणले रोक्का राख्नु नपर्ने भएमा फुकुवा गरिदिने । ब्यवस्थापनमा लागेको खर्च सम्बन्धित संस्थाबाटै ब्यहोरिने ।
१५. सहकारी ठगीको कसुरमा मुद्धा चलेको ब्यक्तिले मिलापत्र गर्न सक्ने तर संगठित अपराध र सम्पत्ति शुद्धिकरण तथा अन्य फौजदारी कसूरमा मिलापत्र गर्न नसकिने । सरकारी वकिलको राय लिन सकिने । प्रतिवादीको बिगो कायम भएकोमा आफ्नो हकको बिगो भुक्तान गरि मिलापत्र गर्न सकिने । मिलापत्र गर्दा मुलुकी फौजदारी संहिता २०७४ को कार्यबिधि अवलम्बन गर्न सकिने ।
१६. ऋण असुली गर्न नसकेको, संचालक समितिले सदस्यको हित बिपरित कार्य गरेको, संस्थामा उपस्थित नभएको, साधारण सभा गर्न नसकेको, आदि कारणबाट सदस्यको रकम फिर्ता हुन नसकेकोमा १५ प्रतिशत सदस्यहरूले संस्थाको सम्पत्ति जिम्मा लिई सदस्यको बचत रकम फिर्ता गर्ने प्रयोजनको लागि बचत रकम फिर्ता समिति गठन गर्न र संस्था संचालन गर्न सक्नेछन् । यसको लागि सहकारी हेर्ने निकायले अनुमति दिनुपर्नेछ । छ महिनाभित्र साधारण सभा गरिसक्नुपर्ने, ऐन बमोजिम संचालक समितिलाई भएको अधिकार यस समितिलाई पनि हुने, १०८ 'क' बमोजिम बचत फिर्ता गर्नुपर्ने । अभिलेख राख्नुपर्ने, ३/३ महिनामा सहकारी हेर्ने निकाय समक्ष बिबरण पेश गर्नुपर्ने । 'क' बर्गको बैंकमा खाता खोली सो बाट बचत फिर्ता गर्नुपर्ने । यो जिम्मेवारी लिनु अगावै भए गरेका कामको जिम्मेवारी लिनु नपर्ने ।
१७. ऐनको दफा १२४ बमोजिम सजाय हुने सहकारी कसुर सम्बन्धि हदम्यादको हकमा दफा १३२ मा भएको ब्यवस्था: थाहा पाएको मितिले ९० दिन भित्र उजुरी दिन सकिने भन्ने पुरानो ब्यवस्थाको सट्टा थाहा पाएको मितिले एक बर्ष भित्र भन्ने राखिएको छ ।

यसै गरि राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणले मिति २०८२/०२/०९ गतेका दिन बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको हकमा एक नियामकीय मापदण्ड जारी गरेको छ । यो मापदण्ड कति बैज्ञानिक र ब्यवहारिक छ, समीक्षाको बिषय होला तर मैले यसका मुख्यमुख्य प्रावधानहरूलाई यहाँ पेश गर्ने प्रयास गरेको छु :

१. ठूलो कारोवार भन्नाले २५ करोडभन्दा माथि बचत वा ऋणको बक्यौता भएको संस्था सम्भन्नुपर्छ ।
२. मुख्य कारोवार भन्नाले जम्मा कारोवारको ३० प्रतिशत भन्दा माथिको हिस्सालाई सम्भन्नु पर्दछ ।
३. संस्थाले प्राथमिक पूँजि कोषको १५ गुणासम्म बचत संकलन गर्न सक्नेछ ।
४. प्राथमिक पूँजि कोषको हिसाव किताव आर्थिक बर्षको २ पटक साउन १ गते र माघ १ गते गर्नुपर्दछ
५. एक सदस्यले प्राथमिक पूँजि कोषको १० प्रतिशतसम्म बचत गर्न पाउनेछ ।
६. बढि बचत भएकोमा २०८२/१२/१८ भित्र सिमामा ल्याइसक्नुपर्ने छ ।
७. साधारण, नियमित र ३ बर्ष सम्मको आवधिक खाता संचालन गर्न पाईने छ ।
८. नियमितमा कूल बचतको २५ प्रतिशत हुनुपर्ने छ ।
९. १० लाखभन्दा बढिको बचत स्वीकार गर्दा अनिवार्य रुपमा श्रोत खुलाउन लगाउनुपर्ने छ ।
१०. ऋण लगानी गर्दा सदस्य भएको मितिले धितोमा ३ महिना र विना धितोमा ६ महिना पुग्नुपर्ने
११. एक सदस्यलाई प्राथमिक पूँजी कोषको १५ प्रतिशतसम्म ऋण लगानी गर्न सकिनेछ ।
१२. बिना धितो लगानी गर्ने: बचत रकमको पाँच गुणा वा रु तीन लाख मध्ये जुन कम हुन्छ सो बिना धितो लगानी गर्ने । यसको लागि २ जना जमानी बस्नुपर्ने ।
१३. बचतको सुरक्षणमा ९० प्रतिशतसम्म लगानी गर्न सक्ने । यो मापदण्ड लागू भएपछि संचालकले १२ र १३ नं को ऋण लिन पाइने अन्य ऋण लिन नपाइने ।
१४. सहकारी संस्थाले ऐनको दफा ५० (६) बमोजिम शेयर तथा ऋणपत्रमा लगानी गर्न पाउने ।
१५. ३ बर्षसम्म नाफामा रहेको, संचित नोक्सानी नरहेको संस्थाले प्राथमिक पूँजी कोषको २५ प्रतिशत वा जगेडा कोषको ५० प्रतिशत लगानी गरी कार्यालय प्रयोजनको लागि बिधिसम्मत तरिकाले घरजग्गा खरिद गर्न सक्ने । साधारण सभाको ५१ प्रतिशतले पारित गर्नुपर्ने

- र ३० दिनभित्र नियमनकारी निकायमा जानाकारी दिनुपर्ने ।
१६. ठूलो कारोवार गर्ने संस्थाले ५० प्रतिशत लगानी कृषि, उद्योग र व्यवसाय तथा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा गर्नुपर्नेछ । २०८३ असार मसान्तर भित्र यो सिमा कायम गर्नुपर्ने । यी शिर्षकमा लिइने ऋणको सावाँ ब्याजको किस्ता भुक्तानी गर्ने प्रयोजनको लागि ग्रेस अबधि प्रदान गर्न सकिने ।
१७. महानगरपालिका र उप महानगरपालिकाको हकमा कूल मूल्याङ्कनको ६० प्रतिशत र नगरपालिका वा गाउँपालिकाको हकमा कूल मूल्याङ्कनको ७० प्रतिशत ऋण लगानी गर्न सकिने । परियोजनाको सुरक्षणमा ८० प्रतिशत लगानी गर्न सकिने तर किस्तावन्दीमा ।
१८. संस्थाले ऋण वा निजको एकाघरका सदस्यको धितोको सुरक्षणमा लगानी गर्ने । अन्यका धितो भएमा २०८३ असार मसान्तर भित्र नियमित गरिसक्नुपर्ने ।
१९. सदस्यको शेयरलाई धितो मानेर लगानी गर्न नपाइने ।
२०. ऋणका प्रकारः
- सकृय ऋण (Performing Loan) असल ऋण
  - भाखा ननाघेको वा नाघेर ३ महिना नभएको
  - सदस्यको बचतको सुरक्षणमा दिएको ऋण
  - निस्कृय ऋण (Non-Performing Loan)
  - कमसल ऋण (Sub-Standard Loan) (३ महिनादेखि ६ महिना भित्रको)
  - शंकास्पद ऋण (Doubtful Loan) (६ महिनादेखि १२ महिना भित्रको)
  - खराव ऋण (Loss Loan) (१२ महिनाभन्दा बढि भाखा नाघेको)
२१. न्यूनतम ऋण नोक्सानी ब्यवस्थाः
- क. असल ऋणको लागिः १ प्रतिशत (General Loan Loss Provision)
  - (Specific Loan Loss Provision)
  - ख. कमसल ऋण (Sub-Standard Loan) को लागिः २५ प्रतिशत
  - ग. शंकास्पद ऋण (Doubtful Loan) को लागिः ५० प्रतिशत
  - घ. खराव ऋण (Loss Loan) को लागिः १०० प्रतिशत
२२. कुनै एक किस्ताले भाखा नाघेको छ भने बाँकी सम्पूर्ण बक्यौता रकमलाई भाखा नाघेको किस्ताको अवधिको आधारमा गणना गरि ऋण नोक्सानी ब्यवस्था गर्नुपर्छ ।
२३. देहायको अवस्थामा खराव ऋणमा बर्गिकरण गर्नुपर्नेछः
- यस मापदण्ड जारी हुनुपूर्व तेश्रो पक्षको धितोमा प्रबाह गरिएको ऋण

-भौगोलिक कार्यक्षेत्र बाहिरको परियोजना वा ब्यवसायको लागि प्रबाह गरिएको ऋण
-धितो जमानी नलिई ब्यक्तिगत रुपमा प्रबाह गरिएको ऋण

२४. ऋणको पूनर्संरचना तथा पुनर्तालिक्कीकरण:

विशेष परिस्थितिमा प्राधिकरणद्वारा मापदण्ड जारी भएको अवस्थामा मात्र ऋणीले उचित कारणसहित लिखित अनुरोध गरेमा सञ्चालक समितिको निर्णयअनुसार निश्चित अवधिको लागि मात्र ऋण पुनर्तालिक्कीकरण वा पुनर्संरचना गर्न सकिनेछ ।

२५. धितो फुकुवा सम्बन्धमा

ऋण लगानी बमोजिम असुर उपर गर्नु पर्ने सम्पूर्ण रकम असुल भइसकेपछि सुरक्षण वापत राखिएको धितो ऋणी सदस्यले अनुरोध गरेको ७ कार्य दिनभित्र फुकुवाको लागि अनिवार्य रुपमा सम्बन्धित कार्यालयमा लेखी पठाउनुपर्नेछ ।

२६. धितो सकार गरेको सम्पत्ति सम्बन्धी ब्यवस्था संस्थाले ऋण असुल गर्ने सिलसिलामा धितो लिलामी गर्दा लिलाम बिक्री नभएमा आफैले सकार गर्नुपर्नेछ । सकार गर्दा धितोको प्रचलित बजार मूल्य वा धितो सकार गर्ने अघिल्लो दिनसम्म असुल गर्नुपर्ने रकम मध्ये जुन कम हुन्छ सोही मूल्यमा सकार गर्नुपर्ने छ । यदि धितोको बजार मूल्य बक्यौता असुली गर्नुपर्ने रकमभन्दा कम भएमा कम भएजति रकम सोही आर्थिक वर्षमा नाफा /नोक्सान हिसावमा खर्च गर्नुपर्नेछ । धितो सकार गरेको सम्पत्तिमा सकार गरे कै मितिदेखि शत-प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था कायम गरी यथाशीघ्र बिक्री गर्नुपर्नेछ ।

२७. विवरण पेश गर्नु पर्ने: संस्थाले ऋण वर्गीकरण र ऋण नोक्सानी व्यवस्थासम्बन्धी विवरण प्रत्येक त्रयमास समाप्त भएको १५ दिन भित्र तालिका ३.१ र ३.२ बमोजिम सम्बन्धित निकायमा पठाउनुपर्नेछ ।

२८. ऋण/लगानीको सीमा कायम गर्नु पर्ने: यो मापदण्ड विपरीत भएको ऋण तथा लगानीलाई २०८३ असार मसान्तभित्र तोकिएको सीमाभित्र ल्याउनुपर्नेछ ।

२९. तरलता: कुल बचत दायित्वको १५ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने -भल्टमा रहेको रकम, सरकारी ऋणपत्रमा गरेको लगानी, बैंकमा रहेको निक्षेप, मुद्धतिमा रहेको रकमको ९० प्रतिशत

गणना गर्न सकिने

३०. अन्य सहकारीमा बचत गरिएको भए २ वर्षभित्र यहि मापदण्डमा ल्याउनुपर्ने । मुद्धति निक्षेप र सरकारी ऋणपत्रमा ऋण लिएको भए सो घटाउने । साप्ताहिक औसतमा मासिक रुपमा तरलता गणना गर्ने
३१. तरल सम्पत्तिको मासिक बिबरण महिना भुक्तानी भएको ७ दिन भित्र नियमनकारी निकायमा पेश गर्ने
३२. ब्याजदर सम्बन्धी ब्यवस्था: बचत र ऋणको ब्याजदरको अन्तर ६ प्रतिशतभन्दा बढि हुन नहुने, सवैलाई समान रुपमा लागू हुनुपर्ने, मासिकरूपमा संचालक समितिले पुनरावलोकन गर्न सक्ने, हर्जाना, प्रशासनिक सेवा शुल्क सञ्चालक समितिले निर्णय गर्न सक्ने, अन्य शुल्क लिन नपाईने, कर्जा सूचना केन्द्र वा सम्बन्धित निकायहरूलाई भुक्तानी गर्नुपर्ने कारणबाट लाग्ने शूल्क लिन पाइने, कर्जाको ब्याज घट्टो क्रमको हिसावबाट लिन पर्ने, प्रत्येक त्रयमास पछि १५ दिनभित्र सम्बन्धित नियमनकारी निकायमा पेश गर्नुपर्ने
३३. पूँजिकोष सम्बन्धि ब्यवस्था: प्राथमिक पूँजि (रु) = शेयर पूँजी + जगेडा कोष + घाटा पूर्ति कोष + संचित नाफा वा नोक्सानी । जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम ४ प्रतिशत हुनुपर्ने, ठूला सहकारीको हकमा न्यूनतम ८ प्रतिशत हुनुपर्ने, प्राथमिक पूँजी अनुपात= प्राथमिक पूँजी / कूल जोखिम भारित सम्पत्ति X १००
३४. पूँजी कोष सम्बन्धी बिबरण यो मापदण्ड लागू भएको मितिले ३ महिना भित्र सम्बन्धित नियमनकारी निकायमा पेश गर्नुपर्ने, प्राथमिक पूँजि अनुपात र पूँजी कोषको अनुपात नपुग भएमा २०८३ अषाढ मसान्तर भित्र कायम गरिसक्नुपर्ने, कार्ययोजना पेश गर्नुपर्ने, प्रत्येक त्रयमास पछि संस्थाले पूँजी कोष सम्बन्धि बिबरण सम्बन्धित नियमनकारी निकायमा पेश गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजी कोष कायम नभएसम्म लाभांश घोषणा र बितरण गर्न नपाइने, नपुग पूँजी कोष पूर्ति गर्नको लागि संस्थाले सदस्यबाट थप शेयर पूँजी उठाएर र खुद मुनाफा मध्येवाट साधारण जगेडा कोषमा सारेर ।
३५. संस्थागत सुशासन: संस्थाको संचालक समिति ५ देखि ९ जना सम्मको बन्ने । ३३ प्रतिशत महिला सम्भव भएसम्म । पहिले बनेका सञ्चालक समितिको हकमा निजहरूको

कार्यकाल पछि यो मापदण्ड लागू हुने । कुनै परिवारको एक भन्दा बढि ब्यक्ति संचालक वा लेखा सुपरिवेक्षण समितिमा बस्न नपाइने । एक तहको सहकारीको संचालक समितिको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र लेखा सुपरिवेक्षण समितिको संयोजकमा २ कार्यकालभन्दा बढी हुन नपाउने । एकै अवधिमा सञ्चालक वा पदाधिकारी हुन नपाइने । कालो सूचीमा पर्न भएन, परेको भए फुकुवा भएको मितिले ३ बर्ष काटेको हुनुपर्ने । संचालकले आफू जमानी बसी ऋण प्रवाह गर्न भएन । कालो सूचीमा परेमा वा आफू वा परिवारका सदस्यले लिएको ऋण वा जमानी बसेकोमा सो कर्जा खराव कर्जामा परिणत भएमा स्वतः पदमुक्त हुने । समस्याग्रस्त सहकारीको हकमा कानुन बमोजिम हुने । संचालकको एकाधरको परिवारको सदस्य संस्थाको प्रमुख कार्यकारी वा व्यवस्थापक हुन नपाउने । ४ बर्षको अबधिको लागि नियुक्ति गर्नुपर्ने । सम्बन्धित निकायलाई जानाकारी गराउनु पर्ने । संचालक र प्रमुख कार्यकारी वा व्यवस्थापक तथा कर्मचारीका आचरण सम्बन्धी कुराहरु पनि व्यवस्था गरिएको । बार्षिक तलव भत्ताको २ प्रतिशत क्षमता अभिवृद्धिमा खर्च गर्नुपर्ने । लेखा परीक्षकले बढिमा ३ पटकसम्म लेखा परीक्षण गर्न पाउने ।

हालैमात्र सरकारले बहुप्रतिक्षित कर्जा असुली न्यायाधिकरण गठन गरेको छ । सहकारी ऐनले २०७४ सालमा नै व्यवस्था गरेको यो न्यायाधिकरण ८ बर्ष पछि गठन गरिएको छ । सहकारी संस्थाहरुको कर्जा असुलीमा देखा परेको समस्याको हल गर्न यो न्यायाधिकरण सक्षम र सफल हुनेछ भनी सवैले अपेक्षा गरेको बिषयबस्तु हो । सहकारीका वास्तविक कसूरदारको पहिचान गरी तिनीहरुको जायजैथा लिलाम समेत गरी बिगो असूल उपर गरी पिडितहरुको बचत रकम फिर्ता गर्ने गराउने तर्फ सरकार, तालुकदार मन्त्रालय र सहकारी नियमन प्राधिकरण जोडतोडले लाग्नुपर्ने देखिन्छ । बिबिध कारणले थलिएको सहकारी क्षेत्रलाई पुनःजागृत गर्नको लागि सरकारी तहबाट आवश्यक प्रोत्साहनको खाँचो छ । सहकारी संस्थामाथि लगाइएको करको सम्बन्धमा पुनःविचार गरी सहकारी ऐन २०७४ को दफा ७८ ले दिएको सुविधा सहकारी संस्थाहरुले प्रयोग गर्न पाउने हो भने पनि धेरै हदसम्म सहकारी संस्थाहरुलाई राहत मिल्ने थियो । आशा गरौं नेपालको सहकारी क्षेत्रमा देखा परेका बर्तमान समस्याहरुको समाधानको लागि आगामी दिनमा सहकारी अभियानको अभिमत र समयको आवश्यकता बमोजिम सबै सरोकारवाला पक्षहरु एकजुट हुने र अगाडि बढ्ने बातावरण बन्नेछ ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६९-५८९६४०/५८९६४९

सहकारी मापदण्ड ३०८३, एक चर्चा

नारायणप्रसाद आचार्य

सदस्य, पोखरा महानगरपालिका सहकारी समिति

प्रमुख कार्यकारी अधिकृत : आस्था साकोस, पोखरा १, बगर, कास्की

१. विषय प्रवेश

सहकारी ऐन, २०७४ मा मिति २०८१ पौष १४ मा संसोधन भयो । संसोधन अनुसार राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्डको खारेजी गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कायक्षेत्रभित्रका बचत तथा ऋणका मुख्य कारोवार गर्ने सहकारीको नियमन गर्न राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणको स्थापना भयो । प्राधिकरणको स्थापना भएपछि सहकारी ऐन, २०७४ संसोधन, २०८१ को दफा १०३ ज ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी २०८२ जेठ ९ गते ३१ पेजमा ९ वटा परिच्छेद भएको बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको संचालन सम्बन्धमा नियामकीय मापदण्ड, २०८२ जारी गरियो । यहाँ सोहि मापदण्डले व्यवस्था गरेको नियामकीय मापदण्डको कार्यान्वयन पछिका सम्भावना र कार्यान्वयनमा हुने समस्या तथा चुनौतिका वारेमा विचार व्यक्त गरिएको छ ।

२. सहकारी मापदण्ड, २०८२ : हाइलाइट्स

- १) ठूलो कारोवार गर्ने संस्था भन्नाले पछिल्लो आ.व. को लेखा परीक्षण प्रतिवेदन अनुरूप २५ करोड रुपैयाभन्दा बढी बचत रहेको वा ऋण बक्यौता रहेको संस्था भन्ने सम्झनुपर्दछ,
- २) प्रति सदस्य बचत संकलन सिमा: प्राथमिक पूँजीकोषको १० प्रतिशत (पुँजीकोषको गणना: प्रत्येक आर्थिक वर्षको श्रावण १ र माघ १ गतेको विवरणबाट संस्थाले प्राथमिक पुँजीकोष गणना गरी बचतको सीमा निर्धारण गर्ने), ०८१ चैत्र १८ अघि कायम रहेको सीमाभन्दा बढी बचत एक वर्षभित्र व्यवस्थापन गरिसक्नुपर्ने,
- ३) नियमित बचत : कुल बचतको २५ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने,

- ४) सञ्चालकको ऋण: सञ्चालकले विना धितो ऋणको सीमाभित्र वा बचतका आधारमा ९० प्रतिशत) बाहेकको ऋण लिन नपाइने,
- ५) सदस्यको शेयर जमानतमा ऋण प्रवाह गर्न नपाइने,
- ६) ग्रेस अवधि: ऋण लगानी गर्दा ग्रेस अवधि (किस्ता/व्याजमा) प्रदान गर्न सक्ने, उक्त ग्रेस अवधि सञ्चालक समितिबाट स्वीकृत गर्नुपर्ने,
- ७) विना धितो ऋण: नियमित बचतको पाँच गुणा वा तीन लाख जुन कम हुन्छ सो रकम मात्र विना धितो लगानी गर्न पाइने, तर कम्तिमा २ जना सदस्यको जमानी लिनुपर्ने,
- ८) धितो मुल्यांकन: उप/महानगरपालिकाको धितो मुल्यांकनको ६० प्रतिशत र अन्यको ७० प्रतिशतसम्म ऋण लगानी गर्न सकिने,
- ९) ऋणको वर्गिकरण र नोक्सानी कोष
- » असल (भाखा ननाघेको वा भाखा नाघी तीन महिना व्यतित नभएको र सदस्यको बचत सुरक्षणमा प्रवाह भएको ऋण) को १ प्रतिशत
  - » कमसल (३ देखि ६ महिना भाखा नाघेको) : २५ प्रतिशत
  - » शंकास्पद (६ देखि १२ महिना भाखा नाघेको) : ५० प्रतिशत
  - » खराव (१२ महिनाभन्दा बढी भाखा नाघेको): १०० प्रतिशत
- १०) धितो फुकुवा: ऋण चुक्ता गरी ऋणीले माग गरेको ७ कार्यदिन भित्र फुकुवा दिईसक्नुपर्ने,
- ११) राष्ट्रिय सहकारी बैंक बाहेक अन्य छाता संघहरूको बचत तरलतामा गणना नहुने, यदि गणना गरेको भएमा दुई वर्षभित्र व्यवस्थापन गरिसक्नुपर्ने,
- १२) ठूलो कारोवार गर्ने संस्थाले न्यूनतम प्राथमिक पूँजी अनुपातको अतिरिक्त पूरक पूँजी (सप्लीमेन्ट्री क्यापिटल) मापन गरी कूल जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम ८ प्रतिशत

पूँजीकोष (प्राथमिक पूँजी + पूरक पूँजी) अनुपात कायम गर्नुपर्ने

१३) प्राथमिक पूँजीकोषको गणना प्रत्येक आ. व. को साउन १ र माघ १ गतेको विवरणबाट गर्ने

१४) सञ्चालक समिति

- » कुनै पनि व्यक्ति कुनै एक तहको सहकारी संस्थाको सञ्चालक समितिको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष, लेखा संयोजक पदमा दुई कार्यकालभन्दा बढी अवधिका लागि निर्वाचित हुन नपाइने
- » सञ्चालकले आफू जमानी बसी कुनै पनि ऋण प्रवाह गर्न नपाइने
- » सञ्चालक स्वतः पदमुक्त हुने, सञ्चालक कालो सूचीमा परेमा र आफैँले वा परिवारका सदस्यले लिएको ऋण र जमानी दिएको ऋण खराव वर्गमा परेमा तर समस्याग्रस्त संस्थाको हकमा प्रचलित व्यवस्था बमोजिम हुने
- » समिति र कर्मचारीले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको ३५ दिनभित्र आफ्नो सम्पत्ति विवरण संस्थामा पेश गर्नुपर्नेछ।

१५) लेखा सुपरिवेक्षण समिति

- » लेखा सुपरिवेक्षण समितिले प्रत्येक त्रैमासमा आन्तरिक लेखा परीक्षण सम्पन्न गराउनुपर्ने।
- » लेखा समितिले वित्तीय तथा आर्थिक कारोवारको निरीक्षण तथा मूल्याङ्कन गरी प्रचलित ऐन नियम र कार्यविधिको अधिनमा रही कार्यसम्पादनको नियमित अनुगमन गरी सञ्चालक समिति समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्ने,

१६) कार्यकारी प्रमुख/संस्था प्रमुखको नियुक्ति तथा आचारण

- » योग्यता: संस्थाबाट आफूले वा एकाघर परिवारको नाममा ऋण नलिएको
- » राजनैतिक दलको सदस्य नभएको
- » सानो कारोवार गर्ने संस्थाको हकमा दश जोर दुई वा सो सरह र ठूलो कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको हकमा स्नातक तह उत्तीर्ण भएको हुनुपर्ने
- » सञ्चालकको एकाघरको व्यक्ति कार्यकारी प्रमुख हुन पाउने छैन

१७) रिपोर्टिङ (प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने अवस्थाहरू : नियामक निकायमा पेश गर्ने)

- » प्रत्येक महिना समाप्त भएको ७ दिनभित्र पेश गर्नुपर्ने:
  - क) तरल सम्पत्तिको गणना (साप्ताहिक औषतका आधारमा) मापदण्डको तालिका ४.१ अनुसार
- » प्रत्येक त्रैमास समाप्त भएको १५ दिनभित्र पेश गर्नुपर्ने
  - क) ऋण वर्गीकरण र नोक्सानी व्यवस्था (मापदण्डको तालिका ३.१ र ३.२ अनुसार)
  - ख) बचत/ऋणको ब्याजदर, ब्याज गणना विधि, हर्जाना विधि, सेवा शुल्क विवरण
- » प्रत्येक त्रयमास समाप्त भएको एक महिनाभित्र पेश गर्नुपर्ने
  - क) पूँजीकोष सम्बन्धी विवरण: पूँजीकोष र पूँजीकोष पर्याप्तता अनुपात (मापदण्डको तालिका ६.१ अनुसार)
- ख) जोखिम भारित सम्पत्ति विवरण तालिका (मापदण्डको तालिका ६.२ अनुसार)
  - » कोपोमिसमा मासिक विवरण निरन्तर पेश गर्नुपर्ने
  - » कर्मचारीलाई आचरण वा अन्य विषयमा कारवाही गरेमा अर्धवार्षिक रुपमा नियामकमा लिखित रुपमा पठाउने
  - » लेखा परीक्षकको व्यक्तिगत विवरण, कार्य अनुभव र प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि नियमनकारी निकायमा पेश गर्नु पर्ने
  - » आन्तरिक प्रतिवेदन
  - क) लेखा समितिले त्रैमासिक रुपमा आन्तरिक लेखा परीक्षण सम्पन्न गरी समितिमा पेश गर्ने
  - ख) प्रत्येक आ.व.समाप्त भएको ३५ दिनभित्र सञ्चालक र कर्मचारीले आफ्नो सम्पत्ति विवरण संस्थामा पेश गर्नुपर्ने ।

३. अवसरका रुपमा सहकारी मापदण्ड, २०८२

सहकारी मापदण्ड, २०८२ मा केही अवसरहरू रहेका छन् । यसभन्दा अगाडिका मापदण्ड, ऐन नियमहरूको कार्यान्वयनमा निकै समस्या देखिएका थिए तर प्राधिकरणमा भएको र अब हुने कर्मचारी व्यवस्था, आधुनिक प्रविधिको उच्चतम प्रयोग र राज्यको सहकारीप्रतिको कठोरपनले पनि यो मापदण्ड लागू भै सहकारी क्षेत्र सुदृढ हुने सम्भावना देखिन्छ । त्यसैगरी आम सहकारी क्षेत्रमा देखिएको विकराल समस्याका कारण यो समस्या समाधान नभए राज्यको अर्थतन्त्रको तेश्रो खम्बाको रुपमा रहेको सहकारी क्षेत्र अव **Do or Die** भन्ने अवस्थामा पुगेकाले पनि यो मापदण्ड लागू हुने प्रबल सम्भावना देखिन्छ । मापदण्ड सकारात्मक रुपमा लागू भएमा सहकारी क्षेत्रले निम्नानुसारका सम्भावनाहरू अँगाल्न सक्छ भन्ने विश्वास गर्न सकिन्छ ।

» प्राधिकरणले जारी गरेको मापदण्डमा नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गर्ने निर्देशनहरू जस्तै देखिन्छ। मापदण्ड अनुसार बचत तथा ऋणको कारोवार गर्ने सहकारीहरूमा पनि अब बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा जस्तै न्यूनतम पूँजीकोषको व्यवस्था, पूँजीकोष पर्याप्तता अनुपात, जोखिम भारित सम्पत्तिको गणना आदि विषयहरूलाई प्राथमिकताका साथ लिइएको छ। जसको फलस्वरूप संस्थाहरू आर्थिक रूपमा उच्च अनुशासित र पारदर्शी हुनतर्फ उन्मुख हुनैपर्ने देखिन्छ। त्यसैगरी सहकारी संस्थाहरूलाई तोकेरै प्राथमिक पूँजी अनुपात तथा कूल पूँजीको अनुपात निकाल्ने सुत्र समेत दिई संस्थालाई मनगणन्ते हिसाबमा राख्ने कार्य कहिकतै भएको भए सो कार्य तुरुन्त बन्द गरी अंकमै ठिक ठाउँमा हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ जसको उदाहरण यसप्रकार रहेको छ।

संस्थाले कूल जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम ४ प्रतिशत प्राथमिक पूँजी (कोर क्यापिटल) अनुपात कायम गर्नुपर्ने, प्राथमिक पूँजी अनुपात गणना विधि यसप्रकार रहेको छ :

प्राथमिक पूँजी (रु) = शेयर पूँजी + जगेडा कोष + घाटापूर्ति कोष + सञ्चित नाफा/नोक्सानी

$$\text{प्राथमिक पूँजी अनुपात} = \frac{\text{प्राथमिक पूँजी}}{\text{कूल जोखिम भारित सम्पत्ति}} \times 100$$

तर ठूलो कारोवार गर्ने संस्थाले न्यूनतम प्राथमिक पूँजी अनुपातको अतिरिक्त पूरक पूँजी (सप्लिमेन्ट्री क्यापिटल) मापन गरी कूल जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम ८ प्रतिशत पूँजीकोष (प्राथमिक पूँजी + पूरक पूँजी) अनुपात कायम गर्नुपर्ने छ।
 पूरक पूँजी मापनमा देहायबमोजिमको रकम समावेश गर्नुपर्नेछ।

क) सक्रिय ऋणको ऋण नोक्सानी व्यवस्था,

ख) सक्रिय बाहेकका अन्य ऋणको हकमा तोकिएभन्दा बढी ऋण नोक्सानी व्यवस्था गरिएको भएमा त्यस्तो अतिरिक्त ऋण नोक्सानी रकम तर उपरोक्त शीर्षकमा रहेको कूल रकम संस्थाको कूल जोखिम भारित सम्पत्तिको १.५ प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी पूरक पूँजीमा समावेश गर्न पाइने छैन।

ग) सम्पत्ति पुनर्मूल्याङ्कन कोषमा रहेको रकम। (तर यस कोषको रकम वा कूल पूरक पूँजीको २ प्रतिशतमध्ये जुन कम हुन्छ सोही रकम मात्र समावेश गर्नुपर्छ।)

घ) प्रयोजन कितान नभएको अन्य कोषमा भएको रकम

कूल पूँजीकोष अनुपात देहायबमोजिम मापन गर्नुपर्दछ :

$$\text{क) कूल पूँजीको अनुपात} = \frac{(\text{प्राथमिक पूँजी} + \text{पूरक पूँजी})}{\text{कूल जोखिम भारित सम्पत्ति}} \times 100$$

- » मापदण्डले बाह्य ऋण जति पनि लिने परिपाटीको अन्त्य गरेको छ । सदस्यको सम्पत्ति धितो राखी बढी ऋण लिने र सदस्यलाई त्यसैबाट केही रकम ऋण लगानी गरेर बाँकी रकम अन्य सदस्य वा क्षेत्रमा लगानी गर्ने कार्य बन्द हुने हुँदा सदस्यले आफूले लिएको ऋण तिरेपछि पनि आफ्ना सम्पत्ति फुकुवा नहुने समस्या अब रहने छैन ।
- » एकै सदस्यबाट करोडौँ रकम बचत संकलन गर्दा बचत फिर्तामा समस्या देखिन आएको वर्तमान परिदृश्यमा अब प्रति सदस्य बचत संकलनको सीमा (प्राथमिक पूँजीकोषको १० प्रतिशत मात्र) ले बचत फिर्ताको समस्या आउने सम्भावना कम रहने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।
- » तीन बर्षसम्मका आवधिक बचत मात्र संकलन गर्न पाउने व्यवस्थाले संस्था संकट उन्मुख हुनबाट बचाउन सक्छ किनभने बचतको ब्याजदर समय-समयमा परिवर्तन हुने हुन्छ । देश/संस्थाको आर्थिक अवस्था अनुसार कुनै बेला तरलता अभाव हुन्छ भने कुनै बेला तरलता उच्च हुन्छ, तरलता कम हुँदा ब्याजदर बढी र तरलता बढी हुँदा ब्याजदर कम हुने हुन्छ । तर त्यस्तो आर्थिक आँकलन गर्न निकै कठिन विषय भएकाले लामो समयको आवधिक बचत लिँदा कहिले संस्थालाई त कहिले सदस्यलाई निकै बढी नाफा वा नोक्सानीको अवस्था आउँछ ।
- » नियमित बचत कूल बचतको २५ प्रतिशत हुनुपर्ने व्यवस्थाले संस्थालाई आत्मनिर्भर गराउँछ । नियमित बचत नै शेयर रकम पछिको संस्थाको पूँजीको स्रोत हो । यसले सदस्यको नियमित बचत गर्ने बानीको विकास गराउँछ/गराउनुपर्छ । ऐच्छिक बचत त सदस्यले जुनसुकै बेला फिर्ता लैजान सक्छन् । ऐच्छिक बचत धेरै छ भन्दैमा सो सबै रकम ऋण लगानीमा प्रयोग गर्दा जोखिम हुन सक्छ तर नियमित बचतको निश्चित कार्यविधि बनाई लागू गर्न सकेमा सो रकम ऋण लगानीमा प्रयोग भएमा संस्थाले सहजै नाफा आर्जन गर्न सक्छ । नियमित बचत सदस्यको अचल सम्पत्ति जस्तै निकै आवश्यक परेमा मात्र फिर्ता गर्ने सम्पत्ति हो । नियमित बचत सहकारी संस्थाको अपरिहार्य विषय हो ।
- » सदस्य बनेको न्यूनतम तीन महिना नपुग्दै उक्त सदस्यलाई ऋण लगानी गर्न नपाइने व्यवस्थाले सहकारीलाई ऋणको जोखिमबाट बचाउन सहयोग गर्दछ । सदस्य बन्ने बित्तिकै संस्थाले सदस्यको आर्थिक अनुशासन, आचरण तथा पारदर्शिता बुझेको हुँदैन, उसलाई राम्ररी चिनेको पनि नहुन सक्छ । त्यसैले, सदस्यको अवस्थाको चित्रण नहुँदै ऋण लगानी गर्दा संस्थाको

ऋणले भाखा नाघ्न सकछ भन्ने हेतुले यो व्यवस्था आएको हो । यो व्यवस्थाका फाइदा र बेफाइदा दुबै हुन सकछन ।

- » सदस्यको नियमित बचतको पाँच गुणा वा बढीमा ३ लाख रुपैयाँ मध्ये जुन कम हुन्छ सो रकम दुईजना सदस्यको जमानी राखी विना धितो ऋण लगानी गर्न सक्ने व्यवस्थाले सहकारीको मर्म र भावनालाई समेटेको देखिन्छ भने ऋणको सुरक्षणमा पनि त्यतिनै ध्यान दिएको देखिन्छ । सहकारीले सदस्यको व्यवहारिकता पनि हेर्नुपर्छ भन्ने मान्यतालाई यस व्यवस्थाले सम्बोधन गरेको देखिन्छ ।
- » तीन बर्षदेखि निरन्तर खुद मुनाफामा भएको, सञ्चित नोकसानी नभएको र न्यूनतम पूँजी कोष कायम रहेको अवस्थामा प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशत वा जगेडा कोषको बढीमा ५० प्रतिशतसम्म जुन कम हुन्छ सो रकम बराबरको मात्र घरजग्गा खरिद/निर्माण गर्न पाउने व्यवस्था रहेको छ । उक्त व्यवस्थाले सहकारीले अव्यवस्थित रूपमा घरजग्गा निर्माण वा खरिद गर्ने परिपाटीको अन्त्य गर्ने देखिन्छ । नकमाउने सम्पत्तिमा लगानी गर्नु भनेको आम्दानीमा क्षति पुऱ्याउनु हो ।
- » कूल ऋणको न्यूनतम ५० प्रतिशत ऋण लगानी कृषि, उद्योग र व्यवसाय जस्ता उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्थाले सहकारीको ऋण असुलीमा हाल देखिदै आएको समस्या दोहोरिन दिँदैन । संस्थाले सदस्यहरूलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रेरित गरी आफ्नो पूँजीबाट सदस्य र संस्था दुबैले लाभ लिन सक्ने अवस्था कायम गर्न प्रेरित गरेको देखिन्छ भने अनुत्पादक क्षेत्रको लगानीलाई निरुत्साहित गरेको देखिन्छ । उत्पादनमूलक क्षेत्रको लगानीले देशको कूल ग्राहस्थ उत्पादन (**Gross Domestic Product–GDP**) मा विशेष योगदान गर्दछ ।
- » विभिन्न किसिमका उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्दा उपर्युक्त ग्रेस अर्वाधि दिन पाइने व्यवस्थाले सदस्यको क्षमता, उत्पादनको प्रकृति आदिलाई मध्यनजर गर्दै किस्ता निर्धारण गर्न पाइने हुनाले सदस्यलाई ऋण लिने वित्तिकै किस्ताको चाप कम पर्न जान्छ । लगानी गर्ने वित्तिकै ब्याज सहित साँवाको किस्ता लगाउँदा उत्पादन शुरु नहुँदै किस्ता आउने हुँदा सदस्यले समयमा ऋण तिर्न सक्दैनन् भने संस्थाले पनि भाखा नाघेको ऋणको जोखिम व्यवस्था गर्नुपर्ने अवस्था आइहाल्छ । त्यसैले यो व्यवस्थाबाट संस्था र सदस्य दुबैले राहतको महशुस गर्ने हुन्छ ।
- » एकाघर परिवारको धितो (प्रथम वा दोस्रो पक्षको धितो) मात्र स्वीकार गर्नुपर्ने, तेस्रो पक्षको धितो लिन नपाइने व्यवस्थाले तेस्रो पक्षको धितोबाट हुने सम्भावित जोखिम नहुने देखिन्छ । तेस्रो पक्षको धितो स्वीकार गर्दा ऋण रकम प्रयोग गर्नेले ऋण नतिर्दा तेस्रो पक्ष जसले ऋण

प्रयोग गरेकै छैन उसको सम्पत्ति जोखिममा पर्ने र पछि मुद्धा मामिला भै-भमेला आदिको अल्भनमा परी संस्थालाई क्षति हुनबाट बचाउनका लागि यो व्यवस्थाले निकै सहयोगी भूमिका खेल्ने देखिन्छ ।

- » उप/महानगरपालिकाको धितो मूल्याङ्कनको ६० प्रतिशत र नगर/गाउँपालिकाको धितो मूल्याङ्कनको ७० प्रतिशत लगानी गर्न पाउने ब्यवस्थाले गाउँको धितो मूल्याङ्कन स्वाभाविक रुपमा कम हुने हुँदा कम मूल्यको बढी प्रतिशत र शहरी क्षेत्रको स्वाभाविक रुपमा बढी हुने हुँदा बढी मूल्यको कम प्रतिशत लगानी गर्दा न्यायिक नै हुने देखिन्छ । गाउँलाई महत्व दिएको पनि पाइन्छ ।
- » शेयर धितोमा ऋण लगानी गर्न नपाइने व्यवस्थाले संस्थालाई अभै सुरक्षित बनाउने देखिन्छ । यद्यपी सहकारीमा कानुन अनुसार शेयरको बजार मूल्य तोक्न पाइँदैन । तर शेयरको विश्वव्यापी मान्यता अनुसार त संस्थामा नाफा भएमा वा संस्थाको नेटवर्थ बढी भएमा शेयरको मूल्य बढ्न जान्छ भने घाटामा जाँदा वा संस्थागत पूँजी तथा नेटवर्थ कम हुँदा शेयरको मूल्य घट्न जान्छ । संस्था मुनाफामा जाँदा वा नेटवर्थ प्लसमा हुँदा त ऋणीले ऋण चुक्ता नगर्दा सोही शेयर रकमबाट कटौती गर्दा ठिकै होला तर संस्था घाटामा भएको वा नेटवर्थ नै नकारात्मक भएको अवस्थामा ऋण तिर्नमा सो शेयर रकमले नपुग हुन जान्छ । फलस्वरुप संस्थाको ऋण डुब्न गई संस्था नोक्सानीमा पुग्ने हुनाले संस्थाको शेयर रकम सुरक्षणमा ऋण प्रवाह गर्दा विना धितो लगानी सरह पो हुन जान्छ कि भन्ने आशंका कायमै रहन जाने हुनाले यो व्यवस्थालाई स्वागत योग्य मान्न सकिन्छ ।
- » ऋणको वर्गीकरण (सक्रिय ऋण र निष्क्रिय ऋण) र ऋण जोखिम कोष सम्बन्धी व्यवस्था बैंकको सरह गरेको देखिन्छ । सहकारी संस्थाले पलर्सको मापदण्ड अनुसार ऋण जोखिम व्यवस्था गर्दै आएकोमा अब गर्दै आएको कुरामा सामान्य फेरबदल गर्दा पहिलो पटकमा केही फरक पर्न गए तापनि यसले तात्विक भिन्नता र प्रभाव पारेको देखिँदैन । नियमानुसार ऋण जोखिम व्यवस्था गर्नु संस्थाको सुरक्षाको प्रमुख पक्ष हो । एक किस्ताले भाखा नाघ्दा सम्पूर्ण बक्यौता रकमलाई नै भाखा नाघेको सरह मान्नुपर्दछ । बचत सुरक्षणमा प्रदान गरेको ऋण सम्बन्धमा मापदण्डले पेटबोलीमा के भन्छ भने सदस्यको बचत सुरक्षणमा प्रदान गरेको ऋणको साँवा ब्याज रकम सदस्यको बचत रकम बराबरसम्म पुग्ने वित्तिकै बचतबाट कटौती गरी ऋण असुली गरिहाल्नु पर्छ नत्रभने ऋणको साँवा ब्याज बचत रकमभन्दा बढी पुग्ने वित्तिकै बढी भएको ऋणको सुरक्षण केही पनि हुँदैन । त्यसैगरी विना सुरक्षण वा तेस्रो पक्षको धितोमा गरिएको ऋण सामान्य रुपमा हेर्दा असल/सक्रिय नै भएपनि सो ऋण रकम

सबै १२ महिनाभन्दा बढी भाखा नाघे सरहको हो । त्यसैले यसलाई पूर्ण शतप्रतिशत नै जोखिम ब्यवस्था गर्नुपर्छ ।

- » ऋणको पुनर्संरचना तथा पुनर्तालिकिकरण: सहकारी संस्थाहरूले विशेष परिस्थितिमा प्राधिकरणले विशेष मापदण्ड जारी गरेको अवस्थामा मात्र ऋणीले उचित कारण सहित माग गरेमा ऋणको पुनर्संरचना वा पुनर्तालिकिकरण गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ । यसले जथाभावी ऋण नविकरण गर्ने (ब्याज सहित रकम जोडेर ऋण रकम बढाई ऋण नविकरण गर्ने) नगदमा नआएको ब्याज नविकरण मार्फत प्राप्त गरेको देखाई नाफा देखाउने जस्ता अवाञ्छित कार्य आदिमा कडाई गरेको छ । कहीं कतै सहकारी संस्थाका सञ्चालकहरूले नबुझेको वा बुझे पनि राम्रो देखाउन/देखिनका लागि गरेको ब्याजसहितको नविकरणको अभ्यासले सोही सहकारी संस्थालाई नै घाटा भएको हुन्छ । नभएको ब्याज आम्दानी देखाई नाफा देखाउँदा नियमानुसार आयकर लाग्ने र नगद खर्च हुने कुराको हेक्का नराख्दा संस्थाहरू धरासायी बन्ने अवस्थामा पनि यो नियमले रोकथाम गर्न खोजेको देखिन्छ ।
- » तरल सम्पत्ति सम्बन्धी व्यवस्था अन्तर्गत भल्टको नगद, सरकारी ऋण पत्रको लगानी, बैंक तथा वित्तीय संस्थामा रहेको बचत, सहकारी बैंकमा रहेको बचतहरूको पूरा अंश र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था/सहकारी बैंकमा राखेको मुद्धती निक्षेपको ९० प्रतिशत रकम मध्ये संस्थाको कूल बचत रकमको अधिकतम ५ प्रतिशतसम्म मात्र तरल सम्पत्तिको रूपमा गणना गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसले सहकारीका छाता संघहरू जस्तै नेफ्स्कून, जिल्ला संघहरू, प्रदेश संघहरू लगायत माथि तोकिएको बाहेक अन्य संघ-संस्थामा रहेको बचत रकमलाई तरलताको रूपमा गणना गर्न नपाइने व्यवस्था गरेको र यदि गरेको भए दुई वर्षभित्र यो मापदण्ड बमोजिम व्यवस्था गर्नुपर्ने स्पस्ट तोकेको छ । यसको मनशाय भनेको संघहरू बचत संकलन गरी सही रूपमा परिचालन गर्न असक्षम हुन सक्छन् त्यसैले त्यहाँ कारोवार गर्नुहुँदैन भन्ने बुझिन्छ तर यो ब्यवस्थाले सहकारी क्षेत्रको रकम बैंकतर्फ जाने, बैंकहरूले सहकारीको बचत रकमलाई एकाधिकार रूपमा निकै न्यून ब्याजदरमा राख्ने र सहकारी संघहरूले सहकारी संस्थाहरूको बचत प्रतिस्पर्धात्मक ब्याजदरमा राख्ने अवसर प्रदान गरी संस्थाहरूले तरलताबाट थोरै भएपनि ब्याजको लाभ लिने अवसरबाट बञ्चित गर्न खोजेको देखिन्छ ।
- » सन्दर्भ ब्याजदर लागू गर्नुपर्ने, समान प्रकृतिको बचत वा ऋणको ब्याज सबै सदस्यका लागि

समान हुनुपर्ने, बचत र ऋणको ब्याजदर अन्तर ६ प्रतिशतभन्दा बढी हुन नपाइने, मासिक रूपमा ब्याजदर पुनरावलोकन गर्न सकिने, ऋण लगानी गर्दा ऐन/नियममा तोकिएको एक प्रतिशत सेवा शुल्क र कर्जा सूचना केन्द्रले तोकेको शुल्क बाहेक अन्य कुनैपनि शुल्क लिन नपाइने र ऋणको ब्याज समदरमा लगाउन नपाइने आदि व्यवस्थाले सदस्य र संस्था दुबैको हित अनुकूल काम गर्ने देखिन्छ ।

- » सञ्चालक समितिमा पाँचदेखि नौ जनासम्म मात्र रहन पाइने, उपलब्ध भएसम्म ३३ प्रतिशत महिला सञ्चालक आवश्यक पर्ने व्यवस्थाले सञ्चालक समितिको बैठक प्रयोजनमा हुने खर्च कटौती गर्ने, निर्णयमा समावेशिता ल्याउने आदि देखिन्छ । त्यसैगरी धेरैजना सञ्चालक हुँदा निर्णय प्रक्रियामा ढिलाई हुने, कोरम नपुगी समय बर्बादी हुने, सुशासना समस्या हुने लगायतका समस्या हुने हुँदा यो व्यवस्थाले सहकारी सञ्चालनमा सहजता ल्याउने देखिन्छ ।
- » परिवारको एकभन्दा बढी व्यक्ति एकै अवधिमा सञ्चालक/लेखा सुपरिवेक्षण समितिमा निर्वाचित हुन नपाइने, सञ्चालकको एकाघर परिवारको व्यक्ति व्यवस्थापक वा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत वा संस्था प्रमुखको रूपमा नियुक्त हुन नपाइने, कुनै पनि व्यक्ति कुनै एक तहको सहकारी संस्थाको सञ्चालक समितिको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष, लेखा संयोजक पदमा दुई कार्यकालभन्दा बढी अवधिका लागि निर्वाचित हुन नपाइने, कुनैपनि सदस्य एकै अवधिमा एकभन्दा बढी संस्थाको सञ्चालक वा पदाधिकारी हुन नपाइने, सञ्चालकले आफू जमानी बसी कुनै पनि ऋण प्रवाह गर्न नपाइने, सञ्चालक कालो सूचीमा परेमा वा खराब ऋणीको वर्गमा परेमा स्वतः पदमुक्त हुने आदि व्यवस्थाले निर्णयमा एकाधिकार रोक्ने, व्यक्तिगत इन्ट्रेस्टमा कार्य हुन रोक्ने, लगातार संस्थाको प्रमुख पदमा बसी पदको दुरुपयोग गरी व्यक्तिगत लाभ लिन रोक्ने आदि कार्य गर्दछ, फलस्वरूप संस्थामा सुशासनको पक्ष बलियो हुन जान्छ, संस्था दीर्घजीवि हुन्छ ।
- » लेखा सुपरिवेक्षण समितिले प्रत्येक त्रैमासमा आन्तरिक लेखा परीक्षण सम्पन्न गरी समितिमा प्रतिवेदन गर्नुपर्ने व्यवस्थाले लेखा समितिलाई सक्रिय राख्दछ र संस्था आर्थिक लगायत कानुनी पक्षबाट सवल र सक्षम हुन जान्छ ।
- » कार्यकारी प्रमुख/संस्था प्रमुख/व्यवस्थापकको नियुक्ति तथा आचारण सम्बन्धमा संस्थाबाट आफूले वा एकाघर परिवारको नाममा ऋण नलिएको, फौजदारी अभियोगमा कारवाही

नभएको, कालो सूचीमा नपरेको वा परेको भए फुकुवा भएको ३ बर्ष पूरा भएको, अन्य सहकारी संस्थामा संलग्न नभएको, राजनैतिक दलको सदस्य नभएको, २१ बर्ष उमेर पूरा भएको र ठूलो कारोवार गर्ने सहकारी संस्था बाहेकको हकमा न्यूनतम शैक्षिक योग्यता दश जोड दुई वा सो सरह भएको, ठूलो कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको हकमा स्नातक तह उत्तीर्ण भएको, सञ्चालकको एकाघरको व्यक्ति नभएको हुनुपर्ने आदि व्यवस्थाले संस्थालाई सुशासनको बाटोमा हिड्नका लागि मार्ग प्रशस्त गर्दछ । कार्यालय प्रमुखलाई स्पष्ट रूपमा पेशागत मर्यादामा बस्न बाध्य पार्दछ । त्यसैगरी ४ बर्षको कार्यावधि वा आवश्यक ठानेमा पुन : एक कार्यकाल समितिले थप्न सक्ने व्यवस्थाले कार्यालय प्रमुखमा म मात्रै यस संस्थाको जानकार व्यक्ति हुँ, अन्यलाई केही थाहा हुँदैन, मैले जे जो गरेपनि हुन्छ भन्ने मानसिकताको अन्त्य हुन्छ । म पछि अर्को प्रमुख आउने हुनाले मैले यदि गल्ती गरौँ भने अर्कोले सहजै थाहा पाई मलाई कारवाही गर्न सक्छ भन्ने कुराले गर्दा उसले सकेसम्म गल्ती कमजोरी नै गर्दैन र नितान्त संस्थाको हित र आफ्नो पेशागत मर्यादामा बसी संस्थालाई उचाईमा पुऱ्याउन मद्दत पुग्दछ । त्यसैगरी प्रमुख कार्यकारी/संस्था प्रमुख राजनीतिक दलको सदस्य भएमा निजको राजनीतिक दलकोभन्दा फरक विचार भएका सदस्यहरूले उसलाई सहजै रूपमा स्वीकार नगर्न सक्छन् वा विचारका आधारमा व्यवस्थापकले पनि सदस्यहरूमा भेदभाव गर्ने अवस्था हुन सक्छ । त्यसैले अव सम्पूर्ण व्यवस्थापक/प्रमुख कार्यकारीहरूले यदि राजनीतिक दलको सदस्यता लिएको भए तुरुन्तै उक्त सदस्यताबाट राजिनामा गर्नु उचित देखिन्छ ।

- » सदस्य संरक्षण सम्बन्धमा: सदस्यको ऋण बक्यौता र बचत रकम कायम रहेसम्म संस्थाको सदस्यता कायम राख्नुपर्ने, सदस्यले संस्था त्याग गरेमा नाफा घाटा हिसाब गरी बाँकी रहन आउने शेयर रकम, पूरा बचत रकम, पाउन बाँकी लाभांश, संरक्षित पूँजी रकम आदि सो आर्थिक बर्षको लेखा परीक्षण प्रतिवेदन पारित भएको ३० दिनभित्र फिर्ता दिनुपर्ने, सदस्यले संस्थामा जम्मा गरेको बचत फिर्ता माग गरेमा निजको कुनै दायित्व भए त्यस्तो दायित्व कट्टा गरी बाँकी रकम फिर्ता गर्नुपर्ने, साधारण सभाको जानकारी ३० दिन अगावै गराउनुपर्ने, तोकिएको भन्दा बढी सेवा शुल्क लिन नपाइने, विभिन्न विवरण समावेश भएको संक्षिप्त विवरण पुस्तिका तयार गरी सदस्यलाई दिनुपर्ने, सदस्य बडापत्र टाँसी अध्यावधिक गर्नुपर्ने, नयाँ सदस्य बनाउनु पूर्व तथा ऋण लगानी पूर्व वित्तीय साक्षरता प्रदान गर्नुपर्ने, बचत र ऋणको ब्याजदर तथा सेवा शुल्क परिवर्तन भएमा उपर्युक्त माध्यमबाट जानकारी पठाउनुपर्ने, ऋण सदस्यको खातामार्फत मात्र प्रवाह गर्ने, गुनासो उजुरी समाधान कार्यान्वयनको संयन्त्र निर्माण

गर्ने, सूचना अधिकारी, कार्यान्वयन अधिकारीको व्यवस्था गर्नुपर्ने आदि व्यवस्थाले सदस्यको हित अनुकूल संस्था सञ्चालन हुने अपेक्षा गरिएको छ । सदस्यको सूचनाको हकको संरक्षण गरेको छ भने सदस्यले अग्रिम रूपमा म के के नियम भएको संस्थाको सदस्य हुँ भन्ने बारेमा अग्रिम थाहा पाउने हुनाले उसले सदस्यता कायम राख्ने वा नराख्ने आदिको विषयमा समयमै निर्णय लिन पाउने हुन्छ । सदस्यमा पनि संस्थाप्रति वफादारीता बढ्न जान्छ, । सदस्यले यो मेरो संस्था हो, म त्यहाँको मालिक हुँ, त्यसैले मैले मेरो बचत र ऋणको सबैकारोवार मेरै संस्थाबाट गर्नुपर्ने रहेछ, मैले पनि मेरो विचार व्यक्त गर्न पाउने रहेछु भन्ने थाहा हुन गई संस्था र सदस्य बिचको सम्बन्ध प्रगाढ हुन जान्छ ।

४) चुनौती तथा समस्याका रूपमा सहकारी मापदण्ड, २०८२

सहकारी मापदण्ड, २०८२ ले सहकारी अभियानलाई अवसर सँगसँगै केही चुनौती पनि थप गरी दिएको छ । ती चुनौतीका विषयमा यहाँ छोटो सूचीमात्र तयार गरिएको छ :

- » उच्च प्रविधिमैत्री कर्मचारीको प्राप्त तथा नियमितताको चुनौती ।
- » धेरै किसिमका नियमित रिपोर्टिङ गर्नुपर्ने बाध्यकारी अवस्थाले गर्दा ८/१० जना कर्मचारीबाट सञ्चालित संस्था जुन ठूलो कारोवार गर्ने संस्था अन्तर्गत पर्दछन् उनीहरूको कर्मचारीको उत्पादकत्वका आधारमा कर्मचारीको दरवन्दी कायम गरिएको हुन्छ । तर नियमित रिपोर्टिङको थप कार्यभारका कारण एकजना कर्मचारी अनिवार्य रूपमा थप गर्नुपर्दा संस्थाले कर्मचारी तलब भत्ता सुविधा थपेर काठिन हुने अवस्था सृजना भएको छ ।
- » तोकिएको समय सीमाभित्र विभिन्न सूचकहरू कायम गर्नुपर्ने (१० प्रतिशतभन्दा बढी बचत २०८२ चैत्र १७ भित्र सीमाभित्र ल्याउनुपर्ने, अनुत्पादनमूलक क्षेत्रको ऋण ५० प्रतिशतभन्दा बढी भएमा ०८३ असार मसान्तसम्म सीमाभित्र कायम गर्नुपर्ने, तेस्रो पक्षको धितोमा लगानी भए ०८३ असार मसान्तसम्म सीमाभित्र, संघहरूको बचत तरल सम्पत्तिमा गणना गरेको भए २ वर्षभित्र मापदण्ड बमोजिम कायम गर्ने आदि) मापदण्डलाई समय सीमाभित्र नियमानुसार कायम गर्न निकै काठिन र कुनै-कुनै अवस्थामा त असम्भव प्रायः नै हुने देखिन्छ ।
- » सदस्य बनेको तीन महिना ब्यतित नभै ऋण प्रवाह गर्न नपाईने व्यवस्था सामान्यतया राम्रै मानिन्छ तर कुनै-कुनै अवस्थामा यो मापदण्डले सदस्यको हक हितको विपरित कार्य गर्ने देखिन्छ । उदाहरणका लागि सहकारी रहेकै स्थानीय वडाको कुनै एकजना व्यक्ति सहकारीको सदस्य बन्यो, सदस्य बनेको तीन महिना ब्यतित नहुँदै निजलाई कुनै रोग लागेर अस्पताल जानुपथ्यो र ऋणको आवश्यक पथ्यो भने उ आफू सदस्य रहेको सहकारी संस्थामा ऋण लिन जानै नपाउने

- भयो । आवश्यक पर्दा आफ्नो अधिकारको ऋणसम्म पनि लिन नपाउने सहकारी संस्थाको किन सदस्य बनेछु भन्ने सोचले गर्दा ऊ सहकारीप्रति नकारात्मक र निराश हुने समस्या देखिन्छ ।
- » सञ्चालकले बचत जमानत बाहेकको ऋण लिन नपाईने ब्यवस्थाले अब सहकारीमा सञ्चालक पाउन समेत कठिन देखिन्छ । सञ्चालक भैरहेको अवस्थामा अचानक धितोका आधारमा ऋण आवश्यक पन्थो भने उक्त सञ्चालक अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ढोका गुहार्न जान बाध्य हुनुपर्ने अवस्था यस मापदण्डले गरेको छ । विगत बर्षहरूमा ४९ प्रतिशत सञ्चालकले ऋण लिन पाउने व्यवस्था नै उचित र सहकारी मैत्री थियो यसमा प्राधिकरणले पुनः विचार गर्नुपर्दछ ।
  - » सहकारीका संघहरूमा रहेको बचतको जोखिम भार १०० प्रतिशत हुनुले सहकारीका संघहरू जसले बचत तथा ऋणको कारोवार गरिरहेका छन् र संस्थाहरूलाई आवश्यकताका आधारमा ऋण मार्फत तरलता व्यवस्थापनमा सहजीकरण गरिरहेका छन् दुवै पक्षलाई अत्यन्तै अन्योलतातर्फ धकेल्ने देखिन्छ ।

५) सहकारी मापदण्ड, २०८२ मा भएका कमजोर पक्षहरू :

धितो सकार गर्दा प्रचलित बजार मूल्य वा धितो सकार गर्ने अधिल्लो दिनसम्म असुल उपर गर्नुपर्ने रकम मध्ये जुन कम हुन्छ सोही मूल्यमा सकार गर्नुपर्ने । धितोको बजार मूल्य असुल गर्नुपर्ने रकमभन्दा कम भएमा बाँकी रकम खर्च लेखी व्यवस्थापन गर्ने भन्ने व्यवस्थाले कहिले सदस्यलाई नोक्सानी हुने सम्भावना देखिन्छ भने कहिले संस्थालाई नोक्सानी हुने देखिन्छ । उदाहरणका लागि एकजना सदस्यले बजार मूल्य रु. एक करोड पर्ने धितो राखी रु. बिस लाख रुपैयाँ ऋण लिनुभयो, उहाँले आन्तरिक कारणले ऋण तिर्न सक्नुभएन फलस्वरूप उहाँको ऋणको बाँकी बक्यौता ४० लाख पुग्यो । अनि संस्थाले धितो लिलामी सूचना निकाल्यो । तर कोही पनि व्यक्ति धितोको लिलाम बढाबढमा सहभागी हुन आएन । अब संस्थाले आफैँ सकार गर्दा रु. ४० लाख मै सकार्न पायो भने ऋणी सदस्य निकै मर्कामा परेन त अब ? अर्को केस: यदि एकजना सदस्यले बजार मूल्य रु. एक करोड पर्ने धितो राखी रु. ६० लाख रुपैयाँ ऋण लिनुभयो, उहाँले आन्तरिक कारणले ऋण तिर्न सक्नुभएन फलस्वरूप उहाँको ऋणको बाँकी बक्यौता ११० लाख पुग्यो, अनि संस्थाले धितो लिलामी सूचना निकाल्यो । सो अवस्थामा धितोको बजार मूल्य खस्कन पुगी ८० लाख मात्र हुन गयो । कोही पनि व्यक्ति धितोको लिलाम बढाबढमा सहभागी हुन आएन । अब संस्थाले आफैँ सकार गर्दा रु ८० लाखमै सकार्न पन्थो, अनि बाँकी ऋण रकम ३० लाख असुलीका लागि ऋणीसँग थप धितो माग्नु पाउने व्यवस्था हुनुपर्नेमा उ त उम्कन पाउने भएन त ? संस्थाले भने अब

बाँकी रु. ३० लाख खर्च लेखी व्यवस्थापन गर्दा ऋणीको थप धितो राख्न सक्ने अवस्थामा पनि संस्थाले नोक्सानी व्यहोर्नु पर्ने अवस्था किन आउन दिनु पर्‍यो त भन्ने प्रश्न अनुत्तरित नै पाइयो ।

» सहकारीका छाता संघहरूले गर्ने गरेको बचत तथा ऋणको कारोवारलाई निरुत्साहित गर्नु निकै नै कमजोर पक्ष रहेको छ । उनीहरूलाई उचित नियमन तथा अनुगमनका माध्यमबाट आम सहकारीको हित अनुकूल कार्य गर्ने बनाउने तर्फ लाग्नुको सट्टा उनीहरूको अस्तित्वमाथि नै प्रहार गर्नु सहकारीका संघहरूप्रतिको प्रतिशोध साँधेको जस्तै देखिएको छ ।

५) सारांश

सारांशमा, सहकारी मापदण्ड, २०८२ मा केही कमजोरी, केही चुनौती र केही सम्भावनाहरूको मिश्रित रूप देखिन्छ । यसमा भएका केही व्यवस्थाले नेपालको सहकारी क्षेत्रलाई नेपालको अर्थतन्त्रको तीनवटा खम्बा मध्येको एक खम्बाको रूपमा संविधानले गरेको व्यवस्थालाई भने वेवास्था गरेको देखिन्छ । केही सहकारीहरूमा देखिएको समस्यालाई नेपालका सबै सहकारीको समस्यको रूपमा हेरिएको छ । केही सञ्चालक तथा कर्मचारीले गरेको बदमासीलाई समग्र सहकारीका सञ्चालक र कर्मचारीको बदमासी ठानिएको छ । सहकारीलाई नितान्त बैंक सरहको कडाई गर्न खोज्दा सहकारीका अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य मान्यता र सिद्धान्तहरू ओभरलेमा परेका छन् तर पनि यसले सहकारी क्षेत्र सुधारको लक्ष्य भने अवश्य नै लिएको देखिन्छ । सहकारीहरूले मापदण्डमा भएका सबल पक्षहरूलाई कडाईका साथ पालना गर्ने, सहकारीका कर्मचारी र सञ्चालकहरूले आफ्ना सदस्यहरूलाई केन्द्रमा राखी उचित निर्णय तथा कार्य गर्ने, नियामक निकायले पूर्वाग्रह नराखीकन अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा नियमन गर्ने, सरोकारवालाहरूले सहकारी मापदण्ड, कानून र सिद्धान्तहरूको सम्मान गर्ने र सरकारले सहकारीलाई हेर्ने दृष्टिमा सकारात्मकता ल्याई जबर्जस्त थुपारिएको २० प्रतिशत करलाई न्यूनीकरण गर्ने र कर्जा सूचना केन्द्र, कर्जा असुली न्यायधिकरण लगायतको यथाशीघ्र स्थापना गरी सहकारी क्षेत्रलाई जगेर्ना गर्न तर्फ इमान्दारिताका साथ लागी पर्ने हो भने नेपालको सहकारी क्षेत्र उज्ज्वल हुने देखिन्छ । धन्यवाद ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागाढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८९६४०/५८९६४१

सहकारी एक : जानकारी अनेक

हरि बहादुर ढकाल
सञ्चालक, सनसाइन साकोस

देश विकासमा विभिन्न क्षेत्रहरु क्रियाशील भएका हुन्छन् । देश विकासको लागि सबभन्दा ठूलो भूमिका सरकारको हुन्छ तर सबै काम सरकारले मात्र गर्ने सम्भव हुँदैन । देश र समुदायको विकासको लागि निजी लगानिकर्ता उद्यमी व्यवसायी र सहकारीसँग सहकार्यको उत्तम विकल्प हो । नेपालमा सहकारी क्षेत्रको विकासको लागि वि.सं. २०१० सालमा सहकारी विभागको स्थापना गरिएको थियो । त्यसभन्दा पहिला नेपालमा बाहुन, क्षेत्री समुदायमा पर्म, गुरुङ समुदायमा नोगार, थकाली, भोटे, नेवार समुदायमा ढिकुडी व्यवस्था प्रचलनमा थियो ।

देश विकासका लागि आर्थिक क्रियाकलाप हुनुपर्छ । आर्थिक क्रियाकलाप विना देशको विकास हुन सक्दैन । हाम्रो देशमा सार्वजनिक निजी र सहकारी तीनवटै क्षेत्रहरु क्रियाशील छन् । निजी लगानीकर्ता उद्यमी व्यवसायीहरु र सहकारीको सहकार्य समन्वयमा नै विकासको गति अगाडि बढ्छ भन्ने कुरामा प्रायः सबैजसो समुदाय विश्वस्त छ । हाल नेपालमा भन्दा ३१००० जति सहकारी संस्था क्रियाशील छन् । सहकारी संस्था मानिसप्रधान हुन्छ । सहकारी संस्थाले सेवा पक्षलाई प्राथमिकता दिन्छ । सहकारीको सदस्यता खुला र स्वेच्छक हुन्छ । सहकारीको निश्चित क्षेत्र हुन्छ । सहकारीले समानताको व्यवहार अपनाउँछ । जतिसुकै रकम लगानी गरेपनि उसको हैसियत अन्य सरह नै हुन्छ । सहकारी पारस्परिक सहयोगमा आधारित हुन्छ । सहकारीले सदस्यहरुको मात्र सामाजिक तथा आर्थिक विकास जोड दिन्छ । सहकारी संस्थाले नैतिकताको पनि ख्याल राख्नुपर्दछ ।

समुदायको विकासमा सहकारीको भूमिका र महत्व असीमित छ । यसले गरिबी र असमानता

हटाउन मद्दत गर्दछ । यसले ग्रहणकारी संयन्त्रको व्यवस्था गर्दछ । समाजमा जनचेतना जगाउन विशेष भूमिका खेल्दछ । सहकारीले विकेन्द्रित नेतृत्वको स्थापना गराउँछ । यसले सामाजिक परिचालन गराउँदछ । सहकारीले गर्दा रोजगारी र आयका अवसर सृजना गर्ने गर्दछ । सहकारीले सदस्यहरूलाई सरल र सहज तरिकाले ऋण उपलब्ध गराउँछ । सहकारीबाट कारोवार गरी उद्यम व्यवसाय गर्नेले आधारभूत आवश्यकता पूरा गरी समाजमा उदाहरणीय बन्न प्रेरणा प्रदान गर्दछ । स्थानीय स्रोत र साधनको प्रयोग गरी विषयगत क्षेत्रको विकास गरी सामाजिक एकता कायम गराउन मद्दत गर्दछ ।

सन् १९९५ को सेप्टेम्बरदेखि अन्तर्राष्ट्रिय सहकारी महासंघबाट सहकारीका सातवटा सिद्धान्तहरू स्वीकृत भएका छन् । ति सिद्धान्तहरू विश्वभरिका सहकारी संस्थाहरूले अनुसरण र पालन गर्नु पर्दछ । सहकारीका सिद्धान्त निम्नानुसार छन् ।

१. स्वेच्छिक तथा खुला सदस्यता,
२. सदस्यहरूद्वारा प्रजातान्त्रिक नियन्त्रण
३. सदस्यहरूको आर्थिक सहभागिता
४. स्वायत्तता र स्वतन्त्रता
५. शिक्षा, तालिम र सूचना
६. सहकारी बिच सहकार्य
७. समुदाय प्रति चासो

सहकारी संस्थाको उद्देश्य र कार्य

१. सहकारीको मूल्य, मान्यता र सिद्धान्तको पालना गर्ने गराउने ।
२. सदस्य र आफ्नो व्यवसायको हित पूर्वाधार तथा सो को बजारीकरण गर्ने गराउने ।
३. सदस्यलाई शिक्षा, सूचना र तालिम प्रदान गर्ने तथा सदस्य संस्था वा संघमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने गराउने ।
४. संस्था वा संघ बिचको पारस्परिक सहयोग अभिवृद्धि गर्ने गराउने ।
५. संस्थाले गर्ने उत्पादन तथा सेवाको मापदण्ड निर्धारण गरी गुणस्तर सुधार, आर्थिक दायित्व र जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
७. आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गर्ने ।
८. संस्थाको व्यवसायिक पूर्वाधार तथा विकास सम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने ।

९. मन्त्रालय रजिष्ट्रार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय सरकारको निर्देशन पालना गर्ने ।
१०. सहकारीको विनियममा उल्लेखित कार्यहरु गर्ने ।

सहकारीको महत्व

समुदायमा सहकारीको स्थापनाले छरिएर रहेको सानो रकमबाट यथेष्ट पूँजी संकलन हुनेगर्दछ । सहकारीको माध्यमबाट गरिब तथा पिछडिएका समुदायले आर्थिक विकास गर्ने अवसर पाउँछन । सहकारीका सदस्यहरुलाई सीपमुलक तालिम प्रदान गरी सदस्यको आयश्रोतमा वृद्धि हुन्छ । नेपालको अर्थतन्त्रमा सहकारीको योगदान ३ प्रतिशत र आर्थिक विकासमा भण्डै १५ प्रतिशत सहयोग पुगेको छ । समुदायमा रहेको निश्क्रिय स्रोत र साधनको उचित परिचालन भएको छ । सहकारी मार्फत केही मात्रामा भए पनि बेरोजगारीको समस्यामा कमी आएको छ । राष्ट्रमा गरिबी निवारणका लागि सहकारीले विशेष योगदान पुऱ्याउन सम्भव छ । नेतृत्वदायी भूमिका निभाउन सहकारीले सहयोग पुऱ्याउँछ । स-साना पूँजीको संकलन गरी उच्चस्तरको व्यवसायमा समेत सहकारीले योगदान पुऱ्याउन सक्दछ । सहकारीको माध्यमबाट स्वतः उत्तरदायित्वको भावना प्रवर्द्धन गर्न तथा आपसी सहकार्य, सहयोग एवं ऐक्यवद्धताको भावना विकास गर्न सहयोग पुगेको छ । यसर्थ न्यून पूँजी भएका तर सहकार्यात्मक सोच भएका व्यक्तिहरुले एक आपसमा सहकार्य गर्ने परिपाटी नै सहकारीको उपज हो ।

सहकारी सुन्दा जति राम्रो छ हाल विभिन्न सहकारीमा समस्या पनि आएको हामीले सुनेका छौं । उत्पादनशील क्षेत्रमा सहकारीको लगानी बढाउन नसक्नु, सहकारीमा वित्तीय अनुशासन कमजोर हुनु, सहकारी ऐन नियम परिमार्जन हुन नसक्नु, सरकारी कर नीति सहकारी मैत्री नहुनु, शिक्षा तालिम र सूचनाको अभाव हुनु, जनचेतनाको कमी हुनु, संस्थागत र संरचनागत केन्द्रीय निकायको अभाव र नियमनकारी निकायको कमजोर अनुगमन प्रक्रिया आदि सहकारीका समस्याहरु हुन । हाल नेपालमा सहकारीप्रति नकरात्मक दृष्टिकोण बढी हुने गरेको छ । समयमा नै सचेत रही सहकारीका मूल्य, मान्यताप्रति प्रतिबद्ध रहेमा सकारात्मक दृष्टिकोण बनाउन सकिन्छ । आफन्त तथा चिनजानका व्यक्तिलाई नियम विपरित ऋण दिने गरेको भए सोको अन्त्य हुनुपर्छ । एउटा मात्रै सहकारीको सदस्य बन्ने र परिवारको एक जनामात्र सदस्य बन्ने, एउटै व्यक्ति एकभन्दा बढी सहकारीको सञ्चालक नबन्ने नियमलाई कडाइका साथ पालना गर्नुपर्दछ । सहकारीको सदस्य बाहेकको ब्यक्ति वा ब्यवसायलाई ऋण दिन बन्द गर्नुपर्छ । हरेक सहकारीको आ-आफ्नो कार्यक्षेत्र हुन्छ । आफ्नो कार्यक्षेत्रभन्दा बाहिरको ब्यक्तिलाई सदस्य नबनाउने र ऋण प्रवाह नगर्ने हो भने

सहकारी उत्तम आर्थिक गतिविधि बन्न पुग्छ ।

सहकारीमा रहेका समस्याहरू समाधान पनि गर्न सकिन्छ । सहकारीको लगानीलाई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रोत्साहित गर्ने, कडा वित्तीय अनुशासन कायम गर्ने । सहकारी ऐन नियमलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्ने, कर नीति र कर प्रशासन सहकारी मैत्री बनाउने, सहकारी सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने, प्रभावकारी मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी बसाल्ने र सुदृढ केन्द्रीय निकायको ब्यवस्था भएमा सहकारीलाई अभि लोकप्रिय र समाज रुपान्तरणमा प्रभावकारी माध्यम बनाउन सकिन्छ भन्ने कुरामा दुई मत रहने छैन ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागाढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८९६४०/५८९६४१

सहकारी विगतदेखि वर्तमान

राजु जैशी

सदस्य, लेखा सुपरिवेक्षण समिति, सनसाइन साकोस

परिचय

शेयर सदस्यहरूद्वारा स-साना पूँजी एकत्रित गरी शेयर सदस्यहरू कै आपसी हित, समान अधिकार र दायित्वका आधारमा कार्य गर्दछन् । सामूहिक क्षमता तथा प्रयासबाट निश्चित उद्देश्य प्राप्त गर्नको लागि सहज एवं सरल हुने भएकोले सहकारीको महत्व अत्यन्त वृहत्तर छ । सहकारीले समुदायमा एकता तथा विकासको भावना सृजना गर्दछ । सामाजिक रुपान्तरण, अर्थतन्त्रमा योगदान, समान आर्थिक अवसर, आर्थिक सशक्तिकरण तथा स्वरोजगारको प्रवर्द्धनमा सहकारीको उल्लेखनीय भूमिका रहन्छ । संबिधानले समेत सहकारीलाई अर्थतन्त्रको आधारभूत स्तम्भ मानेको छ । गरिब, विपन्न, महिला, दलित, जनजाति, सिमान्तकृत तथा सीपयुक्त सदस्यहरूलाई स-साना ऋण लगानी गरी सक्षम सदस्य बनाउन सकिने भएकोले हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख देशमा सहकारीको महत्व अधिक छ ।

प्रारम्भ

सहकारी सन् १८४४ मा वेलायतको रोचडेल शहरबाट शुरु भएको थियो । **ICA (International co-operative Alliance)** को स्थापना सन् १८९५ मा बेल्जियमको **Brussels** शहरमा भएको थियो, जसले सहकारी संस्था संयुक्त स्वामित्व र प्रजातान्त्रिक नियन्त्रणमा रहने उद्यमको माध्यमबाट आफ्ना साझा आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक आवश्यकता एवं आंकाक्षाको अभिप्राप्तिका लागि स्वेच्छाले एकतावद्ध व्यक्तिहरूको स्वायत्त संगठन हो भनी परिभाषित गरेको छ । नेपालमा भने वि.सं. २०१० मा सहकारी विभागको गठन पश्चात वि.सं. २०१३ चैत्र २० गते चितवन जिल्लाको शारदानगरमा नेपाल कै पहिलो बखान बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था स्थापना भएको थियो । सहकारी ऐन २०४८ आषाढ २४ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित भएको थियो जसले पछि कानुनी रुपमा कार्यान्वयनको रूप लिएको हो ।

कानुनी संरक्षण विद्यमान अवस्थामा सहकारी ऐन २०७४, सहकारी नियमावली २०७५, सहकारी मापदण्ड २०६८, साधारण सभा कार्यविधि २०७६, सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण सम्बन्धी निर्देशन (दोश्रो संशोधन) २०७७, बचत तथा ऋणको कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको सुपरिवेक्षण, निर्देशन तथा अनुगमन कार्यविधि २०७७, सहकारी क्षेत्रको वित्तीय प्रतिवेदन ढाँचा (लेखा नीति, लेखा सूची र लेखा मापदण्ड) २०७६, सहकारी प्रवर्द्धन कोष सञ्चालन कार्यविधि २०७६, बचत तथा ऋण सहकारी संस्था सम्बन्धी स्थिरिकरण कोष स्थापना तथा सञ्चालन कार्यविधि २०७६ तथा सहकारी प्रशिक्षण तथा अनुसन्धान केन्द्रको कार्यसञ्चालन कार्यविधि २०७७ रहेका छन् ।

पृष्ठभूमि

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. वि.सं. २०५६/११/०५ मा विधिवत् दर्ता भई वि.सं. २०५६/११/२९ गतेदेखि कारोवार शुरु भएको थियो । सहकारी ऐन २०४८ का अनुसार ४३ जना सदस्यबाट जम्मा रु. ४३००००- शेयर पूँजी संकलन गरी शुभारम्भ गरिएको थियो । हाल कूल सदस्य सङ्ख्या १९ सयभन्दा बढी रहेको छ । स्थापना कालदेखि नै समग्र देशमा सहकारी क्षेत्रमा सृजित आरोह-अवरोह सामना गर्दै वर्तमानसम्म सफल तथा सबल सहकारीको रूपमा स्थापित भएको छ । सहकारी मर्म तथा सिद्धान्त अनुरूप कार्य गर्दै मौजुदासम्म अविच्छिन्न तथा अटल रहेको छ । सहकारी ऐन तथा नियमावलीले प्रदान गरेको अधिकार र जिम्मेवारीपूर्ण रूपमा परिपालना गरेकोले सनसाइन साकोस सुशासनयुक्त सहकारी मध्ये एक हो । हामीले भर्खरै संस्थाको रजत जयन्ती मनाएका छौं जसले आगामी दिनमा संस्थालाई थप उचाइमा पुऱ्याउन कोशेदुङ्गा सावित हुनेछ ।

चुनौती

सहकारी संस्थाहरूले आर्थिक अनुशासन, पारदर्शिता र जवाफदेहितामा जोड दिनुपर्ने विद्यमान आवश्यकता हो । यसमा वित्तीय अनुशासनको ठूलो महत्व छ । सहकारी सञ्चालकहरूमा सहकारी तथा वित्तीय शिक्षा अभावका कारण पनि सहकारी सिद्धान्त एवं नीति अनुरूप सञ्चालन भएका छैनन् । अधिकांश सहकारीले सदस्यहरूलाई वित्तीय साक्षरता प्रदान गर्न असमर्थ भएका कारण सदस्य नाफामुखी बन्ने गरेका थुप्रै दृष्टान्तहरू छन् । नेपालमा विभिन्न विषयगत तथा पेशागत संस्था दर्ता गरी निश्चित सिद्धान्त, नीति तथा मर्म अनुरूप नचले कै कारण सहकारीहरू समस्याग्रस्त छन् । एउटै सदस्य एकै प्रकृतिका धेरै सहकारीहरूमा आवद्ध भएकै कारण सहकारीप्रति अपनत्व नहुने, एकै ब्यक्तिको शेयर रकम अधिक हुनु कारोवार न्यून हुनु, समग्र बचतहरूमा

आवधिक बचतको अनुपात अधिक रहनु, कार्यक्षेत्रको आधारमा शेयरसदस्यहरूलाई समावेश नगर्नु आदि सहकारीको चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।

ऋण तर्फ, विना धितो लगानी हुनु, ठूलो ऋण लगानीलाई प्राथमिकतामा राख्नु, धितो मुल्याङ्कनमा कमजोर रहनु, आयस्रोत अवमूल्यन हुनु, समयमा ऋण फिर्ता नहुनु, अनुगमन र नियमनको कमजोरी, राजनीतिक हस्तक्षेप, सञ्चालकको एकलौटी निर्णय तथा संस्थागत हितभन्दा व्यक्तिगत स्वार्थ प्रेरित आदि कारणहरू नै समग्र सहकारीका चुनौतीहरू हुन् ।

निष्कर्ष

१. सर्वप्रथम नेपाल सरकारले सहकारी नियामक निकायका लागि यस्तो **System** विकसित गरेको जसले कुनै ब्यक्तिको नागरिकता नं. **System** मा दाखिला गर्दा नेपाल अधिराज्यभर कुन-कुन सहकारीको कुन-कुन पदमा आसीन छन् जानकारी प्राप्त गर्न सकियोस् जसले गर्दा एकै ब्यक्ति एकभन्दा बढी सहकारीको शीर्ष पद वा सञ्चालकमा बस्न अयोग्य ठहरिन्छ ।

२.सहकारी विभाग तथा प्राधिकरणलाई थप सशक्त बनाउने जसले मूल्याङ्कन तथा अनुगमनको प्रक्रिया व्यवहारिक र व्यवस्थित बनाउछ ।

३.सम्पूर्ण सदस्यहरूलाई सहकारी शिक्षा प्रदान गर्ने, सचेतना कार्यक्रममार्फत सदस्यलाई निर्णय प्रक्रियामा समावेश गराउने तथा अधिकार र जिम्मेवारीबोध गराउने ।

४.नियमित त्रैमासिक आन्तरिक लेखा परीक्षण प्रभावकारी रूपमा पालना गर्ने जसले संस्थाको हिसाब किताबको सघन विवेचना सहित सत्य तथ्य प्रतिवेदन तयार गर्दछ ।

५.सहकारीलाई प्रविधिमैत्री बनाउँदै लैजानु पर्दछ जस्तै मोवाइल बैकिङ्ग, एस.एम. एस, ए.टी.एम. लगायतका सुविधा अपनाएर वित्तीय कारोवारमा स्वचालित यन्त्र प्रयोगमा ल्याउनु पर्दछ ।

६. सहकारी सदस्यहरूलाई नियमित बचत प्रोत्साहन गर्नु जसले आवधिक बचतको भारलाई न्यून गर्दछ ।

७. स-साना तथा मझौला प्रकृतिका ऋण लगानीलाई जोड दिने जसले खराव ऋणको भारलाई न्यूनिकरण गर्दछ ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८२६४०/५८२६४१

सम्मानामा सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

गुरु प्रसाद ज्ञवाली
पोखरा १०, अन्नपूर्णटोल, कास्की ।

विगत २५ वर्षदेखि निरन्तर आफ्ना शेयर सदस्यहरूलाई सहकारीको भावना र उद्देश्य अनुसार सेवा दिँदै आईरहेको यस, सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि., पोखरा ८, नागढुङ्गाले रजत जयन्तीको सु-अवसरमा प्रकाशन गर्न गईरहेको सनसाइन स्मारिका २०८२ मा पूर्व प्रबन्धकको दृष्टिमा सनसाइन साकोस शिर्षकमा आफ्ना संक्षिप्त बिचार राख्न पाउँदा अत्यन्त खुशी लागेको छ । रजत जयन्ती बर्षको संस्था र संस्थाका सम्पूर्ण शेयर सदस्य महानुभावहरूमा शुभकामनाका साथै उत्तरोत्तर प्रगतिको हार्दिक कामना गर्दछु । २०३० सालदेखि २०७० सालसम्मको कूल ४८ बर्षे लामो मेरो नोकरी अविधिको तुलनामा यस संस्थामा ब्यतित भण्डै ३ बर्ष (एक महिनाले कम) कार्यकाल त्यति लामो मान्न सकिदैन ता पनि मलाई सो समय ३ महिना जस्तो पनि नलागी बडो प्रशन्नतापूर्वक ब्यतित भएको ब्यहोरा बिनम्रतापूर्वक उल्लेख गर्न चाहन्छु । जसको कारण नियामक निकायहरु, सञ्चालक समिति, बिभिन्न उपसमितिहरू, शेयर सदस्यज्यूहरूको निर्देशन, सहयोग र सुभाबको साथै कर्मचारी भाई बहिनीहरूको हरपलको साथ सहयोग जस्ता संस्था र सम्बद्ध ब्यक्तिहरूका सहयोग नै कारक थिए जस्तो लाग्दछ । एक महिने करार अविधि बाँकी रहँदा रहँदै एवं थप कार्यकाल बढाईने आश्वासन हुँदाहुँदै एउटा विकास बैंकको प्रमुख कार्यकारीको हैसियतले सेवागर्ने अवसर प्राप्त भएकाले यस संस्थाबाट स्वेच्छाले अपर्भट राजीनामा पेश गर्नुपरेको थियो । त्यस कारणले संस्थालाई छोटो समयको निमित्त परेको असरप्रति क्षमा प्रार्थी बनैपछि । साथै संस्थाले कर्मचारीको वृत्ति विकासमा बाधा नपुऱ्याउने उद्देश्यले तत्काल राजीनामा स्वीकृत गरिदिएकोमा धन्यबाद ब्यक्त गर्दछु ।

नेपाल बैंक लिमिटेडको सत्ताईस बर्षे सेवा अविधि पूरा गरी आफ्नै स्वतन्त्र पेशा अपनाउने योजना गर्दागर्दै ८ र ९ महिना ब्यतित भैसकेका थिए । यसै समयमा यस सनसाइन सहकारीका

तत्कालिन अध्यक्ष श्री गजकुमारी गुरुडज्यू सहितका अन्य ३/४ जनाको टोलीले मेरो घरमै आई संस्थाको प्रबन्धक पदमा सेवा गर्ने प्रस्ताव ल्याउनुभयो । मैले संस्थाको अन्य शेयर सदस्यहरूको सरहको शेयर किन्ने प्रस्तावको कुरा नमिल्दा सेवामा रहने प्रस्तावको कुरा अनिर्णित रह्यो । सोको तीन महिनापछि मेरी श्रीमतीको नाममा शेयर खरिदगर्ने स्वीकृति सहितको प्रस्ताव पश्चात मैले संस्थामा मिति २०६१ मंसिर ९ गतेदेखि २०६४ असोज २२ सम्म करार सेवा अन्तर्गत प्रबन्धकको हैसियतमा कार्यभार सम्हाल्ने अवसर प्राप्त भएको थियो ।

२०५६ साल फाल्गुण ५ गते स्थापित संस्थामा मैले प्रवेश गर्ने बखत संस्थाप्रतिको शेयर सदस्यहरूको विश्वास र कारोवार गर्ने बानीको विकास क्रमशः बढ्दै जाने क्रममा थियो । त्यसैले समिति र कार्यरत कर्मचारीहरूको प्रयासले नागढुंगा अवस्थित केन्द्रीय कार्यालय र अमरसिंहचोक अवस्थित सम्पर्क कार्यालयमा गरी बचत संकलन करिब रु ८ / ९ करोड र त्यसै अनुपातमा कर्जा लगानीमा रहेको थियो । स्मरण रहोस् त्यसबेला कर्जालगानीको आधारमा निक्षेप उठाउने र साना साना कर्जाहरू स्विकृत गरिन्थ्यो । प्रायः सबैजसो सहकारी संस्थाहरू अनुरूप यस संस्थामा पनि लेखा प्रणालीलाई पारम्परिक लेजर प्रणाली र आंशिकरूपमा इजी सफ्टवेयर प्रणालीमा समेत राख्ने गरिन्थ्यो तापनि मुख्य आधारभने लेजर प्रणालीलाई नै दिइएको थियो । पूराना बैंकहरूमा समेत सफ्टवेयर प्रणालीले पूर्णरूपमा प्रवेश गरिनसकेको अवस्था पनि यस संस्थानले आंशिक मात्रामा भएपनि सो प्रणालीको समेत प्रयोग गरी कारोवारलाई छिटोछरितो र भरपर्दो बनाउन प्रयत्नरत थियो । निक्षेप संकलनको प्रमुख र भरपर्दो श्रोत बजार प्रतिनिधिहरूबाट दैनिक संकलित रकम र मुद्धति रकम हुन्थ्यो । कास्की जिल्लाभर कार्यक्षेत्र रहेको यस संस्थामा रु ८ / १० लाखका ऋण सापटी स्विकृत गरिने प्रचलनलाई २०६१/६२ सालतिरबाट बजारको माग र आवश्यकतालाई महशुस गरी तथा निक्षेप संकलनको बढ्दो राशीलाई समेत ध्यानमा राखी १० / १५ लाखसम्म पुऱ्याउने अभ्यास थालियो । यसलेगर्दा कर्जा सापटिको आयतन बढ्दै गई ३ बर्षको अन्तरालमा १३ / १४ करोडसम्म पुऱ्याउन संस्थाले सफलता पाएको थियो । यसमा सञ्चालक समितिले तय गरेको नीति, शेयर सदस्यहरूको विश्वास र कर्मचारीहरूको अनुशासित एवं सहयोगपूर्ण ब्यवहार नै प्रमुख थिए भने यी तीनै पक्षको बिचमा रही पुलको कार्यगर्ने जिम्मेवारी प्रबन्धकको हैसियतले मैले पूरा गरेको महशुस गरेको अनुभव गरेको छु । यसको प्रत्यक्षदर्शी निर्णयक स्वयम् शेयर सदस्यज्यूहरू नै हुनुहुन्छ ।

सँगसँगै बसेपछि कहिले हाँसो लाग्छ भने कहिले कुइना ठोक्किन पनि सक्छन् । त्यसरी नै संस्थामा

लामो समयसम्म कार्यरत रहँदा कहिले खुशीको क्षण आईलाग्छ भने कहिले आफ्नो वा अरुको मन दुखाउने क्षण पनि आउने रहेछ तर मैले अत्यन्तै हर्षका साथ के भन्छु भने मेरो मन चित्त दुखाउने क्षण आउँदै आएन, बरु खुशी हुन पाउने क्षणमात्र आइरहे ।

एकदिन म आफ्नो कार्यक्षमा काम गरेर बसिरहेको थिएँ । अध्यक्षज्यू मेरो अगाडिको मेचमा हाँस्दै बस्नुभयो । भलाकुसारी गरियो, सबै ठिकठाक थियो । एकैछिनमा उहाँले भन्नुभयो तपाईंलाई मैले यत्तिको सोचेको थिइन । मैले के भयो र मैले कुनै गल्ती गरेजस्तो त लाग्दैन त भन्दै आश्चर्य जनाएँ । उहाँले त्यस्तो होइन तपाईं ठूलो संस्थामा ठूला-ठूला ग्राहकहरु सँगको सँगत गरिसक्नु भएको मान्छेले सानो संस्थाका शेयर सदस्यहरु सँग देखाउनु भएको पारस्परिक सद्भाव र व्यवहारले मलाई आश्चर्य चकित बनाएको छ । यसले मलाई ज्यादै खुशी लागेको थियो । त्यसो त मैले यसपूर्व कार्यरत कार्यालयमा पनि आफूसँग काम पर्ने ग्राहकहरुसँग कहिल्यै जानीजानी रुखो व्यवहार गर्ने गरे कै थिइन र भन्नु सहकारीमा त हरेक शेयर सदस्यको हैसियत एकैप्रकारको हुन्छ भन्ने ब्यहोराको ज्ञान नभएको पनि त होइन तर पनि प्रशंसाको भोक त मिठो पो हुनेरहेछ ।

त्यस्तै खुशीको अविश्रमणीय अर्को घटना पनि मलाई उल्लेख गर्न मनलाग्यो । एक बर्ष अगाडि नयाँ खुल्न प्रस्थावित निलगिरी विकास बैंकको प्रमुख कार्यकारी अधिकृतको निमित्त ब्यक्तिगत विवरण (**Biodata**) उपलब्ध गराईएको प्रस्ताव नेपाल राष्ट्रबैंकबाट स्विकृत भई आएकोले मैले सहकारीको प्रबन्धकको हैसियतमा कार्यरत रहिरहनुभन्दा विकास बैंकको उक्त पदमा सेवागर्नु उपयुक्त ठहर्नाएकाले संस्थाबाट अपभर्षट राजीनामा गर्नुपर्ने अवस्था आइलाग्यो । सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.ले मलाई प्रदान गरेको नियुक्तिको नविकृत करारपत्रमा सेवाबाट स्वेच्छाले अलग हुनुपरे ३ महिनाभन्दा अगावै जानकारी गराउनुपर्ने प्रावधानको उल्लङ्घन हुन पुगेको थियो । नियुक्तिको प्रावधानलाई उल्लङ्घन हुन नदिइ एक महिनाको तलब भत्ता कट्टा गर्नुको साथै संस्थागत बिदाइ समेत गरिएको थिएन तर सबै सञ्चालक र कर्मचारीहरुबाट ब्यक्तिगत रुपमा खर्च ब्यहोर्ने गरी विदाई गरिएको थियो । यस घटनाले मलाई सुविधाबाट बञ्चित हुनुपरेको तथा संस्थागत बिदाई नगरिएको बिषयलाई रत्तिभर दःख लाग्नुभन्दा पनि सञ्चालक कर्मचारीले दर्शाईएको सम्मान र स्नेहप्रति ज्यादै गौरवान्वीत बनाएको थियो । यस्ता सुखद क्षणहरु धेरैछन् तर सबै उल्लेख गर्न संभव पनि छैन ।

सँधै सुखद क्षणमात्र प्राप्त भईरहन्छन् भन्ने पनि छैन । यस संस्थामा कार्यरत रहँदा केही नमिठा

घटनाहरूको सामना पनि गर्नु परेको थियो ।

संस्थामा कार्यरत रहन थालेको केही दिन मै संस्थाबाट कर्जा सापटी लिने तर निर्धारित समय भित्रै कर्जा किस्ता चुक्ता नगर्ने ऋणीहरूलाई ताकेतापत्र लेख्ने क्रममा एकजना कुनै बिद्यालयकी प्रिन्सिपललाई (नाम बिर्सिएँ) पनि ताकेतापत्र लेखी बुझाउन पठाईएछ । उहाँको कार्यालय मै कर्जा नियमित गर्न लेखिएको बिषयले प्रतिष्ठामा धक्का लागेको महशुस भएछ क्यारे समितिका केही सदस्यहरूमाफत दवाब पनि नआएको त हैन तर पनि म पत्र फिर्ता लिने पक्षमा रहिन । फलस्वरुप उहाँले केही नगद रकम र शेयर रकम समेत मिलाई कर्जा चुक्तागरी संस्थाबाट अलग हुनु भयो जुन संस्थाको निमित्त शुभ कार्य थिएन तर उहाँको ब्यवहारले त्यो अवस्था सिर्जित भएको थियो ।

एकजना बजार प्रतिनिधि (लामो समय भई सकेकाले उहाँको पनि नाम बिर्सैँ) कर्मचारीले शेयर सदस्यहरूबाट उठाएको यथार्थ रकम संस्थामा नबुझाई आफैँले चलाउने तर पछि रुजु गर्दा नमिलेको रकम सजिलै क्षतिपूर्ति गरिदिने क्रम दोहरिएकाले संस्था प्रतिको विश्वसनियता घटेर जाने हुँदा त्यसो नगर्न पटक-पटक मैले सम्भाउँदा पनि नमानेकाले निजलाई सेवाबाट बर्खास्त गर्न सञ्चालक समितिमा सिफारिस गर्नुपरेको क्षण अहिले पनि भल्भली याद आउँछ । उपरोक्त दुबै घटना नहुनु पर्ने हो तर हुन पुगेकोमा पछुतो लाग्नु बाहेक अरु के नै रहन्छ र ?

अन्तमा संस्थासँगको निरन्तर सम्बन्ध कायम मात्र हैन पछि संस्थाले शेयर खोलेको समयमा सक्दो शेयर खरिद गरी सानोतिनो कारोवार समेत गर्दै आएको छु ।

अस्तु ।

सहकारीमा नियामकीय मापदण्डको प्रभाव

रोशन पौडेल

शेयर सदस्य तथा पूर्व व्यवस्थापक
सनसाइन साकोस, पोखरा, कास्की
(हाल राष्ट्रिय सहकारी बैंक लि.)

सदस्यहरूको सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक उन्नयन गर्न समुदायमा आधारित सदस्य केन्द्रित लोकतान्त्रिक र स्वशासित संस्था नै सहकारी हो । सहकारी ऐन २०७४ को प्रस्तावनामा भएको व्यवस्था, सहकारीका मूल मर्म र सिद्धान्तहरू सुन्दा, पढ्दा र बुझ्दा वास्तव मै सहकारी क्षेत्र र सहकारी व्यवसाय जति सुन्दर व्यवसाय अरु हुनै सक्दैन । देशको दूर-दराज गाउँ-वस्तीहरू जहाँ वित्तीय कारोबार गर्नु भनेको साहु-महाजनसँग मात्रै हो भन्ने बुझाई थियो । त्यसलाई धेरै हदसम्म न्यूनिकरण गर्ने साथै श्रमिक, न्यून आय भएका समूह तथा सीमान्तकृत समुदायसम्म वित्तीय पहुँच पुऱ्याउने सन्दर्भमा सहकारी क्षेत्रको उल्लेख्य भूमिका रहेको यथार्थमा सायदै कसैको दुइमत नरहला ।

राज्यको ३ खम्बा मध्ये एक खम्बाको हिस्सा ओगटेको सहकारी अभियानमा पछिल्लो समय जे-जस्ता समस्या र चुनौतीहरू देखापरे, यसले सहकारीको स्व-नियमनको अवधारणा माथि जबरजस्त बहसको विषय बनाइदियो । सहकारी सिद्धान्तहरूको पालना नगर्ने, सहकारीलाई ब्यक्ति केन्द्रित सञ्चालन गर्न , आर्थिक अनुशासनको पालना नगर्ने, लोकतान्त्रिक नियन्त्रणको सिद्धान्तलाई अस्विकार गर्ने, पल्स मापदण्ड बमोजिम सञ्चालन नगर्ने केही सहकारीहरूका कारण आज समग्र सहकारी क्षेत्र अविश्वासको भूमरीमा परेको छ । संस्थाको नेतृत्वमा रहेका सञ्चालक, पदाधिकारी तथा उच्च व्यवस्थापनले उच्च नैतिक चरित्र सहित वित्तीय अनुशासन र पारदर्शिता कायम गर्ने, सहकारी ऐन, विनियम तथा कार्यविधिको पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने र सदस्य मैत्री वित्तीय तथा गैरवित्तीय क्रियाकलाप मार्फत सदस्यहरूको विश्वास आर्जन गर्नुपर्ने अवस्थामा स्व-नियमनको नाममा वित्तीय पारदर्शिता तथा अनुशासनबाट च्युत हुन पुगे । सदस्यहरूले सहकारीमा राखेको बचत

फिर्ता नपाएको, बचतको दुरुपयोग गरेको लगायतका खबरहरू आउन थालेपछि त्यो हावा देशभरी फैलियो र केही सहकारीहरूले गरेको बदमासीको शिकार आज समग्र सहकारी क्षेत्र हुनुपरेको छ ।

सहकारी क्षेत्रलाई सबल, सक्षम, पारदर्शी बनाउदै सहकारी अभियान मार्फत समृद्ध राष्ट्रनिर्माण गर्ने नारा सहित अगाडि बढेका हाम्रा सहकारी अभियान्ताहरू पनि सहकारीमा रहेको समस्याको मूल जरा पहिचान गर्ने र सोको समाधान गर्ने भन्दा बढी सहकारीमा नियमन नभएकोले समस्या आएको भन्दै नियमन हुनुपर्नेमा केन्द्रित हुन थाले । सहकारी ऐनको पूर्ण कार्यान्वयन हुन नसकिरहेको अवस्थामा नेपाल सरकारले सहकारी ऐन संसोधन गरी ऐनमा भएका व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न लिएको कदम स्वागतयोग्य भएतापनि सो को कार्यान्वयन यथार्थमा हुन्छ या विगतमा जस्तै अक्षरमा सीमित हुन्छ त्यो समयले नै बताउला । भलै सहकारी ऐन संसोधन गर्दै बचत तथा ऋणको मुख्य कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाको नियमन गर्न अधिकारप्राप्त राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणको व्यवस्था भएको र सो सँगै २०८२ जेठ ०९ मा नियामकीय मापदण्ड २०८२ जारी भए सँगै पुनः बहस तातेको छ । नियामकीय मापदण्डको पूर्ण कार्यान्वयनमा आंशका रहेपनि मापदण्डको कार्यान्वयनमा प्राधिकरणले आगामी दिनमा लिने नीतिले सहकारी क्षेत्रको दिशा-निर्देश पक्कै गर्नेछ । नियामकीय मापदण्डले सहकारी क्षेत्रमा तपसिल बमोजिमका विषयहरूमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने देखिन्छ ।

१) स्रोत संकलन र परिचालन

सहकारी संस्थाले प्राथमिक पूँजीकोषको १५ गुणासम्म बचत संकलन गर्न सक्ने व्यवस्था यस अगावै रहेको भएतापनि हाल प्रति सदस्य बचत सीमा प्राथमिक पूँजीकोषको १० प्रतिशत कायम हुँदा एकै सदस्यबाट ठूलो बचत लिने अथवा अधिकेन्द्रित स्रोत संकलन जोखिम कम गर्ने उद्देश्य राखेको देखिन्छ । तथापी पुरानो बचतलाई समेत एकवर्ष भित्र सोही सीमाभित्र कायम गर्नुपर्ने भएकोले संस्थाले आफ्नो बचतको गहन विश्लेषण गरी बचत फिर्ता तथा तरलता व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । प्रति सदस्य ऋण लगानी सीमा प्राथमिक पूँजीकोषको १० प्रतिशतबाट बढाएर १५ प्रतिशतसम्म वृद्धि गरिनुले संस्थाको ऋण परिचालन क्षमता बढाएको छ । जसले संस्थाबाट प्रवाह हुने ऋणमा सहजता देखिएको भएतापनि सीमित व्यक्तिहरूमा ठूलो ऋण लगानी हुने र ऋण अधिकेन्द्रित जोखिम उत्पन्न हुनसक्ने तर्फ सावधानीका साथ संस्थाले लगानीमा विविधिकरण गर्दै धेरै सदस्यलाई सुरक्षित लगानी गर्ने संयन्त्रको विकास गर्नु जरुरी देखिन्छ । त्यस्तै बिना धितो ऋण प्रवाह गर्दा कमिमा दुईजना सदस्यको जमानी

लिई बचतको ५ गुणा वा अधिकतम् ३ लाख (जुन कम हुन्छ) सम्म लगानी गर्ने व्यवस्था गरेको छ । जसले बिनाधितो ऋणको अधिकतम् सीमा ३ लाख रहने र आफ्नै संस्थामा बचत कारोबार गर्न प्रोत्साहन हुने देखिन्छ । सञ्चालकलाई समेत सोही व्यवस्था साथै बचत सुरक्षणमा बाहेक ऋण लिन नपाउने व्यवस्थाले संस्थामा सुशासन कायम गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ । घरजग्गा खरिद गर्दा न्यूनतम् पूँजी अनुपात कायम गरेको, लगातार तीन वर्ष नाफामा रहेको अवस्थामा प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशत वा जगेडा कोषको बढीमा ५० प्रतिशत (जुन कम हुन्छ) सम्म कार्यालय प्रयोजनका लागि मात्र खरिद गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । उक्त शर्त विपरित भएमा सो बराबरको रकम प्राथमिक पूँजीबाट घटाउनुपर्ने व्यवस्था समेत गरेकोले संस्थागत क्षमता सबल रहेको अवस्थामा मात्र कार्यालय प्रयोजनका लागि घरजग्गा खरिद/निर्माण गर्नुपर्नेमा जोड दिन खोजेको छ । ठूलो कारोबार गर्ने संस्थाले कूल ऋणको न्यूनतम् ५० प्रतिशत ऋण उत्पादनमूलक क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्थाले सहकारीलाई उत्पादनमा जोड्ने लक्ष्य लिएको भएतापनि संस्थाले २०८३ असार मसान्तसम्म उक्त सीमाभित्र कायम गर्न चुनौतीपूर्ण देखिन्छ । संस्थालाई कूल वासलातको ५ प्रतिशतभन्दा बढी ऋण लिन नपाउने व्यवस्था गरेकोले केही संस्थालाई तरलता व्यवस्थापन साथै व्यवसाय विस्तारमा समेत प्रभाव पार्न सक्ने देखिन्छ । धितो सकार गर्ने व्यवस्थालाई स्पष्ट बनाउँदै ऋण हिसाब वा धितोको मूल्य जुन कम छ, सो मूल्यमा सकार गर्न सकिने व्यवस्था गरेकोले ऋण असुलीमा संस्थालाई केही राहत पक्कै मिल्नेछ ।

२) पूँजी कोष सम्बन्धी व्यवस्था

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा पूँजीकोष पर्याप्तता अनुपात धेरै समय अगावै कार्यान्वयनमा आइसकेको भएतापनि सहकारी क्षेत्रमा यो विल्कुल नयाँ विषय रहेकोले यसमा संस्थाहरूको विशेष चासो रहेको देखिन्छ । मुख्यतः पूँजी कोष पर्याप्तताले सम्बन्धित सहकारी संस्थाको सक्षमता र सबलता देखाउने साथै संस्थाको जोखिम वहन क्षमता समेत मापन गर्ने हुँदा नियामकीय निकायले पूँजीकोषको पर्याप्ततालाई नियमनको प्रमुख मापदण्ड बनाउन खोजेको स्पष्ट देखिन्छ । हाल भएको व्यवस्थाबमोजिम सहकारी संस्थाहरूले कूल जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम् ४ प्रतिशत प्राथमिक पूँजी अनुपात कायम गर्नुपर्ने हुन्छ भने २५ करोडभन्दा बढी बचत वा ऋण बक्यौता रहेको ठूलो कारोबार गर्ने संस्थाले न्यूनतम् प्राथमिक पूँजी अनुपातको अतिरिक्त पूरक पूँजी मापन गरी कूल जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम् ८ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । सामान्यतया सहकारीको विवरण लिएर पूँजी अनुपात हिसाब गर्दा पुग्ने जस्तो देखिएको

भएता पनि धेरैजसो सहकारीहरूले नियमानुसार ऋणको वर्गीकरण नगरेको र ऋण सुरक्षण कोषमा रकम व्यवस्था नगरेको देखिन्छ । यसको प्रभाव नियमानुसार ऋण सुरक्षण कोषमा रकम व्यवस्था गरे पश्चात धेरैजसो सहकारीलाई केही वर्ष न्यूनतम पूँजी अनुपात कायम गर्न सहज हुनेछैन ।

३) ऋण नोक्सानी वर्गीकरण

WOCCU ले प्रतिपादन गरेको पल्स अनुगमन प्रणालीमा ऋणलाई मुख्यतया :

१) १२ महिनाभन्दा बढी समयले भाखा नाघेको ऋण (जसमा १०० प्रतिशत ऋण नोक्सानी व्यवस्था)
 २) १ देखि १२ महिनासम्म भाखा नाघेको ऋण (जसमा ३५ प्रतिशत ऋण नोक्सानी व्यवस्था रहेको) गरी दुई भागमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ । नेपालमा सो सँगै असल ऋण र १ महिनासम्म भाखा नाघेको ऋणलाई समेत १ प्रतिशत ऋण नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा रहेको देखिन्छ । प्राधिकरणबाट जारी मापदण्डले ऋण नोक्सानी व्यवस्थालाई थप वैज्ञानिक र व्यवहारिक बनाउँदै चार भागमा वर्गीकरण गरेको छ : जसमा १) भाखा ननाघेको वा भाखा नाघी ३ महिना व्यतित नभएको ऋणलाई, असल ऋणमा वर्गीकरण गरी १ प्रतिशत, २) ३ देखि ६ महिनासम्म भाखा नाघेको ऋणलाई, कमसल ऋणमा वर्गीकरण गरी २५ प्रतिशत, ३) ६ देखि १२ महिनासम्म भाखा नाघेको ऋणलाई, शंकास्पद ऋणमा वर्गीकरण गरी ५० प्रतिशत र ४) १२ महिनाभन्दा बढीले भाखा नाघेको ऋणलाई, खराब ऋणमा वर्गीकरण गरी १०० प्रतिशत ऋण नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याएको देखिन्छ । मुख्यतया प्राधिकरणले सहकारी संस्थाहरूलाई नियमानुसार ऋण नोक्सानी व्यवस्था पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेतापनि सहकारी संस्थाहरूले यसको महत्व बुझी संस्थालाई सबल, सक्षम र न्यून जोखिम रहेको सुरक्षित संस्था बनाउन अनिवार्यरूपमा यसको पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । जसले केही वर्ष नाफामा दबाब सिर्जना गर्ने वा घाटा नै हुने अवस्था रहेतापनि संस्थाले यो व्यवस्थालाई पूर्ण कार्यान्वयन गर्नुको विकल्प छैन ।

४) तरल सम्पत्ति गणना

सहकारी संस्थाले कूल बचतको १५ प्रतिशत तरलता कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था यथावत रहेको छ । तरलता गणना विधिलाई स्पष्ट बनाइएको छ । जसमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था र इजाजतपत्र प्राप्त राष्ट्रिय सहकारी बैंकमा रहेको निक्षेपलाई बाहेक अन्य संघ/संस्थामा रहेको बचतलाई तरलता गणना नगर्ने र गरेको भए मापदण्ड बमोजिम दुई वर्ष भित्र सिमाभित्र कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेकोले सो को प्रभाव संघहरूमा नगद प्रवाहमा दबाब

सिर्जना हुने देखिन्छ । सहकारी क्षेत्रको बचतको ठूलो हिस्सा विभिन्न संघहरूमा समेत रहेकोले सो संघहरूमा नगद प्रवाहमा पर्न सक्ने दबाबको पूर्व आंकलन गरी सहकारी संस्थाहरूले समय मै तरलता व्यवस्थापनका लागि आवश्यक योजना निर्माण गर्नेतथा सहकारीले सो संघहरूमा राखेको बचतको एकाग्रता कम गर्दै बचत विविधिकरण मार्फत जोखिम न्यूनिकरणमा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ ।

५) संस्थागत सुशासन र सदस्य संरक्षण सम्बन्धी

सहकारी संस्थालाई सदस्य मैत्री बनाउँदै व्यवस्थित ढंगले पारदर्शीरूपमा सञ्चालन गर्न नसक्दा देखिएका समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्न सहकारी ऐनमा संसोधन गरिनुका साथै मापदण्ड जारी गरेको पाइन्छ । सहकारी ऐनमा भएको संशोधनले सञ्चालक समितिको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्ष र लेखा समिति संयोजक पदमा दुई कार्यकाल भन्दा बढी बस्न नमिल्ने, लाभांशको दर शेयर पूँजीको अधिकतम १५ प्रतिशत भन्दा बढी वितरण गर्न नपाउने, कर्जा सूचना केन्द्र र निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषको सदस्यता लिनुपर्ने लगायतका व्यवस्थाहरू गरेको छ । सहकारी संस्थाहरूले सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि विनियम तथा कार्यविधिहरूमा संसोधन गरी नीतिगत व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । मापदण्ड जारी भएसँगै व्यवस्थापकको समेत शैक्षिक योग्यता तोकिएको र पदावधि एकपटकमा ४ वर्षको रहने गरी एकै संस्थामा अधिकतम २ पटक कार्यकाल रहन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । सहकारी संस्थाहरूलाई थप व्यवसायिक तथा दक्ष जनशक्तियुक्त बनाउने प्रयास स्वागतयोग्य भएतापनि यसले विशेषत ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका संस्थाहरूमा दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न असहज हुन सक्ने देखिन्छ । समय मै संस्थाले व्यवस्थापकको उत्तराधिकारीको रूपमा कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्नुका साथै नेतृत्व तयार गर्न योजना सहित अगाडि बढ्नुपर्ने हुन्छ । नियमनकारी निकायमा नियमानुसार रिपोर्टिङ गर्नुपर्ने, सदस्यहरूलाई सूचनाको हक सहित सुसूचित गर्नुपर्ने, कर्जा सूचना केन्द्रको सदस्यता लिई नियमानुसार सूचना लिने दिने व्यवस्था आदिले संस्थागत सुशासन कायम गर्न प्रभावकारी हुने विश्वास लिन सकिन्छ ।

“एकका लागि सबै र सबैका लागि एक” भन्ने सहकारीको मूल नारामा आधारित रही संस्थाहरूले समुदायमा आधारित सामाजिक व्यवसायमार्फत सदस्य सेवा प्रदान गरिरहेका छन् । राज्यका निकाय र सहकारी अभियान मार्फत सहकारीको मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त आम जनमानसमा पुऱ्याउन सकिएमा स्थानीय पूँजी र सीपको सदुपयोगबाट समृद्ध राष्ट्र निर्माण गर्न सहकारी अभियान सफल हुनेछ ।

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

पोखरा-८, नागाढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८९६४०/५८९६४१

सहकारी संस्थामा सुशासन : आवश्यकता र चुनौती

बुद्धि प्रसाद गुरुड
व्यवस्थापक, सनसाइन साकोस

परिचय

सहकारी संस्था नाफा केन्द्रित नभई सदस्य केन्द्रित संस्था हो। अन्तर्राष्ट्रिय सहकारी सङ्घ (ICA) द्वारा निर्दिष्ट सात सिद्धान्तहरू नै यसका मूल आधारस्तम्भ हुन्। स्वेच्छिक तथा खुला सदस्यता, सदस्यद्वारा प्रजातान्त्रिक नियन्त्रण, सदस्यहरूद्वारा आर्थिक सहभागिता, स्वायत्तता र स्वतन्त्रता, शिक्षा, तालिम र सूचना सहकारी बिच सहयोग र समुदायप्रतिको दायित्व यी सिद्धान्तहरूले सहकारीलाई केवल व्यवसायिक गर्ने संस्था नभई सामाजिक मूल्य र प्रजातान्त्रिक अभ्यासमा आधारित संगठनको रूपमा परिभाषित गर्दछ। वाणिज्य बैंक तथा कम्पनी जस्तो शेयरधनीलाई मात्र लाभ दिने उद्देश्य नभई, सहकारीले आफ्ना सदस्यहरूको आवश्यकता र हितलाई सर्वोपरी प्राथमिकतामा राखेको हुन्छ। सहकारीमा निर्णय प्रक्रिया “एक सदस्य, एक मत” को आधारमा हुन्छ, जसले समानता र सहभागितालाई सुनिश्चित गर्छ भने नाफामुखी कम्पनीहरूमा निर्णय पूँजीको आधारमा हुन्छ। सदस्यहरूको आर्थिक र सामाजिक जीवन सुधार्न शिक्षा, तालिम र समुदाय विकासलाई सहकारीहरूले महत्व दिएको हुन्छ जुन व्यवसायिक संस्थाहरूको प्राथमिकतामा पर्दैन। यसरी लोकतान्त्रिक नियन्त्रण, समान सहभागिता, समुदाय लगायत वातावरणप्रतिको दायित्वका कारण सहकारी संस्था अन्य साधारण व्यवसायिक वा सरकारी संस्थाभन्दा विशिष्ट र अलग्गै देखिन्छ।

सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणको चरणमा नेपालमा सहकारी संस्थाहरू समावेशी विकास, गरिबी न्यूनीकरण र समुदाय सशक्तिकरणको एउटा प्रभावकारी माध्यमको रूपमा लिइएको छ। देशभर हाल ३० हजारभन्दा बढी सहकारी दर्ता भइसकेका छन्। जसले लाखौं सदस्यहरूलाई सेवा पुऱ्याइरहेका छन्। यस्ता संस्थाको योगदान प्रशंसनीय भएता पनि पछिल्लो समय यहाँसम्म आईपुग्दा पनि सहकारीमा व्यवस्थापकीय कमजोरी, पारदर्शिताको अभाव, राजनीतिक हस्तक्षेप र आन्तरिक

नियन्त्रणको कमजोरीजस्ता समस्या देखापरि नै रहेका देखिएका छन् । जसले सुशासनप्रतिको चिन्ता बढाएको हो । यस अवस्थामा सहकारीमा सुशासन कायम गर्नु अत्यावश्यक बनिसकेको छ । जवाफदेहिता, पारदर्शिता, सहभागिता र कानूनको शासन सुनिश्चित गर्नु सहकारीको दिगोपनाका साथै सर्वसाधारणको विश्वास कायम राख्न अपरिहार्य देखिन्छ । सहकारी क्षेत्रमा सुशासनको अवस्था, चुनौती र सम्भावनालाई विश्लेषण गरी आजको आवश्यकताका रूपमा सुशासनको महत्वलाई उजागर गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

पृष्ठभूमि

सुशासन भन्नाले सार्वजनिक मामिलाहरूको सञ्चालन, स्रोत साधनहरूको उचित व्यवस्थापन तथा नागरिकका अधिकारहरूको सुनिश्चितता यस्तो ढङ्गले गरिनु पर्ने हो जुन जवाफदेही, पारदर्शी, समावेशी, सहभागितामूलक र न्यायोचित रहेको हुन्छ । संयुक्त राष्ट्रसंघ विकास कार्यक्रम (UNDP) ले सुशासनका मुख्य तत्वहरूमा पारदर्शिता, जवाफदेहिता, सहभागिता, कानुनी शासन, प्रतिक्रियाशीलता र प्रभावकारितालाई समावेश गरेको छ । यी सिद्धान्तहरू सहकारी संस्थाहरूमा पनि लागू हुन्छन् जसको मूल आधार नै लोकतान्त्रिक मूल्य र सदस्यहरूको सक्रिय सहभागिता गराउनु हो ।

नेपालको कानुनी संरचनाले सहकारी क्षेत्रमा सुशासनको महत्वलाई स्वीकार गरेको छ । सहकारी ऐन २०७४ मा लोकतान्त्रिक व्यवस्थापन, सदस्य नियन्त्रण, नियमित लेखापरीक्षण र पारदर्शिता अनिवार्य गराएको छ । साथै नेपालको संविधान (२०७२) अन्तर्गत धारा ५१ (ज) ले सहकारी केन्द्रित आर्थिक विकासलाई राज्यको नीति बनाएको छ । यसैले सहकारी आन्दोलनमा सुशासनका सिद्धान्तको समावेश गरिनु कानुनी रूपमा अनिवार्य मात्र नभएर दिगो विकासका लागि अपरिहार्य छ ।

सहकारीहरूको वर्तमान अवस्था

नेपालमा सहकारी आन्दोलनका पछिल्ला केही दशकहरूमा उल्लेखनीय रूपमा सङ्ख्या विस्तार भएको छ । सहकारी विभागको २०८० को तथ्याङ्क अनुसार देशभर ३१ हजारभन्दा बढी सहकारी संस्थाहरू दर्ता भएका छन् । जसले एक लाखभन्दा बढी जनशक्तिलाई प्रत्यक्ष रोजगारी प्रदान गर्दै आएका छन् र कृषि, बचत तथा ऋण, दुग्ध तथा बहुप्रयोजन, उपभोग्य सामग्री, जस्ता क्षेत्रमा लाखौं सदस्यहरूलाई सेवा दिइरहेको देखिन्छ तर विकासको यो दरसँगै सुशासनसँग सम्बन्धित समस्याहरू

पनि उत्तिकै देखापरिरहेका छन्। संस्थामा आर्थिक अनियमितता, लेखापरीक्षणको ढिलासुस्तीपन वा हेरफेर, सदस्यहरूको न्यून सहभागिता र सहकारी नेतृत्वमा राजनीतिकरण भएका मुद्दाहरू मिडिया र सरकारी प्रतिवेदनमा बारम्बार देखा परिरहने विषयहरू बनेका छन्। धेरै सहकारी संस्थाहरूले नियमित रूपमा वार्षिक साधारण सभा (AGM) समेत नै नगरेको पाइएको छ साथै आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीहरू कमजोर छन्। प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली नहुँदा र दक्ष जनशक्तिको अभाव जस्ता समस्याहरू भन्नु बढ्दै गएका छन्। वर्तमान अवस्थामा सहकारी क्षेत्रप्रतिको सर्वसाधारणले हेर्ने दृष्टिकोण साथै जनविश्वास घट्दो क्रममा छ भने सुधारका लागि तत्काल कदम चाल्नु अत्यावश्यक छ।

सहकारी संस्थामा सुशासनका आवश्यकता र चुनौतीहरू :

नेपालको परिप्रेक्षमा सहकारी संस्थाहरूले स्थानीयस्तरमा आर्थिक विकासको परिवर्तनको राम्रा सम्भावना देखाएका छन् तथापी सुशासनसम्बन्धी विविध चुनौतीहरूको कारण सम्भावनाहरूको प्रभावकारितामा अवरोध सृजना भएको छ। समस्याहरू मध्येको एक वित्तीय लेनदेनका कारोवारमा पारदर्शिताको अभाव प्रमुख रूपमा रहेको छ। नियमित रूपमा आर्थिक विवरण प्रकाशन गर्ने सहकारी संस्थाहरूको संख्या ज्यादै न्यून छन् भने कति सहकारी संस्थाहरूले सदस्यहरूसँग आवश्यक जानकारी सार्वजनिक गर्दैनन्। अर्कोतर्फ राजनीतिक हस्तक्षेपले सहकारीको नेतृत्व चयन र व्यवस्थापन प्रक्रियालाई प्रभाव पारेको छ जसले सहकारी आन्दोलनको लोकतान्त्रिक चरित्रलाई शिथिल बनाएको छ। त्यस्तै आन्तरिक नियन्त्रण र लेखापरीक्षण प्रणाली कमजोर हुनु अर्को ठूलो समस्या देखिएको छ। कतिपय सहकारीहरूले वार्षिक लेखापरीक्षण नै नगर्नेवा त्यसलाई हेरफेर गर्ने गरेको पाइन्छ। जसले सदस्यहरूको बचतको दुरुपयोग हुनसक्ने खतरा निम्त्याउँछ। निर्णय प्रक्रियामा सदस्यहरूको न्यून सहभागिताका कारण नेतृत्वको जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वमा असर परेको छ। यसैगरी उपयुक्त प्रशिक्षण र प्राविधिक ज्ञानको अभावले पनि सहकारीहरूमा सुशासन कायम गर्न कठिनाई भएको छ।

यी चुनौतीहरूका सन्दर्भमा सुशासनको आवश्यकता अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण बनेको छ। यदि सहकारीहरूले बलियो शासकीय संरचना कायम गर्न सकेनन् भने तिनले जनविश्वास गुमाउने, आर्थिक स्रोतको दुरुपयोग गर्ने र सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तिकरणको लक्ष्यमा असफल हुने खतरा रहन्छ। त्यसैले सहकारीहरूको दिगो विकास सुनिश्चित गर्न जवाफदेहिता, पारदर्शिता, नैतिक नेतृत्व र प्रभावकारी निगरानी प्रणालीहरूलाई सुदृढ पार्नुपर्ने अपरिहार्यता देखिन्छ।

सहकारी संस्थामा सुशासनका लागि उत्कृष्ट अभ्यास र सुधारका प्रयासहरू :

नेपालका सहकारी संस्थाहरूमा सुशासन सुदृढ गर्न पारदर्शिता, जवाफदेहिता र सदस्य-केन्द्रित व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने उत्कृष्ट अभ्यासहरू अपनाउनु अत्यावश्यक छ। नियमित वित्तीय विवरण सार्वजनिक गर्नु र समय मै वार्षिक साधारण सभा आयोजना गर्नु सदस्यहरूको विश्वास कायम राख्न र सूचित निर्णय प्रक्रिया सुनिश्चित गर्न अनिवार्य हुन्छ। डिजिटल अभिलेख प्रणाली र ई-लेखापरीक्षण जस्ता प्रविधिमैत्री अभ्यासहरूले कार्यक्षमता बढाउन र अनियमितता घटाउन सहयोग गर्छन्।

सदस्य शिक्षाको प्रवर्द्धन पनि अर्को महत्वपूर्ण पक्ष हो। जब सदस्यहरूले आफ्ना अधिकार र कर्तव्य बारे स्पष्ट बुझाइ हुन्छ उनीहरू नेतृत्वलाई जवाफदेही बनाउने र सहकारी गतिविधिमा सक्रिय हुने सम्भावना उच्च हुन्छ। यसका लागि वित्तीय व्यवस्थापन, सहकारी ऐन, नेतृत्व विकास आदि विषयमा सञ्चालक समिति र कर्मचारीहरूलाई लक्षित तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ। राजनीतिक हस्तक्षेप न्यूनीकरण गर्न सहकारी समितिका निर्वाचनहरू स्वतन्त्र, निष्पक्ष र पारदर्शी ढङ्गले सम्पन्न हुनुपर्छ।

सहकारी विभाग वा तेस्रो पक्षीय संस्थाबाट स्वतन्त्र निगरानीको व्यवस्था गर्नुले जवाफदेहिता बढाउन मद्दत गर्छ। साथै प्रमाणित लेखापरीक्षकद्वारा नियमित लेखापरीक्षण र कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन जस्ता आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीहरू लागू गर्नुले वित्तीय दुरुपयोग नियन्त्रण गर्न सकिन्छ। अन्ततः सहकारीहरूलाई प्राविधिक सहयोग र नीतिगत मार्गदर्शन राज्यबाट प्राप्त हुनु आवश्यक छ, भने सहकारी महासंघहरूले आफ्ना सदस्य सहकारीहरू बिच अनुभव आदान-प्रदान र नैतिक अभ्यासको प्रवर्द्धन गर्नुपर्छ। यी सिफारिसहरूको कार्यान्वयनले सहकारीहरूमा सुशासनको संस्कृति विकास गर्न र दीगो सफलता सुनिश्चित गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ।

निष्कर्ष

सुशासन केवल सैद्धान्तिक अवधारणा होइन, नेपालका सहकारीहरूको दिगो सञ्चालनका लागि एक व्यावहारिक आवश्यकता हो। लोकतान्त्रिक मूल्य र सामूहिक हितमा आधारित यस्ता संस्थाहरूले पारदर्शिता, जवाफदेहिता र सहभागी नेतृत्वका सिद्धान्तहरू पालना गर्नु अत्यावश्यक हुन्छ, जसले जनविश्वास कायम राख्न र विकासात्मक भूमिका निर्वाह गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ। यद्यपि सहकारी

क्षेत्र विस्तार हुँदै आएको छ तर राजनीतिक हस्तक्षेप, वित्तीय अव्यवस्था र सदस्यहरूको न्यून सहभागिताजस्ता समस्याले यसको विश्वसनीयता माथि प्रश्न उठाइरहेका छन् । यी समस्याको समाधानका लागि कानुनी सुधार, क्षमता विकास, प्रविधिको प्रयोग र नैतिक नेतृत्व जस्ता पक्षमा बहुआयामिक प्रयास आवश्यक छ । यदि यस्ता उत्कृष्ट अभ्यासहरूलाई कार्यान्वयन गर्न सकियो र सरकार तथा सहकारी सम्बन्धित पक्षहरूबाट प्रतिबद्ध सहयोग प्राप्त भयो भने, नेपाली सहकारीहरू विश्वासिलो, समावेशी र प्रभावकारी स्थानीय विकासका उपकरण बन्न सक्छन् । सदस्यहरूबाट समयमै नियमित बचत जम्मा गर्ने, उपलब्ध गराइएका सेवाहरूको उपभोग गर्ने, उत्पादनमूलक ऋण लिने र समय मै ऋणको किस्ता र ब्याज बुझाउने, प्रत्येक साधारण सभामा सहभागी हुने, संस्थाको बारेमा जानकारी लिइराख्ने गर्नु आवश्यक छ । आजको तीव्र सामाजिक-आर्थिक परिवर्तनको परिवेशमा, सहकारी संस्थामा सुशासन सुदृढ गर्नु विकल्प होइन, आवश्यकता हो ।

सन्दर्भ सामग्री

नेपाल सरकार, सहकारी ऐन (२०७४)

नेपाल सरकार, नेपालको संविधान (२०७२)

www.unescap.org/pdd

<https://deoc.gov.np/>

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. Sunshine Saving & Credit Co-operative Ltd.

पोखरा-८, नागाढुङ्गा, कास्की, फोन नं.: ०६१-५८२६४०/५८२६४१

पूर्व व्यवस्थापकको दृष्टिमा सनसाइन साकोस

रोशन पौडेल

शेयर सदस्य तथा पूर्व व्यवस्थापक
सनसाइन साकोस, पोखरा, कास्की
(हाल राष्ट्रिय सहकारी बैंक लि.)

सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. कास्की जिल्लामा सहकारीको लामो इतिहास बोकेको सहकारी हो। बि.सं. २०५६ फागुन ५ गते स्थापित सहकारीले २५ औं बसन्त पार गरिसकेको छ र यो २५ वर्षे यात्रामा सहकारी क्षेत्रमा देखिएका विभिन्न आरोह अवरोहहरू सामना गर्दै अगाडि बढिरहेको छ। सहकारीको यो २५ वर्षे लामो यात्राको सानो हिस्सा बन्दै ३७ महिना व्यवस्थापकको रूपमा काम गर्ने अवसर मिल्यो। २०७८ बैशाख १ गते बाट नियुक्ति लिई सनसाइन साकोस सँगको यात्रा प्रारम्भ गर्दै गर्दा सहकारी क्षेत्रमा काम गरेको अनुभव भएतापनि व्यवस्थापकको रूपमा नयाँ अनि थप जिम्मेवारी सहित प्रवेश गरेको थिए। भर्खरको युवा केटो अभ्र भनौ यसले व्यवस्थापक जस्तो महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पूरा गर्न सक्ला या नसक्ला भन्ने सञ्चालक समितिको चासो र म स्वयं पनि सनसाइन साकोसको वित्तीय अवस्था अभ्रै महत्वपूर्ण कुरा समितिको सोंच र कर्मचारीहरूप्रतिको दृष्टिकोण बारेमा प्रष्ट हुनुपर्ने थियो। सोही सिलसिलामा भएका विभिन्न भेटघाट तथा छलफल पश्चात २३ वर्षे युवा केटोलाई ४० करोड भन्दा बढी वासलात भएको सहकारीको जिम्मेवारी सुम्पिदै सञ्चालक समितिले म प्रति गरेको विश्वास अनि प्राप्त अवसरको लागि पुनः हार्दिक धन्यवाद एवं आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु।

सहकारीमा प्रवेश गरेपश्चात सहकारीलाई परम्परागत ढंगबाट होइन नीति, विधि र प्रविधिमार्फत आधुनिकिकरण गर्दै सञ्चालन गर्नुपर्दछ भन्ने तर्फ मेरो ध्यान र तयारी केन्द्रित थियो। मेरो प्रवेशसँगै कोभिडको लकडाउन समेत रहेकोले म घरमा थिए र सोको तयारी गर्ने पर्याप्त अवसर समेत मलाई थियो। कतिपयको स्वभाव गरेका कार्यहरूलाई भनिरहने प्रकृतिको हुन्छ तथापी मैले त्यसमा भन्दा पनि आफ्नो योजना कार्यान्वयन गर्ने तर्फ होहल्ला नगरी लामुपर्दछ भन्ने मान्यता राख्दै अगाडि बढे। संस्थामा हुने हरेक क्रियाकलापहरू सहकारीको ७ सिद्धान्तलाई

केन्द्रमा राखेर गरिनुपर्दछ । सहकारी संस्था सदस्यहरूको बलमा खडा हुनुपर्दछ, सदस्यहरूको बुद्धिले चल्नुपर्दछ र सदस्यहरू कै व्यवहारोपयोगी बन्नुपर्दछ भन्ने सहकारीको मान्यतालाई आत्मसात गर्दै सहकारीको पहिलो सिद्धान्त, स्वेच्छक तथा खुला सदस्यतालाई वास्तविक रूपमा कार्यान्वयन गराउन सकियो जसले हाल सहकारी क्षेत्रमा देखिएको संकटको अवस्थामा संस्थाको वित्तीय अवस्थालाई सन्तुलनमा राख्न अत्यन्तै ठूलो योगदान पुऱ्यायो भन्ने लाग्दछ । त्यसैगरी प्रविधिमैत्री र सदस्यमैत्री सेवा प्रदान गर्ने सन्दर्भमा योजनालाई कार्यान्वयन गर्न सफल भयो । विनियम पुनर्लेखन, २० वटा भन्दा बढी नीति तथा कार्यविधि संसोधन तथा नयाँ कार्यविधिहरू तयार गर्ने, आन्तरिक सुशासन तथा कर्मचारी व्यवस्थापन लगायत विभिन्न पक्षहरूमा काम गर्ने अवसर मिल्यो । हामी जतिसुकै आदर्शका कुरा गरेता पनि संस्थालाई व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न केबल एकलो प्रयासबाट सम्भव छैन, हामी सामूहिक निर्णय प्रक्रिया र प्रजातान्त्रिक पद्धतिमा विश्वास गर्नेपर्ने हुन्छ । कहिलेकाँही कठिन परिस्थितिहरूले अभै बलियो र कार्यमा निखारता ल्याउछ भन्ने बुझ्नेको छ । त्यसमा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा यहाँहरू सबैको योगदान रहेको छ । संस्थामा रहँदा प्राप्त गरेका विभिन्न तालिमका अवसरहरू, यहाँहरूको म प्रतिको विश्वास, कर्मचारी साथिहरूको विश्वास र सहयोगले नै जे जति कार्यहरू गर्न सकियो त्यसको श्रेय यहाँहरूलाई नै जान्छ । सो अवधिमा हामीले कास्की बचत तथा ऋण सहकारी संघको २३ औँ वार्षिक साधारण सभाको अवसरमा संघबाट कास्की जिल्लाको उत्कृष्ट सहकारी संस्थाको रूपमा बखान सहकारी अर्वाडबाट संस्था सम्मानित हुनु यसको उदाहरण हो भन्ने लाग्दछ ।

राज्यको ३ खम्बा मध्ये एक खम्बाको रूपमा रहेको सहकारी अभियानमा पछिल्लो समय जे-जस्ता समस्या र चुनौतीहरू देखा परे, यसले सहकारी अभियानलाई सही मार्गमा हिड्नुपर्ने दिशानिर्देश मात्रै गरेको छैन । सहकारीको नाममा भएका गलत गतिविधिहरू माथि दरिलो भ्रापड हान्दै सहकारी अभियानलाई नीति र विधिमा आधारित व्यवस्थित एवं पारदर्शी क्षेत्रको रूपमा अगाडि बढ्ने अवसर समेत प्रदान गरेको छ । सहकारीलाई सहकारीको सिद्धान्तमा चलाउनुपर्दछ, सहकारीको सामान्य मर्म र सिद्धान्तलाई समेत नजरअन्दाज गर्दै वित्तीय अनुशासन, पारदर्शिता र सामूहिक निर्णयबाट विचलित भएका सहकारीहरूमा जुन अवस्था देखिएको छ । त्यो हामी सामु छर्लङ्गै छ । यही परिप्रेक्ष्यमा सहकारी ऐनमा संशोधन साथै राष्ट्रिय सहकारी नियमन प्राधिकरणले बचत तथा ऋणको मुख्य कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरूको लागि मापदण्ड जारी गरेको छ । मापदण्डमा व्यवस्था भएबमोजिम सो को कार्यान्वयनमा सहजताका लागि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्नुका साथै सहकारीमा कार्यरत कर्मचारीहरूको व्यवसायिकता अभिवृद्धि गर्दै सो

सम्बन्धमा सञ्चालक समिति, लेखा सुपरिवेक्षण समिति, विभिन्न उपसमितिहरू तथा कर्मचारीहरू बिचको बुझाईमा एकरूपता ल्याउन जरुरी छ। संस्था ठूलो भएसँगै संस्थाको आन्तरिक सुशासन चुस्त दुरुस्त राख्न उपयुक्त र व्यवस्थित कर्मचारी संयन्त्रको विकास गर्ने र समिति, उपसमितिका सदस्यहरू नीति निर्माण र सोको कार्यान्वयन गराउने तर्फ केन्द्रित रहनुपर्ने हुन्छ। दैनिक कार्य तथा क्रियाकलापहरूलाई नीति र विधि मार्फत नियन्त्रण गर्ने स्पष्ट व्यवस्था गरिनुपर्दछ न की सञ्चालक समिति तथा उपसमितिबाट कुनै हस्तक्षेप रहोस्। बचत तथा ऋण सहकारीको प्रमुख आमदानीको स्रोत ऋण लगानी भएकोले सोको गुणस्तर कायम राख्न आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्नुका साथै परम्परागत तवरबाट धितोमा मात्र आधारित नभई ऋणी सदस्यको आयमा आधारित बनाउने तर्फ नयाँ अभ्यासको सुरुवात गर्नुपर्दछ। हाम्रो योजना र कार्यहरूको बिचमा तालमेल भएमा मात्र सही गन्तव्यमा पुग्न सकिन्छ। सहकारीलाई कास्की जिल्लाको नमूना र उत्कृष्ट सहकारी बनाउने परिकल्पना गरिरहँदा हामीले गर्ने हरेक क्रियाकलापहरूले लक्ष्यतर्फ अग्रसर गराउनुपर्दछ।

संस्था एक अविच्छिन्न रुपमा निरन्तर चलिरहन्छ। यो यात्रामा एकल ब्यक्ति मात्र प्रधान हुनुहुँदैन, एक जना व्यक्तिले संस्थाको विकासमा ठूलो महत्व राख्दछ, योगदान पुऱ्याउँदछ तथापी एकल व्यक्ति सबथोक होइन र हुनुहुँदैन भन्ने मान्यता राख्दछ। सहज परिस्थितिमा सबैले काम गर्न सक्दछ, असल नेतृत्व/नेताको खुबी त्यति बेला मात्र थाहा हुन्छ, जसले अप्ठ्यारो परिस्थितिलाई समेत सहज ढंगबाट पार लगाउन सक्छ तसर्थ अप्ठ्यारो अवस्थाहरू आउन सक्छन्, त्यसको लागि तयार रहँदै सामना गर्नुको विकल्प छैन, समस्याबाट भागेर गन्तव्यमा पुग्न सकिदैन। सहकारी अभियानमा देखिएको समस्या र चुनौतीबाट सिक्दै सहकारीमा पारदर्शिता र वित्तीय अनुशासन कायम गर्दै सदस्य मैत्री क्रियाकलाप मार्फत सदस्यहरूको विश्वास कायम गर्न सकेमा जस्तोसुकै समस्याहरूलाई पनि सहजै पार गर्न सकिने कुरामा कुनै दुइमत छैन। पछिल्लो घटनाक्रमहरूलाई नियाल्दा सहकारीलाई दिगो बनाउन वित्तीय अनुशासन र पारदर्शिता सँगसँगै स्रोत संकलन तथा परिचालनमा तपसिल बमोजिम ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्ने देखिन्छ।

१) धेरै सदस्य, औषत शेयर रकम

एकै व्यक्तिको ठूलो शेयर रहँदा स्वभाविक रुपमा शेयर सदस्यले लाभांशको बढी अपेक्षा राख्दछन्। जसले संस्थालाई जसरी पनि मुनाफा आर्जन गर्नुपर्ने दबाब बनाउँदछ। सदस्य मैत्री क्रियाकलापमार्फत सदस्यहरूको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा लाग्नुपर्ने सहकारीहरू सहकारी सिद्धान्तबाट विचलित हुन पुग्दछन् र छिटो नाफा कमाउने चक्करमा लिने अधिक

जोखिम संस्थाको लागि घातक बन्न सक्दछ । तसर्थ धेरै सदस्यहरूको सानो-सानो शेयर रकम हुँदा सदस्यलाई धेरै नाफाको अपेक्षा रहँदैन भने सबै सदस्यहरूले औषत शेयर रकम लिदा संस्थाप्रति सबै सदस्यहरूको अपनत्व रहने र संस्थाको कारोबारमा समेत वृद्धि हुने हुन्छ ।

२) धेरै सदस्य, सानो सानो बचत रकम

सहकारीको एक प्रमुख उद्देश्य सदस्यहरूलाई बचत गर्ने बानीको विकास गराउनु पनि हो । थोरै-थोरै बचत गर्ने बानीले सदस्यको वित्तीय व्यवस्थापनमा त सहयोग पुग्छ नै सँगै सदस्यले संस्थामा अपनत्व पनि अनुभूत गर्दछ । सहकारीमा नियमित तथा दिर्घकालिन प्रकृतिको बचतको अंश वृद्धिसँगै बचतलाई बचतको प्रकृति तथा समयावधिको आधारमा समेत विविधिकरण गरिनुपर्दछ जसले विगतमा देखिएको तरलता अभावको परिस्थितिमा समेत संस्थालाई वित्तीय सन्तुलन कायम गर्न सहयोग गर्दछ । एकै सदस्यको ठूलो बचत लिँदा बचतको अधिकेन्द्रित जोखिम रहने हुन्छ जसले सदस्यको वार्गेनिङ शक्ति बढिरहने, बचत फिर्तामा दबाब सिर्जना गर्ने साथै संस्थालाई तरलता व्यवस्थापनमा थप भार पर्दछ । यसै सन्दर्भमा हालै सहकारी ऐनमा भएको संशोधित व्यवस्थाले प्रति व्यक्ति प्राथमिक पूँजीकोषको १० प्रतिशतभन्दा बढी बचत लिन नपाउने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ ।

३) धेरै सदस्य, सानो सानो ऋण लगानी

एकै व्यक्तिलाई धेरै ऋण दिँदा कुनै कारणवश सो ऋणमा समस्या आयो भने सहकारीमा संकटको अवस्था सिर्जना हुन सक्दछ । धेरै सदस्यहरूलाई लगानी गर्ने साथै लगानी क्षेत्रको समेत विविधिकरण गरी लगानी गर्न सकेमा कुनै क्षेत्रमा मन्दी आउँदा समेत संस्था सहजरूपमा सञ्चालन गर्न सकिन्छ । सम्पत्तिको सहकारी ऐनमा भएको व्यवस्थाले प्रति व्यक्ति प्राथमिक पूँजीकोषको १५ प्रतिशतभन्दा बढी ऋण लिन नपाउने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । सदस्य बिना सहकारी संस्थाको परिकल्पना पनि गर्न सकिँदैन । अतः सहकारी संस्थाले केवल सदस्यहरूको बचत लिने र ऋण लगानी गर्ने मात्र नभई सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक तथा सामाजिक उन्नयन सँगसँगै सदस्यलाई उद्यमी बनाउन प्रोत्साहित गर्नुपर्दछ । सहकारी संस्था सदस्यहरूको लागि नै स्थापना गरिएको र सदस्यहरूकै बलमा सञ्चालन हुने भएकोले सदस्यहरूको लागि व्यवहारोपयोगी बन्न सक्नुपर्दछ । सदस्यहरू सहकारीको धरोहर भएकोले सदस्यहरूमा सहकारी शिक्षा, ज्ञान साथै सहकारी आचरण विकास गर्न सकेमा मात्र सहकारी दिगो बन्न सक्छ, सो कुरामा संस्थाको सञ्चालक समिति, उपसमिति तथा कर्मचारीहरूले ध्यान दिनु जरुरी देखिन्छ ।

१५ औं वर्षको यात्रामा मेरो समर्पण र सहयात्रा

राखिदेवी परियार

ऋण अधिकृत, सनसाइन साकोस

२०५६ सालको फागुन २९ गते सामूहिक सदस्यताको सहभागितामा न्यून पूँजी संकलनबाट शुरु भै स्थापना भएको सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था आज २५औं वर्षमा प्रवेश गरी संस्थाको रजत जयन्ती मनाउन गैरहेको र मनाउदै गर्दा आफूलाई भाग्यमानी र यो यात्रासम्म आइपुग्दा मलाई साथ र सहयोग गर्नु हुने सबैमा हार्दिक नमन ब्यक्त गर्न चाहान्छु ।

संस्थालाई यो २५औं वर्ष सम्मको यात्रामा सहज अवतरण गराउनु हुने संस्थापक अध्यक्ष एवम दिवंगत संस्थापक सञ्चालक स्वर्गीय लालकाजी गुरुड, शेयर सदस्य ज्युहरू, सहकर्मी कर्मचारी साथीहरू लगायत दिवङ्गत हुनुहुने सम्पूर्णमा हार्दिक समवेदना प्रकट गर्दै संस्था प्रतिको यहाँहरूको योगदानको सदा स्मरण रहिरहने छ । जीवनको उर्जाशील समय, लगनशिलता, इमान्दारिता, कर्तव्यनिष्ठा तथा संस्था स्थापना कालको एक साक्षीको रूपमा आफूलाई समर्पित गर्दै संवेदनशील मानिने वित्तीय क्षेत्रमा काम गर्नु निकै जोखिम र चुनौतीपूर्ण कार्य थियो महिला कर्मचारी पारिवारिक कार्य व्यवस्थापन गरी संस्थालाई सबल रूपमा ब्यवस्थापकीय पक्षलाई आत्मासाथ गर्दै मेरो विवेक क्षमताले भ्याएसम्म संस्थालाई हरपल सकारात्मक एवम् सक्षम सहकारीको रूपमा अघि वढाउने सपना मसँगै अगाडि बढी रहेको थियो । सामूहिक नेतृत्व सक्षम कार्यसमिति, उर्जावान विभिन्न उपसमिति, क्षमतावान् कार्यालय ब्यवस्थापन एवम् कर्मचारी सहकर्मीहरूको अथक प्रयास र मिहेनतले २०५६ मा स्थापना भएको हाम्रो संस्था २५औं वर्षमा आइपुग्दा हाम्रो कुल कारोवार करिव ४२ करोडको रहेको छ ।

संस्थाले गरेका हरेक गतिविधिहरू पारदर्शी वित्तीय कारोवारलाई मूल्याङ्कन गरी राष्ट्रिय सहकारी दिवसको अवसरमा २०८० सालमा कास्की कै उत्कृष्ट सहकारीको रूपमा सम्मानित हुँदा संस्थासँगै

आफू पनि गौरवान्वित हुने अवसर प्राप्त भयो । संस्था स्थापना कालदेखि यो ऐतिहासिक पृष्ठभूमिमा आफू स्वयम् बजार प्रतिनिधिदेखि रिसेप्सनिष्ट, क्यासियर, लेखापाल, ऋण प्रमुख र छोटो अवाधिका लागि कार्यवाहक व्यवस्थापकको समेत जिम्मेवारी बहन गर्ने अवसर प्राप्त भयो । आफ्नो दक्षता र क्षमताको आधारमा प्राप्त जिम्मेवारीलाई सफलतापूर्वक पूरा गर्दै आएकी छु भन्ने ठानेकी छु । यस्को मूल्याङ्कन गर्ने जिम्मा यहाँहरूलाई नै सुम्पन्छु ।

विगतदेखि वर्तमानसम्म आइपुग्दा अभिभावकको रूपमा सहयोग गर्नुहुने निवर्तमान अध्यक्ष आदरणीय दिदी श्री गजकुमारी गुरुङ्ज्यू, त्यसैगरी वर्तमान अध्यक्ष श्री अग्नीप्रसाद कँडेलज्यू एवं स्थापनाकालदेखि संस्थाको सफलता र सवलतामा आफ्नो सक्षम र प्रभावकारी प्रबन्ध सञ्चालकको व्यवस्थापकीय नेतृत्व प्रदान गर्नुहुने तात्कालीन सचिव एवं वर्तमान उपाध्यक्ष आदरणीय दाजु नरेन्द्र मित्रकोटीज्यू, त्यसैगरी प्राविधिक हिसाबले संस्थाको आर्थिक कारोवारलाई चुस्त दुरुस्त राख्ने लेखाप्रणाली प्रयोग र प्रयोजनमा सँधै सकारात्मक सुभावा र सहयोग पुऱ्याउँदै आउनुहुने तात्कालीन आन्तरिक लेखा सुपररिवेक्षण समितिका संयोजक एवं वर्तमान सञ्चालक सदस्य श्री टिकाराम ढुङ्गानाज्यू, त्यसैगरी वर्तमान सचिव नवराज अधिकारीज्यू, कोषाध्यक्ष नेत्रलाल भण्डारीज्यू, सञ्चालकज्यूहरू, लेखा समिति, विभिन्न उपसमितिरू सवैप्रति हृदयदेखिनै आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु साथै शेयर सदस्यज्यूहरू प्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

बिगत केही समयदेखि सहकारी क्षेत्रमा देखापरेका समस्याहरू, बचतकर्ता सदस्यहरूको बचत रकम ठगी प्रकरण, ऋण असुलीमा देखा परेका गम्भीर समस्याहरू जस्ता कुराहरूले राम्रो र ब्यवस्थित सहकारी संस्थामा पनि असर नपरेको त कहाँ हो र ? तथापी यस्ता समस्याहरू प्रति सचेत रहदै आर्थिक अनुशासन र कारेवारमा पारदर्शिता अपनाउदै अगाडि बढ्नुको विकल्प छैन र यही नै संस्था सञ्चालनको सबल पक्ष हो भन्ने ठान्दछु । यो सक्षमता र सबलता कायम रही रहोस् ! भन्ने कामना गर्दछु । आइपर्ने हरेक प्रकारका चुनौतीलाई अवसरका रूपमा लिई गम्भीरता पूर्वक कार्य योजना र क्रियाशीलताका साथ अगाडि बढ्ने सञ्चालक समितिको अठोटप्रति हामी कर्मचारीको तर्फबाट खुशी व्यक्त गर्दै हातेमालोमा हाम्रो पनि क्रियाशीलता, लगनशीलता कायम रहीरहने विश्वास दिलाउन चाहन्छु ।

यो २५ वर्षको यात्रामा आइपुग्दा केही चुनौतीहरू केही अवसरहरू सँगसगै आए हामीले कार्यालयमा प्रविधिमैत्री सफ्टवेयरको माध्यमबाट संस्थालाई एबम् एम बैंक मार्फत सदस्यहरूलाई सेवा प्रदान

गर्दै आइरहेका छौ । हाम्रा शेयर सदस्यज्यूहरू तथा ऋण प्रदान गरिएका सदस्यहरूलाई कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूबाट आत्मीय सेवा प्रदान गरी बजार प्रतिनिधिहरूबाट सदस्यहरूसँग मिठो मुस्कान सहितको सत्कारलाई सेवामूलक बनाई अघि बढिरहेको छ ।

संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई बेलाबखतमा विभिन्न संघसंस्था र कार्यालयबाट प्रदान गरिने तालिम, गोष्ठी, अभिमुखिकरण कार्यत्रममा सहभागी गराई कार्यदक्षता र क्षमता अभिवृद्धिमा टेवा पुऱ्याउने कार्यमा सञ्चालक समिति, उपसमितिहरूको कार्य प्रशंसनीय छ । संस्थामा त्रिपक्षीय सम्बन्ध सञ्चालक समिति, कर्मचारी र शेयर सदस्यहरूको सामूहिक भावनाले संस्थालाई आर्थिक रूपमा सबल र आत्म निर्भर बनाउदै हामी अहिले २५ बर्षको सहयात्रामा मेरो अनुभव र सहकार्यको अनुभूतिलाई हेर्दा उज्ज्वल भविष्यको कामना गर्दै संस्थाप्रति समर्पित हामी कर्मचारीहरू आगामी दिनमा अभू कर्तब्यनिष्ठ तथा इमान्दरिताका साथ आफ्नो सेवामा लागिरहने छौ । २५औबर्षसम्म यो यात्रामा आइपुग्दा संस्थाले हासिल गरेको उपलब्धिहरू प्रति हामी गर्वका साथ भन्ने गरेका छौ “हाम्रो सहकारी सक्षम सहकारी, सबल सहकारी” ।

अन्तमा पुनः २५औँ रजत बर्षको यो सहयात्रामा आफूपनि एक सहयात्रीको उदाहरण भएर कर्मचारीको रूपमा निरन्तर सेवा गर्ने अवसर प्राप्त भएकोमा यो अवसरलाई बर्तमान सञ्चालक समितिको मार्गनिर्देशन अनुसार आगामी दिनमा पनि अनवरत रूपमा संस्थाप्रति वफादार भई लागिरहने प्रतिबद्धता समेत जाहेर गर्दै पुनः २५औँ बर्षको रजत बर्ष मनाउन सफल सनसाइन बचत तथम ऋण सहकारी संस्थालाई हार्दिक बधाई सहित शुभकामना ब्यक्त गर्दछु ।

गण्डकी प्रदेशको सहकारी ऐन, २०७५ दफा १३ तम सम्बन्धित

सहकारी रजिष्ट्रारको कार्यालय

सहकारी संस्था दर्ता/अद्यावधिक प्रमाण पत्र

दर्ता नं: १५१/०५६/५७

दर्ता मिति : २०५६/११/०५

गण्डकी प्रदेश सहकारी ऐन, २०७५ को दफा १३ बमोजिम श्री सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, पोखरा महानगरपालिका वडा नं. ८, नागढुंगा, कास्कीलाई सीमित दायित्व भएको सहकारी संस्था/ संघ लि. दर्ता/अद्यावधिक गरी स्वीकृत विनियम सहित यो प्रमाण पत्र प्रदान गरिएको छ।

सहकारी संस्थाको वर्गीकरण: वित्तीय।

सहकारी संस्थाको कार्यक्षेत्र: कास्की जिल्ला भर।

सहकारी संस्थाको दर्ताको आधार: भौगोलिक।

दर्ता गर्ने अधिकारीको:

दस्तखत :

मिति: २०७८/१२/२१

नाम: उदय बहादुर पराजुली

दर्जा : रजिष्ट्रार

कार्यालयको छाप :

नोट:

१. गण्डकी प्रदेश सहकारी ऐन, २०७५ को दफा १३ (३) बमोजिम मिति २०७८/१२/२१ मा श्री सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, पोखरा महानगरपालिका वडा नं. ८, नागढुंगा, कास्कीलाई अद्यावधिक गरी यो प्रमाण पत्र प्रदान गरिएको छ।

२. संस्था/ संघको विनियममा उल्लेखित कार्यहरू गर्न प्रचलित कानूनहरूले ईजाजत लिनुपर्ने भएमा सम्बन्धित निकायबाट ईजाजत लिनुपर्नेछ। साथै सम्झौता गरी कारोबार गर्नुपर्ने भएमा सम्झौता गरी सोको लिखत जानकारी गराएपछि मात्र कारोबार गर्न सकिनेछ।

पोखरा महानगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

व्यवसाय प्रमाणपत्र

पोखरा महानगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
गण्डकी प्रदेश, नेपाल

पोखरा महानगरपालिका
POKHARA METROPOLITAN

अधिकृत आदेश

मिति: २०७८.१०.१०

करदाता नं. ....

व्यवसाय प्रमाणपत्र नं. ०८-३५-१८३१

कास्की जिल्ला पोखरा महा- गाउँ/नगरपालिका वडा नं. ८ वस्ने श्री सनसाइन वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. जाई निजको नाममा निम्न विवरण अनुसारको व्यवसाय कर प्रयोजनको लागि व्यवसाय दर्ता गरी यो प्रमाण पत्र जारी गरिएको छ।

व्यवसायको नाम: सनसाइन वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

व्यवसायको ना. प्र. नं.: ..... जारी गर्ने जिल्ला: ..... जारी मिति: .....

व्यवसाय सञ्चालन भएको वा हुने मिति: २०७८/११/१०

व्यवसाय रहने स्थान: पोखरा-८

वाटोको नाम: वाटोदुर्गा घर नं. .... तेल: .....

व्यवसाय दर्ता गर्ने घर/जग्गाको नाम: बैजु वडादुर्गा जु.रु.३०

व्यवसायको प्रकार: वचत तथा ऋण

पूर्वा न्यायो (र. मा): .....

न्यायकारको वरग: .....

भारतीय पाटोको साइन: .....

.....

संचालक

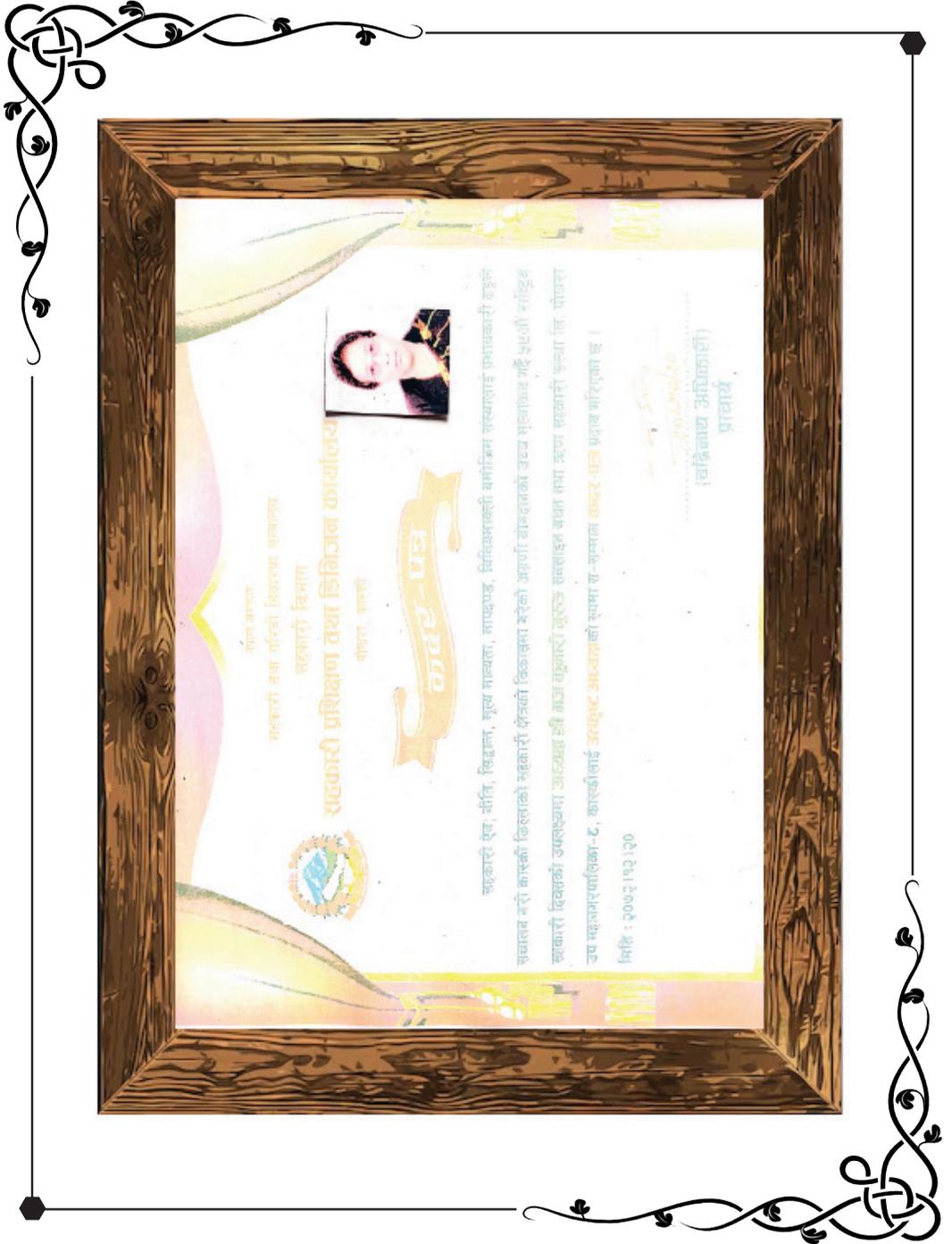
.....

हजार गर्ने

- १) व्यवसायीले प्रत्येक वार्षिक वर्षको लागि (१०)दिनेको व्यवसाय कर चुक्ता कायम गरी व्यक्तिको नाममा नभएर नगरपालिकाबाट स्थलगत सामा व्यवसाय कर टोकी चुक्तावाला अवस्थामा व्यवसायीको कार्यस्थलमै व्यवसाय प्रमाणपत्र नवीकरण गर्न सकिनेछ।
- २) व्यवसाय गरी बाएका स्थान परिवर्तन गर्ने परेमा वडा कार्यालयको सिफारिसमा महानगरपालिकाबाट पूर्व नवीकरण लिनुपर्नेछ।
- ३) व्यवसाय बन्द गर्नु परेमा व्यवसायीले महानगरपालिकाको सम्मतिबाट वडा कार्यालयबाट नग्नसाय बन्द भएको सिनाउ पत्र जौननायै ल्यामा लिनुपर्नेछ। अन्यथा व्यवसाय चालु नै रहेको भनी सालबसाली रुपमा कर लाग्नेछ।
- ४) नो प्रमाणपत्र व्यवसाय गरेको रचनामा जुमैले पैसो गरी रकम पर्नेछ।
- ५) व्यवसायबाट उत्पादन हुने भाडो/रकम सधैं व्यवस्थान गर्ने दायित्व व्यवसायी स्वयंको हुनेछ।
- ६) उन्मुक्ति शर्तनामाहरू पासमा नभएमा महानगरपालिकाले जुनसुकै नखतमा पनि यो प्रमाणपत्र रद्द गरी व्यवसाय बन्दको कारवाही गर्नु गर्न सक्नेछ।
- ७) यो प्रमाणपत्र महानगरपालिकाको स्थायी कर प्रयोजनको लागि जारी गरिएको हो। कुनै विषय वा व्यवसाय प्रयोजन कानून अंगीकृत गर्ने विषयबाट कुनै किसिमबाट कुनै किसिमबाट नग्नसाय बन्द गर्न सक्ने भएमा सो समेत लिएर मान सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

अधिकृत आदेश

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
आन्तरिक राजश्व विभाग

स्थायी लेखा नम्बर (PAN) दर्ता प्रमाण पत्र

आन्तरिक राजश्व कार्यालय: पोखरा

मिति: २९ ११ २०५६
मू.अ.क. दर्ता मिति: दिन महीना साल

करदाताको नाम: सनसाइन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड

करदाताको प्रकार: सहकारी

ठेगाना: बडा नं. ८, पृथ्वीचोक

उपमहानगरपालिका: पोखरा

कार्स्ती

व्यवसाय कारोबारहरू: विविध सेवाहरू,

करदाताको दस्तखत

कर अधिकृतको दस्तखत

करदाताले पालना गर्नुपर्ने कर्तव्यहरू:

- कारोबार गर्दा अनिवार्य रूपमा वित्त विजक जारी गर्नुपर्छ।
- मू.अ.करमा दर्ता हुनेले प्रत्येक कर अवधि (मासिक वा त्रैमासिक वा चौमासिक) समाप्त भएको २५ दिनभित्र मू.अ.कर विवरण तथा मू.अ.कर रकम बुझाउनु पर्छ।
- अन्तःशुल्क लाग्ने कारोबार गर्नेले अन्यथा व्यवस्था गरेकोमा बाहेक प्रत्येक महिना समाप्त भएको २५ दिनभित्र मासिकवारी र अन्तःशुल्क रकम बुझाउनु पर्छ।
- प्रत्येक आर्थिक वर्षका आय विवरण असोज महिनासम्मै बुझाउनु पर्छ।
- समयमा विवरण र कर रकम नबुझाएमा व्याज, शुल्क र जरिवाना लाग्नेछ।
- यो प्रमाणपत्र देखिने गरी कारोबार र्सस/भुम्सा/कर्षा/लेभ/मोटर/पनेछो/सार / मुख्य कार्यलयमा राख्नु पर्ने छ।
- कुनै द्विविधा भएमा कार्यलयमा सम्पर्क राख्नुहोला।

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

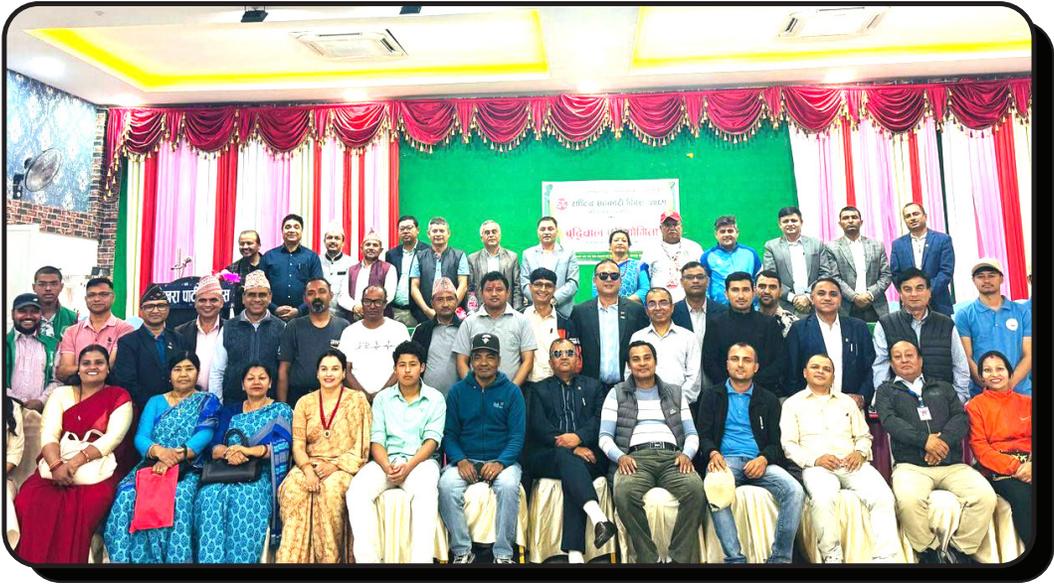

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु

संस्थागत गतिविधिका भलकहरु